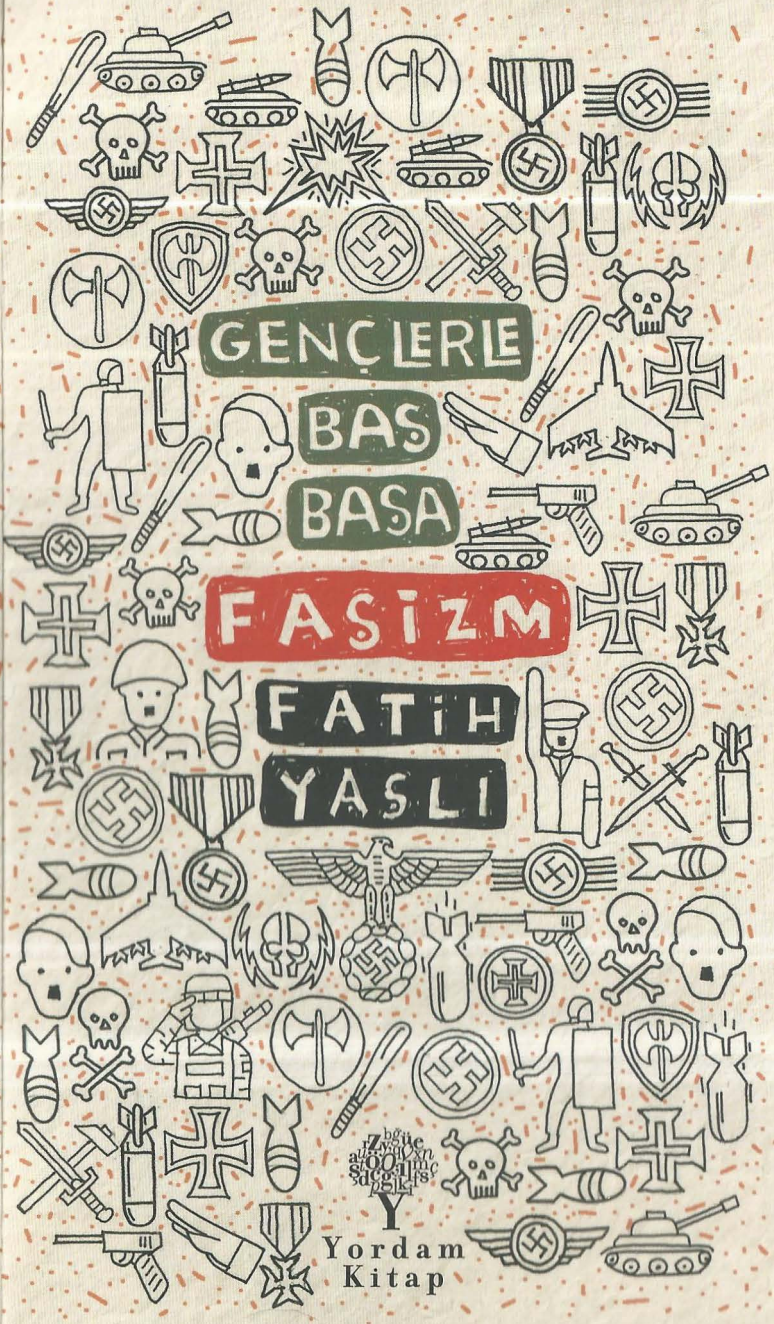
GENÇLERLE BAŞ BAŞA FAŞİZM FATİH YAŞLI

Yordam Kitap

Yordam Kitap

Fatih Yaşlı

1979 yılında Ankara'da doğdu. Lisans eğitimini Gazi Üniversitesi Maliye Bölümü'nde 2001 yılında tamamladı. Aynı yıl İzzet Baysal Üniversitesi'nde siyaset bilimi yüksek lisansına başladı ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde siyasi tarih araştırma görevlisi oldu. 2004-2008 yılları arasında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde doktora yaptı. Doktorasını tamamlamasının ardından İzzet Baysal Üniversitesi'ne dönen Yaşlı, halen bu üniversitede öğretim üyesi olarak görev yapıyor. *Felsefelogos, Bilim ve Gelecek, Birikim, Yurt, Radikal 2, BirGün* gibi dergi ve gazetelerde çok sayıda makalesi yer aldı. Yaşlı, *Sol Portal'da* yazmaya devam ediyor.

Yayımlanmış eserleri:
Hayatın Olumlanması Olarak Felsefe: Nietzsche ve Marx (2008, Bilim ve Gelecek Kitaplığı); *Kinimiz Dinimizdir: Türkçü Faşizm Üzerine Bir İnceleme* (2009, Tan Kitabevi; 2014, Yordam Kitap); *Hegemonyadan Diktatoryaya Liberal-Muhafazakâr İttifak ve AKP* (der., Çağdaş Sümer ile birlikte, 2010, Tan Kitabevi); *AKP ve Yeni Rejim* (2012, Tan Kitabevi); *AKP, Cemaat, Sünni-Ulus* (2014, Yordam Kitap); *Türkçü Faşizmden "Türk-İslam Ülküsü"ne* (2016, Yordam Kitap); *Antikomünizm, Ülkücü Hareket, Türkeş* (2019, Yordam Kitap); *"Halkçı Ecevit": Ecevit, Ortanın Solu, CHP (1960-1980)* (2020, Yordam Kitap).

GENÇLERLE BAŞ BAŞA

FAŞİZM

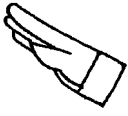

FATİH YAŞLI

Yordam Kitap: 381 • **Gençlerle Baş Başa: Faşizm** • Fatih Yaşlı
ISBN 978-605-172-414-0 • *Kitap Editörü:* Elif Aksu Kaya
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Birinci Basım:* Aralık 2020
© Fatih Yaşlı, 2020 © Yordam Kitap, 2020

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 Cağaloğlu 34110 İstanbul
T: 0212 528 19 10 • W: www. yordamkitap. com • E: info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap

Baskı: **İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri** (Sertifika No: 44066)
Çobançeşme Mah. Altay Sok. No: 8
Yenibosna - Bahçelievler / İstanbul
Tel: 0212 496 11 11

Gençlerle Baş Başa

Faşizm

Yordam Kitap

Ali fakültemizde çalışmaya yeni başlamış genç bir işçi arkadaşımızdı ve bizim katın temizlik sorumluluğu kendisine verilmişti. İlk başlarda, Ali'yle karşılaştığımız zamanlar sadece selamlaşıyorduk, konuşmalarımız da "kolay gelsin"den ve "iyi dersler hocam"dan öteye gitmiyordu.

Zamanla, ayaküstü sohbetler etmeye, memleketin durumu üzerine konuşmaya başladık. Sorduğu sorulardan Ali'nin meraklı, öğrenmeye hevesli, zeki bir genç olduğu hemen anlaşılıyordu. Yaşıtlarının ve arkadaşlarının çoğundan farklı olarak kitaplara büyük merakı olduğunu, sosyal medyayı aktif bir şekilde kullandığını ve sendikanın faaliyetlerine katıldığını sonradan öğrenecektim.

Ali bir gün benden okumak için kitap istediğinde, ona seveceğini, ilgisini çekeceğini düşündüğüm birkaç kitap verdim, üzerine istediği zaman konuşabileceğimizi söyledim. Sonrasında da romanlar, filmler önermeye devam ettim ve bir süre sonra bunlar üzerine konuşmaya başladık, konuştukça dostluğumuz da arttı.

Ali günün birinde, elinde öğrencilerin dağıttığı bir bildiriyle odaya girip "hocam nedir bu faşizm" diye sorduğunda aklımıza gayriresmî bir "faşizme giriş" dersi yapmak geldi. Ali soracak, ben anlatacaktım. O da bir öğrenci gibi notlar alacak, yeni yeni sorular soracaktı. Oturduk birlikte bir program belirledik ve faşizm üzerine konuşmaya başladık, bunu yaparken ikimiz de işimizi ciddiye aldık.

Ali sordu, ben de dilim döndüğünce faşizmin ne olduğunu, nasıl ortaya çıktığını, tarihsel gelişimini, uygulamalarını ve yıkılışını, genç bir işçinin ve faşizmle ilgili başlangıç seviyesinde bir şeyler öğrenmek isteyen herkesin anlayabileceği şekilde anlatmaya çalıştım.

I

Hocam söylediğiniz belgeselleri izledim, verdiğiniz makalelerin de bazılarını okudum. Anladığım kadarıyla faşizmi konuşmaya İtalya'dan başlamamız gerekiyor.

Evet, tam olarak öyle, hikâyeye İtalya'dan başlamamız gerekiyor Ali. Fikrî kökenleri daha eskiye götürülebilir ama faşizm "resmî olarak" İtalya'da ortaya çıkmış, oradan da uluslararası ölçekte bir hadise haline gelmiş, yeni bir dünya savaşına yol açmış ve savaş sonrasında da faşist rejimler yıkılmıştır. Bu nedenle faşizm üzerine yapılan çalışmaların çoğunda faşizm "iki dünya savaşı arası bir olgu" olarak görülür.

İtalya'daki faşist devletin uzun yıllar cezaevinde yatırdığı İtalyan komünist Antonio Gramsci, daha 1921 yılında, yani faşizmin iktidara geliş sürecinde yaptığı son derece isabetli bir değerlendirmede, "faşizm nedir" sorusuna "üretim ve mübadele sorunlarını makineli tüfekler ve tabanca kurşunlarıyla çözme çabasıdır" yanıtını vermişti.

Gramsci yaptığı değerlendirmede Birinci Dünya Savaşı sonrası dünya sisteminin içine girdiği krize işaret ediyordu. Savaşta üretken güçler darmadağın olmuştu, yirmi milyon insan ölmüş, bir o kadarı da sakat kalmıştı, ulusal krizler eşzamanlı olarak gerçekleşiyor, bu da genel krizi şiddetlendiriyor, işsizlik ve yoksulluk artıyordu. Bu koşullarda işçi hareketi giderek daha da güçlenmeye başlamış, grevler, eylemler, fabrika işgalleri tüm Avrupa'ya

yayılmıştı. Gramsci, tüm bu sorunları ve yaşanan krizi şiddet aracılığıyla çözmeyi düşünen bir nüfus tabakasından, yani küçük ve orta burjuvaziden söz ediyor ve bunların faşizmi beslediğini, faşizmin taburlarını oluşturduğunu söylüyordu.

Bu söylediklerim ilk bakışta karışık gelebilir ama endişelenmene gerek yok Ali, konuştukça her şey yerli yerine oturacak. Şimdi devam edelim. Gramsci faşizmin ilk izlerini İspanya'da görmüştü ama hareketin asıl hayat bulduğu yer İtalya oldu. Faşist hareket burada doğdu ve "faşizm" ismini de burada, İtalyanca bir sözcük olarak aldı.

Anlamına baktığımızda, faşizm sözcüğünün İtalyanca "tomar" ya da "demet" anlamına gelen "fascio" sözcüğüne dayandığını görüyoruz. Kimi araştırmacılar, biraz daha eskiye giderek faşizmin Latince "fasces" sözcüğüyle bir bağlantısı olduğunu ileri sürerler. Bu sözcük de Roma İmparatorluğu döneminde devletin otoritesini ve birliğini simgeleyecek şekilde törenlerde sırıklardan oluşan bir kılıfın içinde taşınan baltanın adıdır.

Yani devletin ve milletin birliğini savundukları için mi bu sembolü seçiyorlar?

Evet. Faşizm "birlikçi" bir düşüncedir ama "birlik olmak ya da birlikçi olmak, sözcüğün ilk çağrıştırdığı üzere her zaman iyi ve olumlu bir şey midir", "birlik olmak ve birlikçi olmak nedir" diye kendimize birtakım sorular sormamız gerekiyor. Faşizm sınıf farklarını ve sınıf mücadelesini reddeden, ulusal birliği, milli birliği merkeze koyan, bunu sağlamak için de şiddeti esas yöntem olarak kullanan bir düşüncedir, doğru. Ama sırasıyla gidelim, sen de o esnada bu "birlik" meselesini aklının bir köşesinde tutmaya devam et.

O zaman İtalya'dan devam edelim. Benim tanıdığım en ünlü İtalyan faşist Mussolini, sosyal medyada ayaklarından aşağıya asılmış bir fotoğrafını görmüştüm, izlediğim belgesellerden birinde de bundan bahsediliyordu.

En ünlü İtalyan Mussolini evet, çünkü faşizmi bir siyasi hareket haline getiren, partileştiren ve iktidara taşıyan kişi bizzat kendisi. Mussolini ilk başlarda sosyalistti ve Sosyalist Parti'nin üyesiydi. Hatta bir süreliğine Sosyalist Parti'nin gazetesi Avanti'nin editörlüğünü de üstlenmişti. Sosyalist olduğu zamanlarda militarizmin, yani savaş yanlılığının kapitalizmin sonuçlarından biri olduğunu, savaşın ise kapitalistlerin iktidarlarını devam ettirmek ve işçi sınıfını yönetebilmek için kullandıkları bir araç olduğunu söylüyordu. Hatta bu görüşleri nedeniyle bir yıl cezaevinde kalmıştı. Ancak zamanla bu görüşlerini terk etmiş, giderek milliyetçiliğe kaymış, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından itibaren de İtalya'nın savaşa girmesi için propaganda yapmaya başlamıştı, böylece İtalya'nın gecikmişliğini hızla telafi edebileceğini düşünüyordu. Neyde gecikmişlikti bu? Emperyalizmde ve kendine sömürecek topraklar, yeni nüfuz alanları bulmakta, yani yayılmacılıkta.

Emperyalizm sömürgecilik anlamına geliyor, öyle değil mi?

Emperyalizm bir sömürü mekanizmasıdır elbette ama onu klasik sömürgecilikten ayırmamız gerekiyor. Klasik sömürgecilikte güçlü bir ülke başka toprakları askerî güç kullanarak ele geçirir ve sonra onun yeraltı ve yerüstü zenginliklerini kendisine aktarır. Sömürge ülkeden elde edilen hammaddeler işlendikten sonra dünya pazarında

satılır. Örneğin pamuğu İngiltere'ye getirirsin ve sonra da işledikten, kumaş haline getirdikten sonra satarsın. Emperyalizm ise daha farklıdır, sömürü için illa askerî işgale gerek duymaz, ekonomik yöntemler kullanır. İşleyiş biçimi de sadece hammaddeleri ele geçirip işleyip satmak değildir, bunun ötesine geçer; önemli olan yeni yatırım alanları bulmak, yani eldeki fazla sermayeyi tüm dünyada yatırıma dönüştürmektir.

Sovyet devriminin lideri Lenin emperyalizmin kapitalizmin "en yüksek aşaması" olduğunu söylemişti. Yani emperyalizm ancak kapitalizm çağında mümkün olabilir. Emperyalizm aşamasındaki kapitalizmde artık ekonomiye egemen olan güç tekeller, holdinglerdir. Her sektör esas olarak üç beş büyük firmanın kontrolündedir. Kapitalizmin bu aşamasında mali sermaye giderek güçlenmiş ve sanayi sermayesi ile iç içe geçmiştir, yani bankacılık, borsacılık gibi faaliyetler önem kazanmıştır. Ve az önce söylediğim üzere klasik sömürgecilikte önemli olan mal ihracıyken, emperyalizmde önemli olan sermaye ihracıdır. Yani kapitalistler ülke içi yatırımların sınırlarına geldiklerinde yurtdışında yatırım yaparlar, kendilerine yeni ve daha kârlı yatırım alanları, pazarlar bulmaya çalışırlar.

Emperyalizmle birlikte büyük devletler dünya pazarlarını paylaşmışlardır ve işte hem İtalya'da hem de Almanya'da faşistler, İtalyan ve Alman kapitalizminin geldiği aşamada, emperyalist paylaşım mücadelesinin gerisinde ve dışında kaldıklarını görmüşler ve emperyalist bir politikayı savunmuşlardır.

Gecikmişlik, yani dünya pazarlarının büyük güçler arasında bölüşülmüş olması nedeniyle de savaşı bir zo-

runluluk olarak görmüşler, savaş propagandası üzerinden örgütlenmiş ve güçlenmişlerdir. Bu esnada hem kapitalistlere yeni pazarlar, yeni yayılma alanları sunmuşlar hem de emperyalizm sayesinde gelecek zenginliğin vaadiyle sıradan İtalyanların ve Almanların aklını çelmeye çalışmışlardır.

Emperyalist hedeflerine ulaşmaları için mutlaka savaşmaları gerekiyordu yani?

Evet, tam olarak öyle, yeni pazarları ve sömürge toprakları ancak o şekilde ele geçirebilirlerdi. Mussolini ve arkadaşları bunun için bir seferberlik kampanyası başlatmışlar, savaşı, askerliği ve kahramanlığı yücelten milliyetçi bir dil kullanarak örgütlenmeye başlamışlardı. Kendilerine seçtikleri ilk isim Fascio Rivolozuonario d'Azione İntervenista, yani Türkçesiyle Devrimci Müdahaleci Eylem Birliği'ydi. Gördüğün üzere "fascio", yani "birlik" sözcüğü her şeyden önce savaş yanlısı ve milliyetçi bu grubun birliği anlamına geliyordu.

Bu arada örgütün adındaki "devrimci" sözcüğü bana biraz tuhaf geldi.

Bu da ileride üzerinde duracağımız bir mesele ama faşistler kendilerini hem milliyetçi hem de devrimci, hatta sosyalist olarak görüyorlar, öyle sunuyorlardı. Söylemlerinde kapitalizme düşmanlıklarını dile getiriyorlar, özel mülkiyetin yerine devlet mülkiyetini, kapitalizmin bireyciliğinin yerine kolektivist, yani yine birlikçi diyebileceğimiz bir anlayışı koyacaklarını söylüyorlardı. Korporatizm denen bir ekonomik modeli savunuyorlardı. Ayrıca liberal demokrasiye ve parlamenter sisteme de karşıydılar. "Burjuva" medeniyetini yıkacaklarını ve yerine yeni

bir medeniyet kuracaklarını, burjuva medeniyetinin yarattığı, sadece ekonomik çıkarlarını düşünen insan tipi yerine de yeni bir insan tipi yaratacaklarını söylüyorlardı. Bu insan tipi milleti için kendini feda edecek, cesur ve kahraman olacaktı.

Bahsettiğiniz insan tipi hariç, söyledikleri şeyler sosyalistlerin ve komünistlerin söyledikleri şeylere benziyor ama bir yandan her iki taraf birbirine düşman değil mi aynı zamanda? Yanlış mı biliyorum?

Doğru biliyorsun, faşizm ve sosyalizm ya da komünizm birbirlerine düşmanlar. Hatta daha da ileri giderek şöyle diyebiliriz: Faşizmin varlık nedeni, ortaya çıkışındaki temel faktör, sosyalizm, komünizm düşmanlığı.

Evet, faşistler liberal demokrasiye ve parlamenter sisteme karşıydılar ama bu düşmanlığın gerisinde "birlikçi" bir devlet ve birleşik bir ulus yaratma hayalleri vardı, kapitalizme düşmanlıkları ise sadece söylemden ibaretti. Ya da şöyle söyleyelim, ilk başlarda belki gerçekten kapitalizme düşmanlardı. Özellikle hareketin içerisindeki kimi radikal gruplar kendilerine doğrudan antikapitalist diyorlardı.

Ama bu düşmanlık, bu karşıtlık komünistlerinkinden farklıydı. Faşistler kapitalizme işçileri sömürdüğü ve eşitsiz, adaletsiz bir toplumsal düzen olduğu için karşı çıkmıyorlardı; beraberinde getirdiği maddiyatçılığın, bireyciliğin ve sınıf çatışmasının ulusu zayıflattığını düşündükleri için karşı çıkıyorlardı.

İktidar olduklarında ise kapitalizmle ve kapitalistlerle kısa süre içerisinde ve kolayca uzlaştılar. Zaten iktidara geliş süreçlerinde de kapitalistler komünizm korkusuyla faşistleri desteklediler. Dolayısıyla faşizmin asıl düşma-

nı sosyalizm ve komünizmdi, faşistler esas olarak solla kavga ettiler ve iktidara da bu kavga aracılığıyla geldiler.

Ama kendilerine de sosyalist diyorlardı?

Evet, kendilerine sosyalist diyorlardı ama "milliyetçi sosyalist"tiler. Karşı oldukları sosyalizm ise esas olarak Marx ve Engels tarafından kurulan "bilimsel sosyalizm"di. Çünkü bilimsel sosyalizmin milliyetçi değil enternasyonalist olduğunu, yani dünyanın bütün işçilerini bir araya getirmeyi hedeflediğini ve faşistlerin savunduğu, Orta Çağ'a ait değerleri yıkmak istediğini biliyorlardı. Ayrıca Marx ve Engels aydınlanmayı ve modernleşmenin değerlerini savunuyor, o değerleri ileri taşımayı hedefliyorlardı. Faşistler ise bu değerleri, yani aydınlanmayı, aklı ve bilimi reddediyorlardı.

Mussolini ilk başta dünyadaki bütün işçilerin bir araya gelmesini, yani enternasyonalist dayanışmayı savunuyordu ama zamanla bu görüşlerini terk edecek, "sınıf" yerine "ulus" demeye başlayacak ve enternasyonalizmi sert bir şekilde eleştirecekti. İdeolojik dönüşüm sürecinde yazdığı bir yazıdan birkaç satır okuyayım sana:

> Milliyet duygusu diye bir olgu vardır, bu inkâr edilemez! Eski milliyetçilik karşıtlığı artık geçerli değildir; Marx ve Engels başta olmak üzere, sosyalizmin fenerleri milliyetçilik üstüne sizi dehşete düşüren sayfalar yazmışlardır.

1919'dan iki sene önce Rusya'da Lenin ve Bolşevikler Marx'ın ve Engels'in fikirlerinin takipçiliğinde işçi sınıfıyla birlikte devrim yapmışlardı ve o yıllarda İtalya'da da işçi hareketi ve sosyalistler giderek güçleniyordu. Bolşevikler miliyetçiliği reddediyor ve dünyanın tüm işçilerinin birliğini savunuyorlardı. Faşistler ilk baştan

itibaren Bolşevizmin uluslararası bir hareket olduğunu anladılar ve gerçek düşmanları olarak Bolşevizmi ve Sovyetler Birliği'ni gördüler.

Yani bir tarafta "ulus" diyenler, diğer tarafta ise "sınıf" diyenler vardı. Mussolini sınıfla ulusu sentezlemeyi hedefliyor, "milli bir proletarya"dan ve "milli bir sosyalizm"den bahsediyor, milliyetçiliği, savaş siyasetini ve emperyalizmi, kapitalizm karşıtı bir söylemin içerisine yerleştirmeye çalışıyordu. Bu kapitalizm karşıtlığının bütünüyle demagojiden ibaret olduğunu zamanı geldiğinde göreceğiz Ali.

Zamanla bir değişim geçirmişler demek ki.

Özel mülkiyeti savunma konusunda herhangi bir değişim geçirmediler aslında, özel mülkiyetin bir hak olduğunu başından beri savunuyorlardı. Kapitalizm karşıtlığı ise daha çok "asalak" bir kapitalizm vurgusu üzerine kuruluydu. Tefeci, faizci, paradan para kazanan bir kapitalist tanımlaması yapıp onu hedefe yerleştiriyorlardı, yani kapitalizm karşıtı bir söylemi kullandıklarında da kapitalizme bütünüyle karşı değillerdi, onun bir türüne karşı çıkıyorlardı.

İlk başta kapitalizm karşıtlığı en az komünizm karşıtlığı kadar ön plandaydı, çünkü faşizmin hem lider kadrolarını hem de kitle tabanlarını, kapitalizmin mağdur ettiği ve giderek yoksullaşan orta sınıf oluşturuyordu. Ancak zamanla, az önce söylediğim üzere komünizm öcüsünden kaynaklı olarak, hem sermayedarların hem de büyük toprak sahiplerinin desteğini almaya başladılar.

Bu aşamada "ortak düşman"a, yani komünizme karşı bir ittifakın şekillenmeye başladığını görüyoruz. Faşist hareketler içerisindeki antikapitalist unsurlar giderek

marjinal ve radikal olarak görülüp dışlanmaya başladılar, hatta şiddet aracılığıyla tasfiye edildikleri bile oldu.

Faşistler iktidara geldiklerinde ise kapitalizmle ve sermaye sınıfı ile herhangi bir hesaplaşma içerisine girmediler, vaat ettikleri kamulaştırmaların, vergilendirmelerin, işçi sınıfının hakları adına yapılacağı söylenen düzenlemelerin hiçbirini yapmadılar, hatta az önce söylediğim üzere eylemlerin, grevlerin, sendikaların hepsini yasakladılar. Bu nedenle de faşizm kapitalizmin bir devamı niteliğindeydi, grev ve sendikaların yasaklanması ise kapitalizme verilebilecek en büyük destekti.

Faşizmin sınıf mücadelesinin keskinleştiği ve solun güçlendiği bir dönemde doğduğunu anladım ama daha iyi anlamak için başka bir şey sormak istiyorum. Az önce "ulus" diyenlerle, "sınıf" diyenlerden söz ettiniz, bunu biraz daha açabilir misiniz?

Mussolini de önce "sınıf" diyenlerdendi, yani bir sosyalistti, ancak az önce de söylediğim gibi zamanla "millet" ya da aynı anlama gelmek üzere "ulus" demeye başladı, yani bir milliyetçi oldu. Mussolini'ye göre sınıf tek başına milleti kapsamıyordu ve faşistler "bütün sınıfları kucaklayan" milletin yanında yerlerini alacaklardı.

Bunun dışında, faşistlere göre dünya "ezen uluslar"la "ezilen uluslar" olmak üzere ikiye ayrılmıştı, hatta faşistler "proleter uluslar" terimini de kullanıyorlardı ve İtalyan ulusu da "ezilen uluslar"dan, "proleter uluslar"dan biriydi. Peki İtalyanlar bu durumdan nasıl kurtulacaklardı? İşte yine geldik "birlik" ve "savaş" meselesine. Mussolini'ye göre İtalyanlar ulus olarak hareket edecekler, faşist milliyetçiliğin etrafında birlik olacaklar, savaşacaklar ve kendilerine sömürgeler, nüfuz alanları bulacaklardı.

Marksist sosyalizm ise milliyetçiliği reddediyor, enternasyonalizmi, yani dünya işçilerinin birliğini ve kardeşliğini savunuyor, ulusu "sınıflar"a bölüyor, "sınıf mücadelesi"ni öne çıkarıyor ve her türden sömürgeciliği, emperyalizmi ve bunlardan kaynaklanan tüm savaşları reddediyordu. Dolayısıyla düşmanlık kaçınılmazdı.

"Sınıf"ın yerine "ulus"u koyma fikri Mussolini'ye mi aitti peki?

Hayır, "devrimci sendikalistler"e aitti. Devrimci sendikalizm, 20. yüzyılın başında Fransa'da ortaya çıkan ve İtalya'da taraftar bulan bir akımdı. Devrimci sendikalistler kapitalizmin bir genel grev aracılığıyla yıkılabileceğine inanıyorlardı. İlk başlarda işçi sınıfı içerisinde kayda değer bir örgütlenme sağladılarsa da strateji ve taktiklerinin pratikte işe yaramazlığının görülmesiyle birlikte giderek zayıflamışlardı. Bu zayıflamanın etkisiyle hareketin ideologları da bir fikrî dönüşüm yaşamaya başladılar.

Örneğin İtalya 1911'de Libya'ya saldırdığında, hareketin önemli isimlerinden biri olan Labriola, savaşı kitleleri uyuşukluktan kurtaran ve bireyciliği aşıp kolektif çıkarlarını görmelerini sağlayan bir hadise olarak değerlendirdi; başka bir önemli isim, Olivetti ise sendikalizmle milliyetçilik arasında yakın bağlantılar olduğunu ileri sürdü. Her ikisi de burjuva değerlere, barışa, pasifizme karşıydı ve her ikisi de kahramanlığı ve gücü övüyordu. Bu isimlere göre savaş, milliyetçiliği ve sosyalizmi bir araya getirebilirdi.

Olivetti, 1914 yılında yazdığı bir makalede "milli sosyalizm" terimini kullandı ve 1918'de de kendi sosyalizm anlayışlarının Marksizmin enternasyonalizmine karşı

olduğunu ve sosyal mesele ile milli meseleyi aynı şey olarak gördüklerini söyledi. Milliyetçi sosyalistler açısından mesele artık uluslararası bir işçi sınıfının dünya çapında yapacağı bir devrim değildi; mesele "parazit" bir azınlığa karşı tüm milletin bir araya gelmesiydi. Devrimci sendikalistlerin ortaya koyduğu bu fikirler faşizmin temelini oluşturdu.

Bu arada biraz önce sorduğun "neden kendilerine devrimci diyorlardı" sorusunu da bu vesileyle cevaplamış oldum. Faşizm kendisini burjuva düzenini yıkıp yerine "milli" bir düzen kuracak devrimci bir güç olarak görüyordu.

"Enternasyonalist sosyalistler"e karşı "milliyetçi sosyalistler" mi yani?

Evet, şimdilik böyle de diyebiliriz ama sosyalizmin giderek geri plana düşeceğini bildiğimiz için "sosyalizme ve komünizme karşı faşizm" demek daha doğru olacaktır.

Faşizmin resmî kuruluş yılı olarak kabul ettiğimiz 1919, İtalya'da "Kızıl Yıllar" olarak anılan 1918-1920 yıllarının tam ortasına düşüyordu. Bu iki yıl boyunca İtalya'da, Rusya'daki 1917 Ekim Devrimi'nin de etkisiyle çok sayıda grev ve fabrika işgali gerçekleşmiş, Po Ovası olarak adlandırılan bölgede tarım işçileri ve köylülerin grev ve isyanları görülmüştü. İşadamları ve büyük toprak sahipleri büyük bir korku ve endişe içindeydi. 1919'da yapılan seçimlerde de sosyalistler tek başlarına iktidar olamasalar da önemli bir başarı kazanmışlardı, faşistlerse neredeyse hiç oy alamamıştı.

Benzer bir şekilde Almanya'da Nazizm de 1918-1919 devrimci ayaklanmalarının bir ürünü ve onlara bir tepki olarak ortaya çıktı. Bu yıllarda sınıf mücadelesi son dere-

ce keskinleşmiş, âdeta bir iç savaşa dönüşmüştü. Alman orta ve üst sınıflarının komünistlerin Almanya'da iktidarı ele geçireceğine dair korkuları doruktaydı ve Nazizm de bu korkunun içerisinde şekillendi, kitlelerin bu korkusuna oynadı.

Bu aynı zamanda kapitalizmi savunmak anlamına gelmiyor mu peki? Sonuçta kapitalizme karşı mücadele edenlerle mücadele ediyorlar.

Faşizmin kapitalizm karşıtlığının büyük ölçüde retorikten, yani laftan ibaret olduğunu söylemiştim. Faşistler özel mülkiyete ilkesel olarak zaten karşı değillerdi ve kapitalizmi ikiye ayırıyorlardı. Bir tarafta "üretken" kapitalizm vardı, yani yatırım yapan, fabrikalar kuran, işçi istihdam eden, "milli" nitelikleri olan "iyi" kapitalizm. Öte tarafta ise paradan para kazanma esası, yani spekülasyon üzerine kurulu, enternasyonal karakterli, gayrimilli finans sermayesi, yani "kötü" kapitalizm vardı.

Faşistler düşmanlıklarını ikincisine yönelttiler, ilkini ise hedef tahtasına yerleştirmekten kaçındılar. Dolayısıyla kapitalizmle ittifak kurmanın ve büyük sermayenin desteğini almanın bir yolunu buldular. Kapitalistlere işçi sınıfı ve komünizm öcüsünü gösteriyorlar ve bu öcünün ancak zorla, yani güç kullanarak etkisiz hale getirilebileceğini söylüyorlardı.

Zaten bu nedenle faşizm sola karşı eli sopalı bir sokak hareketi olarak ortaya çıktı ve iktidarı ele geçirdiği andan itibaren de o sopayı devlet imkânlarının verdiği gücü de katarak kullanmaktan hiç çekinmedi. Faşizm her şeyden önce bir sokak pratiğiydi; teori, öğreti, ideoloji ondan sonra geldi.

II

Mussolini'nin "kara gömlelikleri"ni ve Hitler'in "kahverengi gömleklileri"ni duymuştum. "Bekçi yasası" tartışılırken sosyal medyada "sokak gücü" üzerinden böyle benzetmeler çokça yapılmıştı.

Faşizmin en ayırt edici özelliklerinden biri budur ve faşizm üzerine çalışan bilim insanları da bunun üzerinde ortaklaşmışlardır. Faşist hareketler sokağı kontrol etmek ve şiddete başvurmak için kendi sokak güçlerini oluştururlar. Bunlar üniforma benzeri, tek tip giysiler giyerler, belli bir hiyerarşi içerisinde hareket ederler, askerî bir disipline sahiptirler, hafif silahlarla donatılmışlardır ve sokakta sola, toplumsal muhalefete karşı, bazen silahlı bazen silahsız şiddet eylemleri düzenlerler.

Bu noktada aklımızda tutmamız gereken bir şey var: Bu örgütlerin mensuplarının önemlice bir bölümü lümpen karakterli, işsiz güçsüz, şiddete eğilimli, psikolojik sorunları olan kimselerdir, ancak sözünü ettiğimiz şiddetin nedenini psikolojik faktörlere bağlamak doğru olmaz. Her türlü hak ve özgürlüğün şiddet yoluyla bastırılması, o dönemde yaşamış Togliatti adlı İtalyan bir komünistin söylediği üzere, "İtalyan kapitalizminin ve bu kapitalizmin istikrar kazanmasının özgül bir ihtiyacına" tekabül etmekteydi, yani kapitalizm faşist şiddete ihtiyaç duyuyordu.

Togliatti'ye göre, işçi hareketi faşist güçler tarafından bastırılmamış ve her türlü muhalefet yasaklanmamış olsaydı, kapitalizmin tüm İtalya'yı kontrolü altına alması

ve sonra da işçi ücretlerinin düşürülerek sömürünün korkunç bir şekilde derinleşmesi söz konusu olamazdı. Yani o yıllarda kapitalizmin krizden çıkış programını faşizm olmaksızın hayata geçirmesi mümkün değildi.

Faşizmi iktidara bu milis güçler taşıdı o zaman.

Faşizmi etkisiz bir hareket olmaktan çıkarıp egemen sınıflar tarafından dikkate alınması gereken bir güç haline getiren bu oldu, evet. İtalya'da 1920-1922 arasında 2000'e yakın kişi öldürülmüştü. Çatışmaların iyice yoğunlaştığı 1920 yılında ise resmî verilere göre 288 kişi hayatını kaybetmişti ve bunlardan sadece 10'u faşistken, geriye kalanlar sol gruplardandı. Bu yıllar arasında Kara Gömlekliler'in sayısı da artmış, 100 bini aşmıştı.

Tarz olarak "baskın"ı benimsemişlerdi, belirledikleri bir hedefe çok kişiyle ve beklenmedik bir anda saldırıyorlar, hedefin kendilerinden sayıca az olmasına dikkat ediyorlardı. Bu saldırılarda cinayet genellikle öldürülen bir faşiste misilleme yapıldığında söz konusu oluyordu. Esas olarak tercih edilen yöntem, dayak ve küçük düşürmeydi.

Ancak esas mesele, basitçe faşist hareketin gücü ve solun zayıflığı değildi; mesele, başta kolluk güçleri olmak üzere devlet görevlilerinin faşistlerle işbirliği yapmasıydı. Polisler ve subaylar faşistlerin sola karşı düzenledikleri saldırılara bizzat katılıyorlar, kendilerine düzenin sağlanması için gelen talimatları uygulamıyorlar, faşistleri gözaltına almıyorlar, gözaltına alınanlar ise çoğu zaman yargıçlar tarafından serbest bırakılıyorlardı.

İtalya'da faşist diktatörlüğün ilanında Kara Gömlekliler'in işlediği bir politik cinayet doğrudan etkili oldu. Faşistler 1922'de hükümet olmuş ama henüz tam anlamıyla devleti ele geçirememiş, diktatörlüklerini ilan

edememişlerdi. Sosyalist Birlik Partisi Genel Sekreteri Giacomo Matteotti, 30 Mayıs 1924'te parlamento kürsüsünde faşizm karşıtı çok sert bir konuşma yaptı. Faşist milletvekilleri kürsüde Matteotti'nin üzerine yürüdüler. Mateotti meclisten ayrılırken, başına gelecekleri sezmişçesine, bir milletvekili arkadaşına "şimdi artık benim cenaze konuşmamı hazırlasanız iyi olur" dedi. Mussolini ise basın sekreterine "bu adamın ortalıkta dolaşmasına izin verilmemeli" şeklinde bir talimat verdi. Ertesi gün faşist basın Matteotti aleyhine büyük bir kampanya başlattı ve 10 Haziran'da Matteotti Kara Gömlekliler tarafından katledildi, cesedi ise ancak 16 Ağustos'ta Roma'nın yirmi beş kilometre uzağında bir yerde bulundu.

Cinayet Mussolini'yi ve faşist iktidarı son derece zor bir duruma düşürdü. Büyük kitle gösterileri düzenlendi, muhalefet krala Mussolini'yi görevden alması için baskı yaptı, faşist partiden kimi ayrılmalar oldu. Ancak Mussolini tüm bunlara rağmen ayakta kalmayı başardı ve 3 Ocak 1925'te parlamentoda yaptığı konuşmada cinayetin "siyasi, ahlaki, tarihsel sorumluluğunu" tek başına aldığını söyledi. "Eğer faşizm bir cinayet örgütüyse bu örgütün başı benim" diyerek muhalefete meydan okudu. Bu konuşma bir dönüm noktası oldu. Kara Gömlekliler bu konuşma sonrası antifaşist parti ve gazetelerin merkezlerine saldırdılar, muhalefet liderleri toplanıp hapse atıldı. Muhalefetten geriye kalan son unsurların da çok sert bir şekilde bastırılmasıyla faşist diktatörlük kendisini resmileştirdi.

Sonradan Hitler'in kahverengi gömleklileri tasfiye ettiğini ve buna "Uzun Bıçaklar Gecesi" adının verildiğini biliyorum, bir belgeselde izlemiştim.

Kahverengi gömlekliler olarak bilinen bu grubun asıl adı Sturmabteilung, yani Fırtına Birlikleri'ydi ve kısaltması da SA'ydı. SA'nın başında Ernest Röhm isimli eski bir subay vardı. Röhm Hitler'le birlikte birazdan anlatacağım 1923'teki Birahane Darbesi'ne katılmış ve o zamandan beri de yanından ayrılmamıştı. 1933 yılında neredeyse dört milyon üyeye ulaşan SA'lar Nazi Partisi'nin sokak gücüydü ve iktidara geliş sürecinde önemli bir rol oynamışlardı.

SA'yı büyüten olgu 1929 dünya ekonomik krizinin Almanya'yı da çok sert bir şekilde vurmasıydı. Binlerce işsiz güçsüz insan Almanya sokaklarında kendine sığınabileceği bir yer arıyordu. SA'ya girmek demek cebine üç kuruş da olsa para girmesi, başını sokacak bir yer ve yiyecek yemek bulabilmek demekti. Ayrıca üniforma giyiyor ve silah taşıyabiliyordunuz, yani gücün bir parçası olabiliyordunuz. 1931 yılının başında SA'nın üye sayısı 100 bin civarındaydı. Bir yıl sonra bu sayı 200 bin oldu, yıl sonuna gelindiğinde ise kahverengi gömleklilerin sayısı 500 bine ulaşmıştı.

Röhm ve arkadaşları Nazi Partisi'nin içindeki "antikapitalist" kanadı temsil ediyorlardı ve milliyetçi bir sosyalizme inanıyorlardı. Üstelik görece özerk bir hareket alanları vardı. Hitler'den ve partiden bağımsız hareket edebildikleri zamanlar oluyordu. İktidara geldikten sonra nasyonal sosyalist devrimin ikinci aşamasına geçilmesini, yani büyük şirketlerin devletleştirilmesini ve finansal sermayeye karşı kısıtlayıcı tedbirler alınmasını istiyorlardı.

Ayrıca komünistlere yönelik şiddet hareketini de SA yürütüyor ve Hitler'in başbakanlığı sonrası bunu çığırın-

dan çıkmış bir şekilde yapıyordu. Hitler buna karşı değildi ama zincirinden boşalmış şiddet dalgası toplumda ve yönetici sınıf içerisinde genel bir huzursuzluk yaratmaya başlamıştı.

Hitler ise o sırada iktidarı alabilmek için Alman sermayesi ve Alman ordusu ile uzlaşmaya çalışıyordu. Alman büyük sermayesi, SA'lar sokakta olduğu sürece Hitler'le anlaşmayacağını çok açık bir şekilde bildirmişti, Alman ordusu da ikinci bir ordu anlamına gelebilecek olan ve disiplinsiz bir serseri topluluğu olarak gördüğü SA'ların varlığına karşıydı.

Tüm bunlara ek olarak, Nazi Partisi'nin çekirdeğini oluşturan ve Hitler'in başbakanlığı sonrası devlete yerleşmeye başlayan, açılımı Schutzstaffel olan SS, yani Koruma Timi ve onun başındaki iki isim Heinrich Himmler ve yardımcısı Reinhard Heydrich de SA'yı kendilerine bir rakip olarak görüyor ve ortadan kaldırılmasını istiyorlardı.

Tam da o günlerde Röhm, Nazilerin aylık yayın organlarından birinde, nasyonal sosyalist devrimin sürmesi gerektiğine dair sert bir makale yazdı. Makale nasıl bitiyordu biliyor musun? Şöyle diyordu Röhm: "Hoşlarına gitsin ya da gitmesin, biz mücadelemizi sürdüreceğiz. Eğer sonunda anlamını kavrarlarsa bu mücadeleyi birlikte veririz! Yok, katılmak istemezlerse onlarsız veririz! Ve eğer gerekirse onlara karşı veririz!"

Hitler'e göreyse artık "devrim"in sonuna gelinmişti, çünkü Alman "müesses nizam"ıyla, yani sermaye ve orduyla anlaşma zamanı gelmişti. SA'ya yönelik tasfiye operasyonundan birkaç gün önce valilerle bir toplantı yaptı ve orada onlara "devrim sürekli bir durum değildir, sürekli bir duruma dönüştürülmemelidir. Devrim

ırmağının yönünü değiştirip onu evrimin güvenli ırmağında özgürce akmaya bırakmalıyız" dedi. Daha önce yaptığı bir konuşmada da "sadece budalalar devrimin sona ermediğini düşünebilir. Hareket içindeki bu kişiler 'devrim'i sürekli bir kaos durumu sanıyorlar" demişti.

Kısa süre içerisinde başta yöneticiler olmak üzere Nazi kadroları da yaklaşmakta olan dönüşümü, düzenle, yani sermayeyle ve askeriyeyle uzlaşılacağını anladı ve ona göre konumlandı, "devrimci" fikirler bir kenara bırakıldı. Hitler de böyle bir ortamda operasyon için düğmeye bastı.

Kanlı bir operasyon oldu, değil mi?

Evet, öyle oldu Ali. Sayılar sonradan çok abartılmışsa da tarihçiler 85 kişinin infaz edildiğini söylüyor. Binlere varan bir tutuklama dalgası söz konusu olsa da infaz edilenler esas olarak SA'nın lider kadrosuydu. Harekete geçilmesi için belirlenen şifre "Kolibri" yani "Sinekkuşu" olduğu için bu operasyon Nazi literatürüne "Sinekkuşu Operasyonu" olarak geçmiştir. Operasyonu SS güçleri yapıyordu. Hitler de bizzat operasyonun içinde yer aldı, hatta elinde silahıyla Röhm'ün odasına daldı ve onu ihanetle suçlayarak tutuklandığını söyledi.

Hitler, tutuklama sonrası çok eski arkadaşı olan Röhm'ün öldürülmesiyle ilgili bir kararsızlık geçirdiyse de Nazi Partisi'nin önemli isimleri Hermann Göring ve Heinrich Himmler tarafından ikna edildi. Röhm'ün hücresine giren bir Nazi subayı Röhm'e içinde tek mermi olan bir tabanca vererek on dakika içerisinde kendisini öldürmesini istedi, bunu yapamayan Röhm kafasına iki kurşun sıkılarak öldürüldü. Ölürken "Heil Hitler" diye bağırdığı ve Nazi selamı verdiği söylenir.

Hitler 13 Temmuz günü Reichstag'da, yani parlamentoda yaptığı konuşmada "devlette sadece tek bir silah taşıyıcısı vardır, o da ordudur" dediğinde, ordu ve sermaye gereken mesajı almıştı. Zaten yaklaşık 15 gün sonra da Hitler diktatörlüğü resmî olarak başladı.

III

Peki Nazi Partisi nasıl kuruldu hocam, belki önce onu sormalıydım.

Bence böyle iyi gidiyoruz Ali, zamanda ileri geri hareket ederek, olaylardan olaylara sıçrayarak meseleyi daha iyi anlayabileceğimizi düşünüyorum ben. Bu yüzden şimdi 1934'ten 1919'a dönelim.

Adolf Hitler Eylül 1919'da Alman İşçi Partisi adlı kamuoyunda pek tanınmayan küçük bir partiye üye oldu. Bu parti 1918 yılının başlarında kurulan antikomünist ve milliyetçi bir partiydi. Partinin kuruluşunda Thule Cemiyeti adlı gizemli bir örgüt ve onun başında yer alan gizemli bir isim, Rudolph von Sebattendorf önemli bir rol oynamıştı. Bu örgüt ve isimle ilgili çok sayıda komplo teorisi mevcutsa da gerçek olan şey, Thule Cemiyeti ve Sebattendorf'un milliyetçiliği ve antikomünizmi ateşli bir şekilde benimsemiş olmalarıdır.

Partinin ideologları antikomünizmin yanı sıra antisemitist, yani Yahudi karşıtıydı da. Bu ideologlar Almanya'nın içerisinde bulunduğu krizin nedenini mali spekülatörlere, borsa simsarlarına, tefecilere bağlıyor ve bunların da esas olarak Yahudi olduğunu söylüyorlardı. Buna göre dünyada olup biten her şeyin arkasında entrikacı, komplocu ve krizlerden çıkar sağlayan gizli bir teşkilat bulunmaktaydı, o teşkilatın mensupları da Yahudilerdi.

1920 yılının Mart ayında Alman İşçi Partisi adını Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP) olarak

değiştirdi ve aynı günlerde Hitler bütün zamanını politik mücadeleye ayırmaya karar vererek ordudan ayrıldı. Aynı yılın sonlarında Nazi Partisi,Volkischer Beobater adlı gazeteyi alarak resmî yayın organı haline getirdi. Parti içi liderlik mücadelesinde Hitler hızla yükseldi ve partiye girişinin üzerinden yaklaşık iki yıl geçmişken, Temmuz 1921'de sınırsız yetkilerle Nazi Partisi'nin lideri oldu.

Faşistler iktidara seçimle mi geldiler peki?

İtalyan faşistleri değil ama Naziler seçimle iktidara geldiler, tabii bu İtalyan faşistlerinin sandığı, Nazilerin ise sokağı gözetmediği anlamına gelmez. Faşizmin başarısı bu ikisinin bir araya getirilmesi üzerine kurulmuştu. Mussolini, Hitler'in Nazi Partisi'nin lideri olmasının üzerinden bir yıl kadar gibi bir süre geçmişken, 1922'de birazdan anlatacağım Roma Üzerine Yürüyüş'le iktidar oldu, Hitler'in ise bunun için 1932 yılında yapılacak seçimlere kadar beklemesi gerekecekti.

Mussolini ve partisi 1920'deki seçimlerde dikkate alınmayacak kadar az bir oy almış, 1921 seçimlerinde ise 31 sandalye kazanabilmişti. Kendileri için başarılı sayılabilecek bu sonuçtan sonra gerçek bir siyasi partiye dönüşmeye başladılar ve hem kendi sendikalarını örgütlediler hem de üye sayılarını artırıp 300.000'e çıkardılar. Bu esnada sola ve sendikalara karşı şiddet eylemleri örgütlüyor ve sokağın hâkimiyetini ele geçiriyorlardı.

27 Ekim 1922'de Mussolini 40.000 faşistle birlikte Roma'ya bir yürüyüş başlattı. Sonradan faşistler bu yürüyüşten bir kahramanlık destanı çıkarmaya çalıştılar ama gerçek hiç de öyle değildi. Faşistler son derece dağınık, düzensiz ve silahsızdılar. Normalde İtalyan ordu-

su ve polisi tarafından kolaylıkla dağıtılabilirlerdi ama İtalyan yönetici sınıfının yaşadığı kriz ve sol korkusu baskın geldi, bu eyleme müdahale edilmedi. Yürüyüş sonrası ise İtalyan kralı Mussolini'ye hükümet kurma yetkisini verdi.

Nisan 1924'te Mussolini'nin iktidar olmasından sonraki ilk seçim yapıldı ve bu seçim tabirin gerçek anlamıyla bir "sopalı seçim" oldu. Kara Gömlekliler seçim öncesi muhalefetin bütün kesimlerine yönelik bir terör dalgası estirdiler. Seçim günü için alınan karar ise şöyleydi: Her sandıkta, seçim sandığına gelen ilk seçmen oyunu kime verdiğine bakılmaksızın, "sosyalistlere mi oy verdin" diye dövülecek ve bu diğer seçmenlere gözdağı olacaktı. Şiddet işe yaradı ve faşistler kullanılan oyların üçte ikisini alarak meclise 275 milletvekili sokmayı başardı. Tek başlarına hükümet kurabiliyorlardı.

İnternette Hitler'le ilgili bir şeyler okurken, sanki Roma Üzerine Yürüyüş benzeri bir olay görmüştüm.

Evet, daha önce değinmiştim: Birahane darbesi... Hitler bu darbe girişimini planlarken açıkça Mussolini'den ve Roma yürüyüşünden etkilenmişti.

8 Kasım 1923'te, bir grup Nazi, Hitler'in öncülüğünde Münih şehrinde Bavyera eyaleti yöneticilerinin müdavimi olduğu çeşitli yemek salonları, bahçeler ve restoranlardan oluşan bir mekânı bastı. Hitler burada bir masanın üzerine çıkarak Almanya'da ulusal devrimin başladığını, mevcut hükümetin feshedildiğini ve yeni bir hükümet kurulduğunu açıkladı. Bu esnada SA'lar da kentin çeşitli bölgelerinde hem komünistlere ve Yahudilere karşı terör estiriyor hem de bazı askerî noktaları ve stratejik yerleri ele geçirmeye çalışıyorlardı.

Ertesi gün Naziler iki bin kişiyle kent merkezine doğru bir yürüyüş başlattılar. Kent merkezindeki Odeon Meydanı'na yaklaştıklarında önleri polis tarafından kesildi ve karşılarındaki silahlı kalabalığı gören polis, başlarındaki genç teğmenin ateş emri vermesi üzerine Nazilere ateş açtı. Açılan ateşle 16 Nazi öldü, Hitler ise herhangi bir yara almadan kaçmayı başardı, ancak daha sonra yakalanarak "vatana ihanet"ten yargılandı ve mahkûm edildi. Yani İtalya'daki senaryo Almanya'da hayata geçirilemedi.

Ama bu Hitler'in siyasi hayatının sonu olmadı, değil mi?

Tam tersine, führerliğe giden yolu bu mahkûmiyet açtı. Özellikle mahkemede yaptığı savunma ve cezaevindeyken yazdığı ünlü kitabı *Mein Kampf*, yani *Kavgam*, onun siyasi hayatındaki en önemli dönüm noktalarından ikisiydi.

Mahkeme Hitler'e istediği şovu yapması için mükemmel bir zemin sunuyordu. Çünkü dönemin Adalet Bakanı'nın Nazizme sempati duyduğu herkes tarafından biliniyordu. Aynı şekilde mahkeme başkanı da darbe girişimini bir "ulusal eylem" olarak görüyordu, jüri üyeleri de darbecilerin yanındaydı.

Hitler de savunmasında yaptıkları işin arkasında durdu, bunun bir yenilgi değil zafere giden yolda bir dönemeç olduğunu belirtti. Savunmasını milliyetçi bir belagatle süsledi ve kendilerini ancak tarihin yargılayabileceğini söyledi. Yargılama sürecinin sonunda mahkeme Hitler'i altı ay sonra şartlı tahliye olabilecek şekilde beş yıl hapse mahkûm etti. Savcının Hitler'in kendi ülkesine, yani Avusturya'ya iade edilmesi talebi ise mahkeme ta-

rafından "Hitler kadar Alman gibi düşünen ve hisseden biri için böyle bir kararın söz konusu olamayacağı" söylenerek reddedildi.

Hitler 1924 yılının sonunda hapishaneden çıktıktan sonra iktidar stratejisini değiştirdi. İktidarı bir ayaklanma ya da darbe aracılığıyla değil, seçimler aracılığıyla, yani parlamentoda çoğunluğu sağlayarak ele geçireceklerdi. Bu hedefe yaklaşık 8 yıl sonra, 1932 seçimlerinde ulaşmayı başardılar. Hitler iktidarını uzun uzun konuşacağız ama şimdi tekrar İtalya'ya dönelim,

Evet, 1924'teki sopalı seçimlerde kalmıştık.

Mussolini seçimden sonra ne demişti biliyor musun Ali? "Bu, bunun gibi bir seçimin olacağı son seferdir. Bir sonraki sefer herkesin adına ben oy kullanacağım." Sahiden de öyle oldu, Mussolini ölene kadar İtalya'da gerçek anlamda bir seçim olmadı. 1925'te, daha önce konuştuğumuz Matteotti cinayetinin ardından diktatörlüğün inşası hızlandı. 1929'da ise Mussolini'ye yönelik bir suikast girişiminden sonra muhalefet milletvekilleri meclisten atıldı ve sadece faşist milletvekilleri göreve devam etti. Belediye başkanlarının seçimle işbaşına gelmesi uygulamasından vazgeçildi ve yerine başkanların merkezî hükümet tarafından atanması uygulaması getirildi. Basına sansür iyice sıkılaştırılırken, muhalifleri yargılaması için özel mahkemeler kuruldu ve ölüm cezası tekrar getirildi. Bütün sendikalar kapatıldı, sadece faşist sendikalara izin verildi ve grevler yasaklandı.

Yani kapitalistlere verdikleri sözleri tuttular.

Mussolini Roma Üzerine Yürüyüş'ten sonra yaptığı konuşmalarda kapitalizmle nasıl uzlaşacaklarını bildiren

açıklamalar yaptı. Örneğin "devletin iktisadi fonksiyonlarından, özellikle tekeller tarafından yerine getirilen görevlerinden vazgeçmesi gerektiği düşüncesindeyim, çünkü devletin bu konuda yeteneksiz olduğunu düşünüyorum" dedi. Mussolini'ye göre devletin demiryolları, posta işleri ve sigortacılıkla uğraşmasına son verilmeli ve bunlar özel sektöre bırakılmalıydı ve elbette bunun sosyalizmle bir ilgisi yoktu, bu özelleştirme yanlısı açıklamalar aslında liberalizmin önermeleriydi.

Faşistler sermayeye bu vaatleri verirken, bir yandan da sosyalist/komünist hareketi ve işçi hareketini güç kullanarak bastırdılar, işçi önderlerini katlettiler, sendikaları kapattılar ve grevleri yasakladılar. İkinci Dünya Savaşı'na doğru gidilirken ve savaş esnasında işçileri faşist devletin idealleri uğruna köleleştirdiler, çok ağır çalışma ve yaşam koşullarına mahkûm ettiler. Örneğin İtalya'da enflasyon 1933'ten 1944'e kadar yüzde 300 oranında arttı ve işçiler 1933'te ücretlerinin yüzde 25'ini yiyecek alımına harcarken, 1944'e gelindiğinde bu oran yüzde 75'e çıktı. Yani hayat giderek pahalı hale gelirken halk da yoksullaştı.

Faşist devlet elbette ki ekonomiye müdahale etti ve devletin ekonomideki rolünü de payını da artırdı, ancak attığı bütün adımlar sermayenin lehineydi. Faşistler iktidara gelir gelmez sermayenin vergi yükünü hızla hafifletti. Bunun için kapitalistlerin gelir vergisinden kaçmalarını belli ölçüde engelleyen değerli evrakın tescili uygulamasına son verildi, böylece halk daha çok vergi ödemek zorunda kaldı. Savaş kârlarını incelemekle görevli komisyon lağvedildi ve böylece savaş döneminde vurgunculuk, karaborsacılık yapanlar yargılanmaktan kurtuldu. Mirastan vergi alınması usulü kaldırıldı, 1920'de yürürlüğe

giren servet vergisi iptal edildi, anonim şirketlerin birleşmesini teşvik eden önemli vergi indirimleri getirildi, büyük şirketlerin yöneticilerinin vergileri azaltıldı ve lüks tüketimden alınan vergiler kaldırıldı. O dönemde yaşamış bir isim şöyle diyordu: "Faşist maliye, kapitalist servete kol kanat germekte."

Ücretler meselesine zaten değinmiştim. Ücretler meselesinde durum o kadar açıktı ki, İtalyan halkı bu dönemde ortaya çıkan "emek mahkemeleri"yle dalga geçiyordu.

O mahkemeler neydi hocam?

Faşistler grevi yasakladığı için patronlarla işçiler arasında ücretlerle ilgili bir mesele olduğunda taraflar tarafsız olduğu iddia edilen bu mahkemelere gidiyorlardı. Bazen patronlar öylesine büyük ücret indirimi talebinde bulunuyorlardı ki faşistlerin kontrolünde olan sendikalar bile, işçilerin tepkisini çekmemek adına, bu kadar indirimi kabul etmeyeceklerini bildirerek mahkemeye başvuruyorlardı.

Süreç artık tüm İtalyanların bildiği şekilde şöyle işliyordu: Bir patron önce büyük bir ücret indirimi yapıyor, ardından sendika bunu mahkemeye götürerek daha makul bir indirim teklif ediyor ve sonunda da patronun teklif ettiğinin az da olsa altında bir indirimin kabulüyle mahkeme sonuçlanıyordu. Faşizm yılları boyunca emek mahkemelerinin ücretleri artıran tek bir kararı bile olmamıştı ve bu durum büyük sermaye açısından faşist İtalya'yı âdeta bir cennet haline getiriyordu.

Peki "faşist partiyi burjuva sınıfı yönetiyordu" demek doğru olur mu?

Eğer "faşist partinin yönetici kadroları doğrudan sermaye sınıfının mensuplarından, patronlardan mı oluşuyordu" diye soruyorsan, hayır. Zamanla daha çok burjuva faşist partiye üye oldu ve üst düzey de dahil olmak üzere çeşitli görevler üstlendi ama kapitalizmin doğasına uygun bir şekilde, faşist devlet biçiminde de ekonomi ile siyaset ayrışmıştı. Yani mülk sahibi sınıfların mensupları, kimi istisnalar dışında, aynı zamanda doğrudan devlet aygıtını yönetmiyor, idari yöneticilik yapmıyorlardı.

Ancak burjuva sınıfı ile faşizm arasında âdeta "varoluşsal" bir ilişki vardı ve faşizmin attığı adımları belirleyen ana unsur her seferinde sermayenin çıkarları oluyordu. Sadece ücret ya da sendikalar meselesi değil, emeğin bir bütün olarak disiplin altına alınması ve fabrika rejiminin faşizme göre düzenlenmesi faşizmin büyük burjuvaziye en büyük hizmetini oluşturuyordu. İşçiler fabrikalarda "verimlilik" adına askerî bir disiplinle çalıştırılıyor, yöneticilere ve patronlara mutlak bir şekilde itaat etmeleri bekleniyor, her türlü eylemleri yasaklanıyordu.

Dönemin İtalyan büyük sermaye örgütü Confindustria'nın başındaki ismin konuya dair bir sözünü okuyayım sana. Şöyle diyordu: "Otoriteye karışmak mümkün değildir; fabrika içinde yalnızca üretken düzenin kendisinin gerektirdiği teknik bir hiyerarşi olabilir. Bu prensipte ve onun bütünüyle uygulanmasında ısrar etmek, sanayinin ihtiyacına, ulusun çıkarına, faşist kavrayışa kusursuz biçimde karşılık gelir."

Grevlerin yasaklanması, sendikaların kapatılması, ücretlerin aşağıya çekilmesi, işçilerin köle gibi çalıştırılması, askerî harcamalardaki artış, devlet desteği vesaire... Bunların hepsi sermaye açısından büyük fırsat an-

lamına geliyordu ve bu nedenle de bir yazarın belirttiği üzere faşizmde "kârlar özelleştirilirken zararlar toplumsallaştırılmıştı".

Bu cümleyi biraz açmanızı rica edebilir miyim?

Bu, kapitalizmin temel özelliklerinden biridir. Liberaller istedikleri kadar serbest piyasadan, devletin ekonomiye müdahalesinin sınırlanması gerektiğinden söz etsinler, uygulamada devlet özellikle kriz durumlarında ekonomiye müdahale eder ve sermaye düzenini içine girdiği krizden kurtarmak için kimi adımlar atar. Bankaların batık kredilerini ya da şirketlerin borçlarını üstlenerek yapabilir bunu ya da mesela bir vergi affı getirebilir, ucuz kredi sağlayabilir. Tüm bunlar için gereken para ise nihayetinde halkın cebinden çıkar. Yani sermaye sınıfı ekonomi iyiyken elde ettiği kârları toplumla herhangi bir şekilde paylaşmayı reddederken, kriz günlerindeki zararın bedelini toplumun ödemesi istenir.

Faşizm de aynısını yapmış, özellikle 30'ların kriz ortamında bir yandan işçi hareketini bastırıp ücretleri aşağıya çekerek bir yandan da tekellerle, büyük şirketlerle bir sürü alanda devlet ortaklığı kurarak onların kârlılıklarının devamını garanti altına almıştı. Çalışan sınıfların ücretleri düşerken, hem çalışma saatleri hem sırtlarındaki vergi yükü artıyor, sermaye ise büyümeye ve kârlılığını artırmaya devam ediyordu.

Kapitalizmin istikrarı adına işçinin kafasına indirilen sopaydı yani faşizm.

Evet, öyle diyebiliriz. Faşizm, kapitalistlere o çok ihtiyaç duydukları güçlü devleti verdi. Amaç kapitalistler için en hayati mesele olan kâr oranlarının düşmesinin

engellenmesiydi. İşçi hareketi güçlendikçe, ücret pazarlığı yapma gücü artıyor, bu da kâr oranlarını düşürüyordu. Faşist devlet, kâr oranlarının artışını garanti altına alan devletti. Bu amaçla ücret artışlarını sınırlıyor, grev ve toplu sözleşme hakkını kaldırıyor, sendikaları kapatıyor, sokaktaki her türlü eylemi faşist terörle bastırıyordu. Ancak faşist devlet bununla da sınırlı kalmadı, işçileri faşist sendikalarda örgütlenmeye zorladı, faşist sendikalar ise esas olarak sermayenin çıkarlarını kollayıp gözetiyordu.

Süreç nasıl gerçekleşti hocam?

İtalya'da faşizm iktidara gelmeden hemen önce tarım işçilerinin sendikaları hedef alınmaya başlanmıştı. Po Vadisi'ndeki büyük toprak sahipleri faşist sendikalar kurdurmuş ve sadece bu sendikalara üye olan işçileri çalıştıracaklarını söyleyerek işçileri tehdit etmişlerdi. Bu tehditlere karşı tarım işçileri uzunca bir süre direndiler, ancak yoksulluk ve açlık işçileri çaresiz bıraktı ve faşist sendikalara doğru ciddi bir kayma yaşandı.

Sanayi sektöründeki sendikalara yönelik saldırı ise faşizm iktidara geldikten sonra mümkün oldu. Roma Üzerine Yürüyüş'ün, yani iktidarın alınmasının hemen ertesi günü, yerel faşist örgütler sendika üyesi işçilerin listelerini ele geçirdi ve onları faşist sendikalara üye olmaları için tehdit etti. 1923'te faşist devlet, patronların örgütü olan Genel Sanayi Konfederasyonu'yla yaptığı toplantıda patronları faşist sendikalarla "uyumlu" bir şekilde çalışmaya çağırdı. 1924 yılında çıkarılan bir kararnameyle faşist sendikalar solcu sendikaların mülklerini gasp etmeye başladı. 1925'te ise faşist sendikalar tekel haline getirildi ve 1925-26 arasında solcu sendikalar bütünüyle ortadan kaldırıldı. 1926'da çıkarılan sendika

yasasıyla faşist sendikalar faşist devlete entegre edildi ve sendikaların başına devlet tarafından atanan parti mensupları getirildi.

Bu sendikalar grev ya da herhangi bir eylem yapmayan, işçilerin herhangi bir konu hakkında tartışma yapamadıkları, söz sahibi olmadıkları sendikalardı. Bir işçi bu konuyla ilgili olarak şöyle diyordu: "Aslında sektörümdeki sendikanın devamlı üyesi olmama rağmen, örgütle temas kurma, meclislerde tartışmaya girme, serbestçe görüşlerimi ifade etme olanağım hiç olmadı."

IV

Ama faşistler sadece kapitalistlerin değil halkın bir bölümünün de desteğini aldılar, öyle değil mi, yoksa nasıl iktidara geleceklerdi?

Faşistler halkın hemen her kesiminden destek gördüler elbette ama asıl tabanlarını aynı anda hem kapitalizme hem de sosyalistlere, komünistlere öfke duyan orta sınıf oluşturuyordu. Orta sınıflar bir yandan yoksullaştıkları için kapitalizme karşı bilinçsiz bir öfke besliyorlar, öte yandan ise işçi sınıfının ve komünistlerin bir devrim aracılığıyla mallarını mülklerini ellerinden alacaklarından korkuyorlardı.

Ancak her durumda özel mülkiyet düşüncesinden kaynaklı olarak işçi sınıfı ve komünizm korkusu ağır basıyordu. Bu nedenle de sınıflar üstü bir devletin bu gidişatı engelleyebileceğini düşünüyor, devlete sığınıyorlardı. Devletin mevcut haliyle bu işi yapamayacağını gördüklerinde ise giderek daha fazla faşist harekete yanaşmaya, faşistleşmeye başladılar.

İtalya söz konusu olduğunda, Togliatti faşizmin kitle tabanının ve kadrolarının zamanla değiştiğini net bir şekilde anlatıyor. Buna göre, faşizmin iktidara gelişinin üzerinden yaklaşık beş altı sene geçmişken, küçük burjuvazinin üretici olan kesimleri partiyi terk etmeye başlamıştı ve parti üyeleri çoğunlukla devlet görevlileri, profesyonel faşistler gibi üretken olmayan küçük burjuvaziden oluşmaktaydı.

Kara Gömlekliler ise parti içerisindeki geri görevlere itilmiş, onların yerini büyük sermayenin doğrudan temsilcileri, yani sanayiciler, bankacılar, toprak sahipleri almaya başlamıştı. Düzen partilerinin kadroları giderek daha fazla faşist partiye dahil olmaktaydı ve faşist partinin yönetimi giderek daha küçük bir kliğe doğru daralmaktaydı.

Tam da bu nedenlerle Togliatti, iktidara gelişinin üzerinden çok da uzun bir süre geçmemişken, faşist iktidarın finans sermayesi, büyük sanayi ve toprak sahiplerinin, yani tüm egemen sınıfların siyasi birliğini –işte bir kez daha "birlik" meselesi çıktı karşımıza– oluşturduğunu söylüyordu.

Bu, geniş halk kitlelerinin faşizm açısından önemli olmadığı ve faşizmin onları siyasal yaşama katmak istemediği anlamına mı gelir peki?

Kitleler elbette ki önemliydiler ve siyasete katılmaları gerekiyordu evet ama nasıl bir katılım? Faşizm, bütün bir ulus adına partinin, parti adına da liderin en doğru kararı vereceği ilkesi üzerine kuruluydu. Öte yandan mutlak bir hiyerarşiye ve disipline âdeta bir din gibi tapılıyordu, alttakiler üstlerinin söylediklerini ve emirlerini asla sorgulamayacaklar ve onlara itaat edeceklerdi.

Faşist toplum ve devlet tam olarak disiplin ve itaat demekti. Dolayısıyla kitleler siyasete katılmalıydı ama bu karar alma süreçlerinin bir parçası oldukları anlamına gelmiyordu, kararları faşist parti ve onun adına lider veriyordu. Onlara düşen görev, ya faşist partinin ya da onun yan örgütlerinin herhangi bir biriminde yer almak ve aktif bir şekilde faşizme hizmet etmek ya da partinin

düzenlediği ve liderin kürsüde olduğu etkinliklerde belli bir disiplin içerisinde etkinlik alanındaki yerini almak ve büyülenmiş bir şekilde lideri dinlemek, gereken yerlerde alkışlamak, slogan atmak, bayrak sallamak ve tezahürat yapmaktı. Onlar da bu görevi büyük bir istekle yerine getiriyorlardı zaten.

Kitleleri etkilemek için bir sürü yalan söylemeleri gerekiyordu, öyle değil mi?

Faşistler kitlelerin memnuniyetsizliklerini manipüle etmede son derece ustaydılar. Bulgar komünist lider Dimitrov faşizmin kitlelere çekici gelmesinin nedeninin, onların en acil ihtiyaç ve taleplerine demagojik bir şekilde seslenmesi olduğunu söyler; bunu yaparken de faşizm kendisini olduğunun tam tersi gibi gösterir.

Dimitrov'a göre Alman faşistlerinin kendilerinden nasyonal sosyalist diye bahsetmelerinin ve sosyalizme atıf yapmalarının gerisinde, Alman emekçilerinin kapitalizme duydukları nefreti ve sosyalizme yönelik sempatilerini sömürme hedefi vardır. Aynı şekilde faşizm emperyalistlerin çıkarlarına hizmet ettiği halde ulusal mağduriyetler üzerine oynar, ulusal hassasiyetleri manipüle etmeye çalışır. Daha sonra daha ayrıntılı konuşacağımız üzere, örneğin Alman halkının Versay Antlaşması'na yönelik öfkesini sömürür.

Ayrıca faşistler kitleleri etkilemek için antikapitalist bir dil kullanırlar, halkın bankalara, holdinglere, tekellere duyduğu öfkeyi istismar ederler. Burjuva hükümetlerinin çürümüş ve yozlaşmışlığını öne çıkarır ve halka dürüst bir yönetim vaat ederler. Bunun için de bütün propaganda araçlarını kullanırlar.

Hitler'in iyi bir hatip olduğunu biliyorum. Mussolini de öyle miydi?

Evet, Mussolini de öyleydi, âdeta bir sahne sanatçısıydı, kitlelerin karşısına her çıkışı bir sahne performansı gibiydi. Faşist eğitim bakanı Guiseppe Bottai faşizmi "bir sahneye koyma olayı" diye tarif etmişti. Mussolini balkondan, yani insanlara yüksekten bakarak konuşuyor, konuşmasını dinleyen kitleler sanki dinî bir törenin içindeymiş gibi kendilerinden geçiyordu.

Mussolini o güne kadar görülmemiş bir nutuk üslubu yaratmıştı. Bu nutukları sadece önemli konularla sınırlıyor ve her seferinde halkı harekete geçirmeyi hedefliyordu. Aynı konuları defalarca tekrar ediyor ve kimi zaman halkla diyaloğa giren bir tarz benimsiyor, onun sorduğu sorulara kitleler "evet" ya da "hayır" diye cevap veriyordu.

Bunun dışında, kitlelerin sürekli teyakkuz halinde tutulması gerekiyordu ve bunun için çeşitli kampanyalar düzenleniyor, seferberlik ilanına başvuruluyordu. Örneğin 1925 yılında bir "Tahıl Savaşı" başlatıldı ve İtalya'nın artık yurtdışından tahıl ve ekmek ithal etmeyeceği, üretimin yerli ve millileştirileceği açıklandı. Bunun için verimsiz tarım arazileri ıslah edilip tarıma açıldı, köylülere yeni tarım araçları verildi, gübre yardımı yapıldı. Bu kampanyanın afişlerinden birinde Mussolini, İtalyan yapımı bir traktörün üstüne çıkmış, elleri belinde İtalyan halkına nutuk atıyordu. 1927'de İtalyan liretine istikrar kazandırmak için düzenlenen "Kur 90" kampanyası ve yine aynı yıl Orta İtalya'daki bataklık bölgelerinin kurutulması için başlatılan kampanya, bu süreklileşmiş teyakkuz halinin örnekleriydi.

Tüm bunlar faşist devrimin sürekliliğinin, yeniliğinin ve zindeliğinin kanıtı olarak sunuluyor, kitlelerin rızası böyle alınıyordu. Faşizm üzerine çalışan tarihçilerden biri şöyle diyor bu konuyla ilgili:

> Aslında, arazi ıslahı ve hidroelektrik şemaları, yeni otoyollar, FIAT arabaları, Olivetti daktiloları, Balbo'nun transatlantik uçuşları, Berlin Olimpiyatları'nda İtalyan atletlerin gösterdikleri başarılar gibi her şey, halkın zihninde doğal olarak, faşist devrimin çağdaş, güçlü, zinde, gelişmiş bir millet yaratma başarısıyla özdeşleştiriliyordu.

Bunun dışında 1929'da Libya ve 1935'te Habeşistan savaşları için seferberlik ilan edilmişti. Tüm bu kampanyaları ve seferberlik halini belirleyen temel slogan ise "credere, obbedire, combattare" yani "inanmak, itaat etmek, savaşmak"tı. Ancak kitleleri etki altına almak için bu yeterli değildi, aynı zamanda bir imaj çalışması da yapılması gerekiyordu ki faşistler bunu son derece başarılı bir şekilde yaptılar.

Nasıl bir çalışma hocam?

Faşizm, Duce imajını yaratmak için kitle iletişim araçlarından, yani radyodan ve sinemadan çok ciddi bir şekilde yararlandı Ali. Mussolini'nin fotoğraflarından propaganda afişleri yapıldı, bu afişlere çarpıcı sloganlar yazıldı. Hepsinin temelinde Duce'nin bedeniyle İtalyan ulusunun birleşmesi, İtalyan ulusunun Mussolini'nin şahsında cisimleşmesi vardı. Yani Mussolini İtalyan ulusunun yürüyen, konuşan, karar alan haliydi. Ulus için en iyiyi, en doğruyu, en güzeli o biliyordu, dolayısıyla yanılmıyor, yanlış yapmıyordu.

Çekilen film ve fotoğraflarda Mussolini bazen hasat zamanı bir köylüye yardım ediyor, bazen başarılı bir sporcu olarak kayak yapıyor, bazen uçak kullanıyor, bazen bir fabrikada çalışırken görüntüleniyordu. Mussolini her yerdeydi, herkesle birlikteydi ve her şeyi görüyordu bu imaja göre. Tüm bu görüntülerde Mussolini gücü, dinamizmi ve erkekliği, yani faşizmin üzerine kurulduğu şeyleri temsil ediyordu.

Bu imajın inşası için çok ciddi bir çalışma yürütüldü, bu görev 1924'te kurulan Eğitici Sinema Birliği'ne verildi ve süreç profesyonel bir şekilde ilerledi. Mussolini'ye yönelik imaj çalışmasının çarpıcılığını gösteren bir örnek vereyim sana: Daha Mussolini hayattayken, onunla ilgili 400'ün üzerinde kitap yayınlanmıştı ki bunun dünyada başka bir örneği yoktur.

Halk karar alma süreçlerinin içerisinde değilse de bir şekilde siyasetin içindeydi yani?

Evet, çünkü hiçbir rejim sadece sopayla yönetemez, kitlelerin düşüncelerinin de yönetilmesi gerekir. Faşistler şiddeti temel yöntem olarak kullandılar ama iktidara geldikten sonra kitleleri faşizme düşünsel olarak da ikna etmeye çalıştılar. Halkın rejimle, partiyle ve devletle kendini özdeşleştirebilmesi, kendini faşist mekanizmanın parçası olarak görebilmesi için, az önce bahsettiğim faşist sendikalardan başka örgütlenmelere de gittiler. Özellikle gençleri gözlerine kestirmişlerdi.

Örneğin İtalya'da faşist devlet 1926'da Opera Nazionale Balilla adlı bir gençlik örgütü kurdu. Bu örgütün amacı İtalyan çocuklarının ve gençlerinin faşist ideolojiye kazandırılmasıydı. Faşistler bu örgüte tekel niteliği kazandırmak için diğer partilerin gençlik örgütlerin-

den sonra, en büyük rakipleri olarak gördükleri Katolik gençlik örgütlerini de ortadan kaldırdılar. Balilla 6-14 yaş arasındaki çocukları kapsıyordu ve ailelerin çocuklarını bu örgüte kaydettirmeleri zorunluydu. Çocuklar Balilla'da her hafta sonu düzenlenen kamplara üniformalarıyla katılmak zorundaydı. Bu kamplarda çocuklara faşist partinin görevlileri tarafından hem askerî hem ideolojik eğitim veriliyordu.

Başka bir örgüt ise 1930'da kurulan Genç Faşistler Örgütü'ydü ve 18-21 yaş arası gençleri kapsıyordu. Hedef kitle olarak özellikle 15-18 yaş arasını kapsayan Genç Öncü Kolları'nda yetişip partiye kaydolmayan gençler seçilmişti, gençlerin bu örgüt aracılığıyla partiye üye olacağı hesaplanıyordu. Faşistler bu örgütü kurduklarında İtalya'da çok ciddi bir ekonomik kriz vardı ve genç işsizliği hayli artmıştı, solcu olmayan gençlik içerisinde de homurdanmalar başlamıştı ve faşistler bu örgütlenme aracılığıyla gençlerin sola kaymasını önlemeye çalışıyorlardı.

Genç Faşistler Örgütü'ne üyelik resmî olarak zorunlu tutulmamıştı, gönüllülüğe dayanıyordu ama uygulamada öyle olmadı ve faşist parti üyelik için yoğun bir baskı faaliyeti yürüttü. 1930'larda Genç Faşistler Örgütü'nün üye sayısı tüm İtalya'da 500 bin civarına ulaşmıştı. Ancak mesele elbette ki sadece gençler değildi, faşistler tüm halkı kapsayacağını düşündükleri bir kurum daha icat etmişlerdi: Dopolavoro!

Dopolavoro?

Evet. Bu sözcük İtalyancada "iş sonrası" anlamına gelir, "boş zaman"da diyebiliriz. Yani faşistler halkı sadece işyerlerinde ya da okullarda değil, boş zamanlarında da

kontrol etmek, onların boş zamanlarını, yani sosyalleştikleri ve eğlendikleri saatleri de faşizme uygun hale getirmek istiyorlar, iş sonrasını da faşistleşmenin bir aracı olarak görüyorlardı Ali.

Faşist devlet halkı örgütlemek için çok sayıda örgüt kurmuştu. Sendikalar ve az önce konuştuğumuz gençlik örgütleri dışında, Faşist Öğretmenler Birliği, Faşist Memurlar Birliği, Devlet Sanayi İşçileri Birliği, Faşist Demiryolu İşçileri Birliği, Posta İşçileri Birliği ve birçok yardımlaşma derneği, halkla faşist devlet arasındaki bağlantıyı oluşturuyordu.

Dopolavoro ise halkın spor, eğlence, sinema, tiyatro gibi faaliyetlerde yer almasını sağlamanın yanı sıra, lokalleri de olan şubeleri ile birer yeme içme mekânı olma niteliği de taşıyordu. Hemen her kasabada Dopolavoro şubeleri vardı ve işçiler buralarda akşamlarını geçiyor, kâğıt oynuyor, şarap içiyorlardı. Semtlerin yanı sıra Dopolovarolar şirket ve firma düzeyinde de kurulmuştu ve buralarda da piknik, kayak, buz pateni gibi etkinlikler düzenleniyordu.

Ayrıca Dopolavoro üyeliği sayesinde sinema ve tiyatroya ucuz bilet bulunabiliyor, bazı büyük mağazalarda geçerli olan indirim kuponlarına sahip olunabiliyor, indirimli gezilere gidilebiliyordu. Kimi Dopolavorolar ise bir tür yardım sandığı işlevi görüyor, iş kazası geçiren ya da hastalanan işçilerin ailelerine buralardan yardımlar yapılıyordu.

Tüm bunlar faşizmin "birlikçi" olduğu yalanının üzerini örtmek için kullanılan araçlardı. Faşizm güya korporatizm aracılığıyla sermaye sahipleri ile işçileri üretim sürecinin eşit unsurları yapacak, sınıfsal çelişkileri orta-

dan kaldıracaktı ama bunun da bir yalan olduğu sonradan anlaşıldı.

Benim bu noktada korporatizm nedir diye sormam gerekiyor galiba.

Evet, doğru soru bu Ali. Korporatizm kavramının türediği sözcük olan "corpus"tan başlayalım önce. Corpus, Latince beden, vücut demek. İşte korporatizm de toplumu bir beden, bir vücut, organik bir yapı gibi gören bir düşünce anlayışı.

Bu anlayışa göre, nasıl ki bir bedende organlar birbirlerini tamamlayıcı nitelikteyse ve ayrıca nasıl ki bir bedende her organ kendi görevini yapıyor, başka bir organın görevini üstlenmiyorsa, toplumun da böyle olması gerekiyor. Yani toplum ancak bir beden gibi hareket ettiğinde sağlıklı olabiliyor. Bunun milliyetçilikle birleşmesi ise "ulus"un bir beden, bütünsel bir varlık gibi görünmesini beraberinde getiriyor.

Korporatizm hem liberalizmin hem de Marksizmin organik ulus anlayışını tahrip ettiğini ileri sürer ve kendisini kapitalizmin ve sosyalizmin dışında üçüncü bir yol olarak sunar. Bu anlayışa göre, liberalizm bireyi ve sadece kendi ekonomik menfaatlerini düşünen "homo economicus"u, yani "ekonomik insan"ı öne çıkararak ulusun bütünlüğünü bozarken, Marksizm de "sınıf çatışması"nı merkeze koyduğu için bu bütünlüğü bozmaktadır.

Ancak burada küçük bir ayrıntı söz konusu, korporatizm kapitalizme değil liberalizme karşıdır ve özel mülkiyete de karşı değildir. Dolayısıyla korporatizm sınıfların ortadan kalktığı değil, ulusun ve onu oluşturan sınıfların "ahenk" yani "uyum" içerisinde çalıştığı bir düzen hayal

eder. Bu düzende emek-sermaye çelişkisi bulunmayacak, daha doğrusu etkisiz hale getirilecektir. Korporasyon denen model aracılığıyla da sermaye ve işçiler hem siyasete hem de ekonominin yönetimine katılabileceklerdir.

Şimdiye kadar konuştuklarımızdan bir çıkarsama yapacak olursam, böyle bir uygulamanın hayata geçirilmiş olması ihtimali çok zayıf.

Evet, korporasyon sistemi faşist İtalya'da "varmış" gibi görünmekten öteye gitmemiştir, bu da faşizmin bilinçli bir tercihidir. Faşist partinin programında 1922'den beri yer almasına rağmen, korporasyon sistemi ve Korporasyonlar Ulusal Meclisi ancak 1934'te, ekonomik krizin yarattığı toplumsal hoşnutsuzluğa karşı âdeta son çare olarak ve bir propaganda aracı olarak ortaya çıkmıştır.

Korporasyon sistemi patronların, işçilerin ve teknik personelin faşist partide "eşit" temsili iddiası üzerine kuruludur. Bu dönemde İtalya'da toplam 22 korporasyon kurulmuş, bunlar da sanayi, tarım ve hizmet kesimi olmak üzere üçe ayrılmıştır. Korporasyonlar işkolu esası üzerine değil, ürüne göre örgütlenmiştir. Bunun nedeni ise işkolu üzerine kurulu bir örgütlenmenin sınıf çelişkilerini yeniden üreteceği korkusudur. Oysa ürün üzerine kurulu bir modelde o ürünün ortaya çıkışına katkıda bulunan ve farklı işkollarında yer alan bütün unsurlar yer alacak, bu da sermayenin emek üzerindeki ağırlığını artıracak ve emeğin gücünü zayıflatacaktır. Dolayısıyla korporasyon sisteminin temel amacı emeğin sermayeyle eşit oranda temsili değil, emeğin gücünün zayıflatılması ve sınıflar arası uyum ve birlik efsanesinin güçlendirilmesidir.

Korporasyonlar Ulusal Meclisi'ne gelince... Bak, bu meclisin faşist devlet tarafından nasıl tanımlandığını okuyayım sana: "Korporasyonlar Ulusal Meclisi, devlet himayesi altında, İtalyan halkının zenginliğini, siyasal gücünü ve refahını artırmak amacıyla üretim güçlerinin bütünsel, organik ve birlikçi disiplinini sağlayan bir araçtır."

Gerçekten özlü ve korporatizmin ne olduğunu anlatan bir tanım. Bu meclis 1934'te parlamentonun yerini almıştır ve Mussolini bu durumu, parlamenter sistemin çok partili sistemin bir sonucu olduğunu, oysa kendilerinin çok partili sistemi yıktıklarını ve bu nedenle de artık parlamentoya gerek kalmadığını söyleyerek açıklamıştır.

Korporasyonlar Ulusal Meclisi seçimleri ise şöyle yapılmıştır: Patron ve işçi örgütleri Büyük Faşist Meclisi'ne 800 aday göstermekte, Büyük Faşist Meclisi de bunların sayısını 400'e indirerek halkoyuna sunmakta, halk da bu listeyi oylamaktadır. Eğer seçimden listeye "hayır" çıkarsa seçimler tekrarlanacak, ikinci kez "hayır" çıkması durumunda ise Büyük Faşist Meclisi üçüncü bir liste hazırlayacak ve o liste oylanmadan kabul edilecektir. Gördüğün gibi, halka kendi atadıkları isimlerden oluşan bir liste sunmuşlar ve "evet" demekten başka bir seçenek bırakmamışlar aslında.

V

Dopolavoro, korporatizm, korporasyonlar... Nazizmde de buna benzer uygulamalar var mıydı peki hocam?

Vardı evet Ali, bunları konuşacağız ama önce Hitler'i bıraktığımız yere dönelim ki süreci daha iyi anlayabilelim. Hitler Birahane Darbesi girişiminde başarısız oldu ama bu siyasi hayatının sonu olmadı demiştik. Mahkeme açıkça Hitler'den yana tavır almış, âdeta onun kahramanlaşmasının önünü açmıştı. O da bu fırsatı çok iyi değerlendirdi ve yaptığı savunmayla hızlı bir popülarite kazandı, kısa süreliğine cezaevine girmesi de popülerliğini artıran faktörlerden biri oldu.

***Kavgam*'ı da hapishanede yazdı, öyle değil mi?**

Evet. Hitler 11 Kasım 1923'ten 20 Aralık 1924'e kadar yani bir yıldan biraz daha uzun bir süre cezaevinde kaldı. *Kavgam* da o sırada yazıldı. Hitler'le birlikte kırk Nazi daha cezaevine konmuştu ve cezaevi koşulları son derece rahattı. Hitler ve diğer Naziler cezaevini âdeta parti binasına çevirdiler ve politik faaliyetlerine devam ettiler. Mahkûmlara dışarıdan sürekli destekleyici mektuplar ve güzel yemekler gönderiliyordu. Rahat oldukları kadar moralleri de yüksekti.

Hitler cezaevinde son derece düzenli bir hayat yaşadı, erken uyudu, erken uyandı ve zamanını gün içerisinde yapacağı işlere göre bölümlendirdi. Çok geçmeden de Nazi ideologlarından biri olan Rudolf Hess'e kitabını

dikte ettirmeye başladı. Hitler söylüyor, Hess de bunları daktiloyla kâğıda geçiriyordu. Hitler cezaevinden çıktığında kitabın yazımı büyük ölçüde bitmişti ve *Kavgam*'ın ilk cildi 1925, ikinci cildi ise 1926 yılında yayınlandı. Naziler iktidarı ele geçirmeden önce kitaptan 287 bin adet satılmıştı. 1945 yılına gelindiğinde ise satış adedi 10 milyonu bulmuştu. Hitler *Kavgam*'ın satışından 10 milyon marka yakın para kazandı ki bu o günün Almanya'sında ciddi bir servet anlamına geliyordu.

Ne anlatılıyordu peki *Kavgam*'da?

"Hitler'in *Kavgam*'ı Üzerine Bir Analiz" adlı çalışmadan birkaç cümle okuyayım sana önce. Şöyle diyor yazar: "Kitap, savaş ve yenilginin travmasını yaşayan bir millete yeniden haysiyet ve bütünlük vaadinde bulunur; yolunu yitirmişlere yeni bir yol gösterir; karmaşık duyguları belirsizlikten kurtararak ket vurulmamış nefret olarak dışavurma olanağı tanır. Bunlara biyolojik temelli ırk hipotezleri üzerine kurulu bir düzen vizyonuyla 'kurmaca bir dünyanın ahengine' duyulan özlemin giderilmesi de eklenir."

Bu söylenenleri biraz daha açalım. Hitler ve Nazizm üzerine çalışan başka bir önemli yazar *Kavgam*'da dört temel unsurun olduğunu söylüyor:

- Irkçı bir tarih yorumu,
- Sosyal Darvinist bir hayat ve doğa anlayışı,
- Askerî hayat tarzı tercihi,
- Almanya'yı bir dünya gücüne dönüştürme inancı.

Şimdi bunlara daha yakından bakalım. Hitler'e göre tarih ırkların mücadelesinin tarihiydi ve ırklardan oluşan bir dünyada bir tarafta Ari ırk, diğer tarafta aşağı

ırklar vardı. Aryanlar biyolojik ve zihinsel olarak diğer ırklardan üstündü ve mevcut medeniyeti de onlar kurmuştu. Aryanların bu üstünlüğü devam ettirmelerinin yolu kanlarının saflığını korumalarından geçiyordu. Ari ırkın kanının saflığının bozulması durumunda ortaya dejenerasyon, yani soysuzlaşma çıkacak ve bu da Ari ırkın ve onun kurduğu medeniyetin sonu olacaktı.

Hitler şöyle diyordu: "Eski medeniyetlerin yıkılmasına tek sebep, kanların karışması ve bu yüzden ırk seviyesinin düşmesidir. Çünkü milletlerin yıkımına sebep harpte uğranılan mağlubiyetler değil, bir safkanın özelliğini teşkil eden direniş gücünün kaybolmasıdır."

Dolayısıyla Nazi devletine düşen görev, ırkın kanının saflığını garanti altına almak ve ırk sağlığını korumaktı. Bunun ayrıntısına daha sonra Yahudilere ve ırkın sağlığını bozduğu düşünülen diğer gruplara yapılanları konuşurken gireriz.

Diğer unsurlara geçmeden önce bir şey sormak istiyorum, bunlar Hitler'e ait orijinal fikirler miydi?

Hayır, değildi elbette. Üstün ırk teorisi de, ırk saflığına ve sağlığına ilişkin teoriler de, yaklaşık yüz yıldır Avrupa'da dolaşımdaydı. "Beyaz adam" çoktan dünyanın dört bir tarafını zapt etmiş ve sömürgeleştirmişti. Sömürgeciliğe uygun tezler de yavaş yavaş yazılmaya başlanmıştı.

Örneğin Arthur de Gobineau isimli bir Fransız soylusu 1850'lerde dört cilt halinde yayımlanan *İnsan Irklarının Eşitsizliği Üzerine* adlı kitabında, tarihin itici gücünün ırk ve ırkların arasındaki mücadele olduğunu iddia etmişti. Irkı belirleyen ise insanların deri rengiydi. Gobineau medeniyeti kuranın beyaz ırk olduğunu söylüyor,

beyazları gücün, zekânın temsilcisi, siyahları tutkusuz, anarşist ve bireyselci, sarı ırkı ise çıkarın ve alçaklığın temsilcisi olarak nitelendiriyordu.

Gobineau'nun ırkçılıkla ilgili yazdıklarının Almanya'ya taşınması ise Houston Stewart Chamberlain isimli başka bir ırkçı yazar sayesinde olmuştu. Chamberlain'a göre tarih "iyi"yi temsil eden Germenlerle, yani Almanlarla, "kötü"yü temsil eden Yahudiler arasındaki mücadelenin tarihiydi. Chamberlain tarihteki üst kültüre ait olan her şeyin Germenlere, kültürden yoksun her şeyin ise Yahudilere ait olduğunu söylüyordu ve bu ikisi her zaman bir çatışma halindeydi.

Bunların dışında, Hitler'in *Kavgam*'da ırk meselesine dair yazdıklarını ve iktidardayken yaptıklarını anlamamız için başvurmamız gereken bir de öjeni kavramı var.

Öjeni nedir hocam?

Bu kavram sözcük anlamı itibariyle, "iyi doğan" anlamına geliyordu ve eski Yunancadan türetilmişti Ali. Kavramın mucidi İngiliz doğabilimci Francis Galton'du. Öjeni ilk başta, ırkın en iyilerinin, en güzellerinin, en zekilerinin birbirleriyle çiftleşmesi ve dünyaya iyi, güzel, zeki bebekler gelmesi anlamında kullanılıyordu. Buna "pozitif öjeni" adı verilmişti. Ancak zamanla ortaya bir de "negatif öjeni" fikri çıktı. Bu ise ırkın sağlıksız, zayıf, zihinsel ya da fiziksel engelli olanlarının üremesinin yasaklanması ve hatta ortadan kaldırılması anlamına geliyordu. Bu kimselerin hayatları "yaşanmaya değer" bulunmuyor ve öldürülmelerinin cinayet işlemek anlamına gelmeyeceği söyleniyordu.

Öjeni fikrinin Nazizmle buluşmasına ceza hukukçusu Karl Binding ile tıp profesörü Albert Hoche vesile

oldu. Bu ikili 1920 yılında *Yaşanmaya Değmeyen Hayatı Ortadan Kaldırma Yetkisi* adlı bir kitap yayımladılar. Kitabın temel sorusu "Yasal değerlilik niteliğini yitirip de varlığı artık kişinin kendisi için de toplum için de değer taşımayan hayatlar var mıdır?" şeklindeydi ve yazarlar bu soruya "evet" yanıtını veriyorlardı. Sana bu kitaptan çarpıcı bir kısım okuyayım:

> Bir binlerce pırıl pırıl gencin cesetleriyle kaplı bir muharebe alanını ya da yüzlerce sağlıklı ve çalışkan işçiye mezar olan bir maden ocağını düşünün, bir de akıl hastaları için çalışan kurumları ve bunların hastaları için savurdukları zaman ve masrafları düşünün. Burada en değerli insanların kurban edilmesi ile sadece değerden yoksun olmakla kalmayıp aynı zamanda da aslında olumsuz değerlerle tanımlanması gereken varlıklara gösterilen akıl almaz özen arasındaki meşum çarpıklık karşısında sarsılmamak elde değil.

Dolayısıyla yazarlar insanlar arasında bir fayda-maliyet karşılaştırması yapıyorlar ve devletin toplum üzerinde maliyet yaratan hayatları ortadan kaldırma yetkisine sahip olması gerektiğini öne sürüyorlardı. Fiziksel ya da zihinsel engellilere, kalıtımsal hastalığı olanlara ya da "toplumdışı" diye damgalanan kimselere harcanan para da zaman da gereksiz bulunuyordu. Dolayısıyla bunlar toplumun sağlığını korumak adı altında yasal bir şekilde imha edilebilirlerdi.

Yani Hitler'in izleyeceği ırk siyasetinin temelleri Hitler'den çok önce atılmıştı. Tekrar *Kavgam*'daki dört temel unsura dönelim. Hangisinde kalmıştık Ali?

Sosyal Darvinizmde.

Evet, Herbert Spencer tarafından geliştirilen bu teori, doğada güçlü olanın ayakta kaldığı ve bunun aynısının toplumsal yaşamda da geçerli olduğu iddiası üzerine kuruluydu. Kitapta aynen şöyle yazmıştı Hitler: "Yaşamak isteyen dövüşmelidir! Her şeyin bir mücadele olduğu bu dünyada mücadeleyi reddeden yaşamaya layık değildir."

Bu bakış açısından, dünya düzeni milletler arasındaki bir ölüm kalım savaşı, bir güç mücadelesi olarak görülüyor, dolayısıyla en güçlü olanın ayakta kalacağı, devlet politikasının buna göre belirlenmesi gerektiği iddia ediliyordu.

Üçüncü unsur ilk ikisinin sonucu olarak ortaya çıkıyordu. Irkların ve milletlerin savaşı üzerine kurulu ve güçlü olanın ayakta kaldığı bir dünyada varlığını devam ettirmenin yolu savaştan geçiyordu. Bunun için Alman ulusu topyekûn olarak bir ordu gibi hareket etmeli, askerî bir disiplin içerisinde yaşamalıydı. Birinci Dünya Savaşı'ndan ve sonucunda imzalanan Versay Antlaşması'ndan çıkarmaları gereken dersler vardı.

Ve buradan dördüncü unsura geçiliyordu, Almanlar bir ordu gibi hareket ederek bir dünya gücüne dönüşecekler, Versay'ı yırtıp atacaklar, topraklarını ve yaşam alanlarını genişletecekler, aşağı ırkları kendilerine köle yapacaklardı. Bu dört unsurla birlikte kitaba damgasını vuran şey ise Marksizm ve Yahudi düşmanlığıydı esas olarak.

Nasıl bir düşmanlık hocam?

Önce Yahudi düşmanlığından başlayalım Ali. Yahudiler aslında uzunca bir süredir Avrupa'nın günah keçisi konumundaydılar. Özellikle kapitalizmle birlikte Yahu-

dilik tefecilikle ve sonra da finans sermayesiyle özdeşleştirilmiş, yaşanan sefaletin, yoksulluğun gerisindeki esas mekanizmanın kapitalizm olduğu görülemedikçe, Yahudiler suçlu ilan edilmişti. Bu durum elbette ki kapitalizmin de işine geliyordu.

Yahudilerle ilgili olarak yazılan yazılarda, kitaplarda, dünyayı Yahudilerin yönettiği iddia ediliyordu. Yahudiler hem dünya sermayesini ellerinde tutuyor hem de komünistleri besliyorlardı. Gizli teşkilatlarıyla milletleri ve devletleri yıkmaya çalışıyor, bunun için komplolar kuruyorlardı. Hatta kimilerine göre Yahudiler çocukları kaçırıp kanlarını içiyorlardı. Yani ortaya tam bir şehir efsanesi çıkmıştı.

Hitler de bunlardan etkilenmişti yani?

Kitap otobiyografik bir nitelik taşıdığı için, Hitler Yahudilerle ilgili "aydınlanma" anını da anlatmıştı. Ressam olma hevesiyle Viyana'ya gittiğinde okula kabul edilmemiş, üstelik kendisine resim konusunda herhangi bir yeteneği olmadığı söylenmişti. Hitler Viyana'da son derece sefil bir hayat sürdü, büyük geçim sıkıntısı çekti. Aynı dönemde Viyana hayli karışık bir atmosfer içerisindeydi. Bir yandan ekonomik sıkıntılar, öte yandan büyüyen hoşnutsuzluk ve sokaktaki solcu eylemciler...

Hitler en başta Yahudilere karşı bir nefretinin olmadığını, ancak etrafını dikkatlice incelendiğinde "her taşın altından Yahudilerin çıktığını fark etmeye başladığını" söylüyordu. "Sosyal hayatta, herhangi bir pislik, bir rezillik olsun da, buna en az bir Yahudi katılmamış olsun, bu mümkün değildi" diyordu kitapta. Basında, sanatta, edebiyatta, tiyatroda, her yerde Yahudiler vardı, her yeri Yahudiler kontrol ediyordu. Hitler fuhuş sektö-

rünün ve beyaz kadın ticaretinin de Yahudilerin elinde olduğunu söylüyor ve oradan siyasete gelerek şöyle diyordu: "Yahudi'nin Sosyal Demokrasinin başı olduğunu öğrendiğim gün, gözlerim iyice açıldı ve bu uzun süren kendi iç mücadelemin sonu oldu."

Hitler bu aydınlanma anından sonra sosyal demokrat ve Marksist basını okumaya başladığını ve buradaki herkesin "istisnasız" Yahudi olduğunu fark ettiğini anlatıyordu. Yahudilikle Marksizm arasında varoluşsal bir bağ vardı ve bu ikisi ırkı, milli değerleri, tabiat kurallarını, evrenin kanunlarını inkâr ediyorlardı.

Hitler buradan yola çıkarak "Yahudi dünya komplosu" denen teoriye inanmaya başlamıştı. Buna göre Yahudiler yüzyıllardır gizli bir teşkilatlanma içerisinde dünyayı yönetiyor, hükümetleri, devletleri kendi çıkarları doğrultusunda yönlendiriyor, karmaşalar, iç savaşlar çıkarıyorlardı. Dünyada yaşanan olayların perde arkasında tüm dünyada ortak hareket eden bir Yahudi yapılanması vardı ve Almanya'nın içinde bulunduğu durumdan da Yahudiler sorumluydu. Yahudiler kimi zaman liberal kılığına, kimi zaman da komünist kılığına giriyordu. Hitler'e göre kapitalist ABD'yi de komünist Sovyetler Birliği'ni de Yahudiler yönetiyordu, zaten Bolşevik devrimini de Yahudiler yapmıştı.

Hitler Yahudiliği mutlak kötülüğün simgesi, Ari ırkın gerçek düşmanı olarak görüyordu. *Kavgam*'da Yahudilerle ilgili olarak kullandığı ifadelerden bazılarını sana okuyayım: Kan emici vampirler, fahişelik ve frengi yayanlar, Aryan kadınlara tecavüz edenler, iğrenç kokan yaratıklar, borsanın hükümdarları, yalanın büyük ustaları...

Hitler'e göre, Almanların ırksal saflığının ve sağlığının korunması da, Almanya'nın bir dünya gücü olması da, Alman topraklarının Yahudilerden ve Yahudilikten arındırılmasından geçiyordu. İktidara geldikten sonra da bu arındırma operasyonunu adım adım hayata geçirdi.

Marksizmle ilgili neler söylüyordu peki?

Sana önce Marx'la ilgili olarak ne yazdığını okuyayım. Şöyle diyor Hitler:

> Çürüyen bir dünyanın bataklığında, bir peygamber bakışının içinde, en zehirleyici maddeleri tanıyabilen tek insan olmuştur Karl Marx. Bu zehirleyici maddeleri yakalamış ve sihirbaz bir zencinin müridi gibi, bu dünyadaki hür milletlerin bağımsızlığını yok etmek için, bu zehirleri büyük dozda kullanmıştır. Ve bütün bunları kendi ırkının menfaati için yapmıştır.

Hitler Marksizme baktığında her şeyden önce Yahudiliği görüyordu. Bu hem Marx'ın kendisi bir Yahudi olduğu için hem de Yahudiliğin değerleriyle Marksizmin değerlerinin benzerliği yüzünden böyleydi Hitler'e göre.

Marksizm tabiat yasalarına uymuyor, aristokratik değerleri reddediyor, ırk ve millet gibi kavramları ortadan kaldırmaya çalışıyor, milli olan hiçbir şeyi tanımıyordu. Marksistler "millet"in kapitalist sınıfın bir uydurması olduğunu söylüyor, "vatan" için burjuvazinin işçiyi istismar etmek için kullandığı bir araç diyor, kanunların ise işçiyi ezmekten başka bir işe yaramadığını ileri sürüyorlardı. Bir sırtlan nasıl bir leşi bırakmazsa, Marksistler de onun gibi vatana ihanet etmekten asla vazgeçmezlerdi.

Kavgam'ın son bölümünde şöyle yazmıştı: "Tam kanaat getirmiş bulunuyorum ki, gerçekten milli bir hü-

kümetin ilk vazifesi, o zamanlar, Marksizme karşı bir imha savaşı ilan edecek azimli kimseler bulmak, sonra da bu adamlara meydanı serbest bırakmaktır." Hitler'e göre "Almanya, Marksizmin yok edildiğini gördüğü gün, gerçekte kendini bağlayan zincirlerin de yok edildiğini" görecekti.

Tam da bu nedenle, Hitler Nazizmin en büyük kavgasının Marksizmle olması gerektiğine inanıyordu. Bu yüzden de iktidara geldiğinde önce içeride bütün bir sol hareketi ezdi ve sonra da nihai savaşına yani Sovyetler Birliği'ne karşı verilecek savaşa hazırlanmaya başladı.

VI

Savaş kısmını çok merak ediyorum ama öncelikle Nazilerin iktidara nasıl geldiklerini sormam gerekiyor.

Evet, oradan başlayalım Ali. 1929'da kapitalizm dünya ölçeğinde bir krize girdi ve Almanya da bu krizden çok sert bir şekilde etkilendi. Enflasyon korkunç seviyelere ulaştı ve para hızla değer kaybetti, buna bağlı olarak insanların alım güçleri hızlı bir şekilde düştü ve yoksulluk arttı, işyerlerinin ardı ardına kapanmasıyla birlikte işsizlik görülmemiş ölçüde yükseldi. Bu da toplumda çok ciddi bir huzursuzluk ve öfke yarattı. Alman toplumunun bir bölümü sosyal demokratlara ve komünistlere yüzünü dönerken, özellikle yoksullaşan orta sınıflar yüzlerini Nazizme dönmeye başladılar. Nazizm onlara otoriter, disiplinli bir devlet aracılığıyla yeniden güzel günlere dönmeyi, refahı, zenginliği, yani yeniden Büyük Almanya'yı vaat ediyordu.

Nazizmin tarihi üzerine çalışan bir yazar bu konuya dair şöyle diyor:

> Hitler Büyük Buhran'ın başlamasıyla birlikte vaktinin geldiğini anladı. Esrarengiz politik sezgilerine güvenerek, yorulmaksızın buhranın vurduğu insanlarla sıkı bir psikolojik bağ kurmaya koyuldu. Bunu, kendisini Alman halkının acılarıyla empati kuran sıradan ve yardımsever biri gibi göstererek yaptı ve onlara radikal değişimler vaat etti. Çağrısı belli bir sınıfa ya da ideolojiye değil, bir bütün olarak Alman halkına yönelikti. Yasa ve düzen

vaat ederek orta sınıfın kanunsuzluk korkularını yatıştırdı; ulusal yeniden doğuş vaat ederek muhafazakârları sevindirdi; muhteşem bir yeni orduya ilişkin vizyonlar geliştirerek askeriyeyi memnun etti ve kendinden emin bir tavırla, işçilere nasyonal sosyalizm yönetiminde hiç kimsenin yoksul ve işsiz olmayacağı güvencesini verdi.

Gördüğün üzere toplumun sadece belli bir kesimine değil, neredeyse bütün kesimlerine seslendi ve bu sesin duyulması için de ekonomik, siyasi ve toplumsal bütün şartlar uygundu.

Bu vaatler seçmende karşılık buldu dolayısıyla.

Evet buldu, hem de çok kısa sürede. 1930'da yapılan seçimlerde Naziler 6 milyon 400 bin oy aldılar ki bu toplam oyların yüzde 18.4'ü demekti. Bu oylarla da parlamentodaki 577 sandalyenin 107'sini aldılar. Sonraki iki yıl boyunca hem Nazi Partisi'nin üye sayısı artmaya hem de SA milisleri büyümeye devam etti; bir yandan da Hitler başta sermaye ve ordu olmak üzere düzen güçlerini kendine ve partisine güvenebilecekleri yönünde ikna etmeye çalışıyor, bunda da giderek daha fazla başarılı oluyordu.

1932 yılında ise yeni bir seçime, cumhurbaşkanlığı seçimine gidildi. Hitler, en güçlü aday olan mevcut cumhurbaşkanı Hindenburg'un karşısına çıktı. Hindenburg 84 yaşındaydı ve sağlık durumu da iyi değildi ama Hitler'i durdurabilecek tek kişi olarak görülüyordu.

İlk turda Hindenburg yüzde 49.7, ikinci sıradaki Hitler ise yüzde 30.2 almıştı. Üçüncü sırada komünistlerin adayı Thalmann vardı. Hindenburg yüzde 50'yi geçemediği için bir ay sonra, yani nisan ayında ikinci tura gidildi ve burada sadece ilk ikiye giren adaylar, Hindenburg ve Hitler yarıştı.

Hindenburg seçimi yüzde 53'lük oy oranıyla kazanmıştı ama Hitler yüzde 36.8'lik bir oy alarak gücünü pekiştirmiş, gerçek bir iktidar alternatifi olarak görülmeye başlanmıştı. İşte bu noktada erken seçimler gündeme geldi ve aynı yıl Hitler'i iktidara taşıyacak olan seçimler yapıldı.

Parlamento seçimleri yani?

Evet Ali, parlamento seçimleri. Seçim tarihi olarak da 31 Temmuz 1932 belirlendi. Seçime doğru Almanya'da âdeta küçük çaplı bir iç savaş yaşanıyordu. SA milisleri her yerde komünistlere saldırıyor, komünistler de direnmeye çalışıyordu. Hitler seçim aracılığıyla iktidara gelme hedefine doğru yürüyordu ama sokak olmadan bunu başaramayacağının da farkındaydı, bu yüzden SA seçime kadar Almanya'da terör estirdi.

31 Temmuz'da yapılan seçimlerden çok az kişinin beklediği bir sonuç çıktı ve Naziler birinci parti olmayı başardılar, 13.7 milyon oyla mecliste 230 sandalye kazanmışlardı. Bundan sonraki altı ay ise, yani Hitler'in başbakan olmasıyla sonuçlanan süreç ise pazarlıklarla, sokak çatışmalarıyla ve hatta araya sıkışan bir erken seçimle geçti. Kasımda yapılan seçimlerde Nazilerin oyları biraz azaldıysa da ve Hitler bir ara umutsuzluğa düştüyse de genel gidişat değişmedi, çünkü düzen açısından Hitler'siz bir hükümet imkânsız hale gelmişti.

Cumhurbaşkanı Hindenburg, 30 Ocak 1933'te Hitler'i şansölye, yani başbakan olarak atadı. Hitler hükümetinin programı ise 1 Şubat'ta açıklandı. Programda Nazilerin Alman halkının birliğini yeniden sağlayacakları, Alman halkının değerlerine sahip çıkılacağı, dört yıllık planlar-

la ekonominin canlandırılacağı ve Almanya'nın haklarını yeniden kazanması için mücadele edileceği yazıyordu.

Naziler artık hükümetteydi ve Goebbels'in 1932'de günlüğüne yazdığı şey gerçek olacaktı. Ne demişti Goebbels, biliyor musun? "İktidarı bir kez ele geçirdiğimizde, bürolarımızdan cesetlerimiz çıkmadıkça onu asla teslim etmeyeceğiz."

Sıranın savaşa gelmesine henüz var anladığım kadarıyla. O halde önce dopolavoro ve korporasyonların Nazi Almanya'sındaki uygulamasını konuşalım mı? Ayrıca İtalya ile olan ve merak ettiğim başka benzerlikleri de soracağım.

O zaman önce Nazilerin sendikalarla ilgili icraatlarına bakalım. Hitler'in iktidara gelmesinin üzerinden yaklaşık bir buçuk ay geçmişken, 20 Şubat 1933'te Alman büyük sermaye çevreleri ile Naziler arasında Hitler'in de katıldığı gizli bir toplantı yapılmıştı. Toplantıya katılan 24 şirketten bazılarının isimleri sana tanıdık gelecektir: Opel, Bayer, Siemens, Telefunken...

Hitler'in yanında ise Göring ve Merkez Bankası başkanı vardı ve bu toplantıda Naziler sanayicilere "huzurlu bir gelecek, silahlanma ve gelecek on yıl, hatta yüz yıl içinde seçim yapılmayacağı" vaadinde bulundular. Ayrıca sendikalar ve komünistler yok edilecek, her patron kendi fabrikasının führeri olacaktı. Toplantının sonunda Naziler Alman sanayicilere "pamuk eller cebe" dediler ve Nazi Partisi için 3 milyon marklık bir bağış koparmayı başardılar. Çok geçmeden de vaatlerini yerine getirmek için harekete geçtiler.

Naziler henüz iktidara gelmeden önce fabrikalarda sol sendikalarla rekabet etmek için Nasyonal Sosyalist

Fabrika Hücreleri adlı bir yapılanma kurmuşlardı. Ancak bu yapılanma Naziler iktidara gelene kadar ciddi bir varlık gösteremedi ve işçilerin çok küçük bir bölümünü kendi saflarına çekebildi.

Naziler iktidara geldikten hemen sonra, yani 1934 yılında ise grev hakkı kaldırıldı ve grev girişimlerinin bir yıldan üç yıla kadar hapisle cezalandırılacağı duyuruldu. Sendikaların pazarlık yapma hakları ellerinden alındı, işyeri temsilcileri değiştirildi ve yerlerine Nazi partisi üyeleri atandı.

Aynı yıl SA'lar sendika binalarına saldırdı ve sendika liderleri tutuklanarak cezaevine yollandı. Çok geçmeden de tüm işçileri tek bir sendika altında toplayacak olan ve elbette ki Nasyonal Sosyalist devlete bağlı Alman Emek Cephesi kuruldu. Nazi liderlerinden Himmler, Alman Emek Cephesi'ni ziyaretinde şöyle demişti: "SS ve polis, ancak insanlar nasyonal sosyalizm fikrine ikna edilirse iç güvenliği sağlayabilir ve Emek Cephesi'nin görevi de tam olarak budur."

Yani SS birlikleri rejimin vurucu gücünü ve zor aygıtını oluştururken, Alman Emek Cephesi kitleleri nasyonal sosyalizme ikna etmekle, yani onların rızasını almakla, rızayı tesis etmekle yükümlüydü.

Ne yaptılar peki bunun için?

İşte bu noktada Dopolovaro'nun Alman versiyonu şekillendi ve bu versiyonun adı "Kraft durch freude"ydi, yani "eğlence yoluyla güç" ya da "neşeyle gelen güç." Bu kapsamda işçilere ucuz tatil imkânları sağlanıyor, Alman halkı Prora Adası'na inşa edilen devasa bir tatil köyünde kitlesel bir şekilde tatil yapıyordu. 1500 kişilik devasa bir gemi inşa edilmiş ve 60 bin Alman'ın bu gemiyle seyahate

çıkması sağlanmıştı. Ancak aslına bakıldığında tüm bu tatiller ve seyahatler, kitleleri Nazizme bağlamanın, onlara bir Nazi kimliği kazandırmanın araçlarından başka bir şey değildi. Tatiller ve seyahatler boyunca insanlara politik ve teorik eğitim veriliyor, Nazi propaganda filmleri izletiliyor ve Hitler'in konuşmaları dinletiliyordu.

Tatil kampları ve seyahatlerin dışında işçilere tiyatrolardan ücretsiz bir şekilde yararlanma, spor kulüplerine ücretsiz olarak üye olma, birahanelerde ucuz bira içme imkânları sunuluyordu. Volkswagen de, yani herkesin kesesine uygun bir araba yapma projesi de yine bu kapsamda ortaya çıkmıştı. "Vosvos" sayesinde her işçi artık araba sahibi olabilecekti.

Ancak burada da, Nazi tarihi üzerine çalışan bir araştırmacının söylediği üzere, Nazilere özgü bir "üçkâğıtçılık" vardı. Henüz ortada araba dahi yokken, 336 bin kişi Volkswagen için ödeme yapmış, Alman Emek Cephesi de bu paralarla Wolfsburg şehrinde bir fabrika kurmuştu. Ancak bu 336 bin kişinin hayalleri gerçekleşmedi, çünkü fabrikanın üretime geçiş tarihi olan 1938'den sadece bir yıl sonra İkinci Dünya Savaşı başladı ve sanayi üretimi sadece savaşa odaklandı, yani her Alman'ın araba sahibi olması hayal olmaktan öteye gidemedi.

Günümüzde de şirketler benzer şeyleri yapıyorlar, bunun amacının da üretkenliği, verimliliği artırmak olduğunu söylüyorlar, öyle değil mi?

Kesinlikle haklısın, aynı kapitalist mantıkla, aynı şirket mantığıyla karşı karşıyayız. Buradaki amaç belli bir dinlenme ve eğlenme zamanı karşılığında işçilerin işe daha çok motive olması, daha çok çalışmasıydı. Hele bir

de ücretlerin artmadığını düşündüğümüzde işçileri daha çok çalışmaya teşvik etmek öyle kolay olmayacaktı. Oysa özellikle savaşa hazırlık sürecinde çalışma saatlerinin sürekli artırılması gerekiyordu.

Sana ekonomi yönetimine geçtikten sonra Göring'in yaptığı bir konuşmadan birkaç satır okuyayım: "Almanya'yı çöküşten, takatsizlikten, utanç ve sefalet çukurundan çekip çıkarmak için, bugün her zamankinden bir kat daha fazla çalışmalıyız. Günde 8 saatlik çalışma yetmez. Daha fazla çalışmak gerekir."

Yine Göring yayınladığı genelgelerden birinde kayyımlara ve çalışma müfettişlerine "sözleşmelerin de dışına çıkarak" ek çalışma saatleri koyulabileceğini bildirmişti. Ancak fazla çalışma saatleri için herhangi bir ek ödeme yapılmayacaktı. Çalışma saatleri ise on saate hatta bazen on saatten de fazlasına uzatılabilecekti.

Yani Nazizm halka daha çok çalışma ama daha az ücret vaat ediyordu. "Eğlence yoluyla güç" etkinlikleriyle de bu durumu kısmen telafi etmeye çalışıyordu.

Korporatizm Almanya'da uygulandı mı peki?

Hitler *Kavgam*'da Nazi devletinin bir korporasyon devleti olduğunu yazmıştı. Hitler de Mussolini gibi korporatizmi sınıf kavgasını önlemenin bir aracı olarak görüyordu. "Nazi korporasyonu bir sınıf kavgası organı değildir, bir meslek temsili organıdır" diyordu. Nazi devleti hiçbir sınıfı tanımamaktaydı ve bu devlette işçi de patron da yerini bilmeliydi. *Kavgam*'dan birkaç satır aktarayım sana:

> Nazi işçisi, milli ekonomideki refahın kendi maddi saadeti ve refahı olacağını bilmelidir.

> Nazi patron, işçilerin saadet ve memnuniyetinin, kendi ekonomik refahının artması, gelişmesi ve devam etmesi olduğunu bilmelidir.

Hitler Nazi devletinde hiçbir şekilde greve izin verilmeyeceğini de söylemişti *Kavgam*'da. Nazi devleti sermayenin ve işçi sınıfının birbiriyle mücadele ederek üretimi azaltmasına ve topluma zarar vermesine izin vermeyecekti. Patron ve işçi birbiriyle ücret mücadelesi yapmamalı, bu meseleyi toplumun ve devletin yararına olacak şekilde ve ortaklaşa olarak çözmeliydi.

Nazilerin iktidara geldikleri ilk günlerde korporatizm adına kimi sözler edildi, hatta Hitler korporatif kuruluşun yasal çerçevesini çizecek bir yasal düzenleme yapılacağını açıkladı ve yeni "korporatif devlet"in statüsünü belirlemek için bir komisyon bile kuruldu ama Alman sanayisi tüm bu gelişmelere anında çok sert bir tepki verdi.

Hitler büyük sermaye ile uzlaşmak zorunda olduğunu biliyordu ama parti içerisinden gelen taleplere de bir şekilde yanıt vermek zorundaydı. Bu nedenle 1934'te işyerlerinde "güven konseyleri" kuruldu ve bunlar korporatizmin tohumları olarak sunuldu. Aslında bu, parti içinde hâlâ "milliyetçi sosyalizm"den söz edenlere yönelik bir oyalama taktiğiydi. Alman sermayesi ile kesin bir uzlaşmaya varılıp SA ile birlikte bu unsurlar tasfiye edilince korporatizm de unutulup gitti.

Ancak yine de halk nezdinde "ulusal birlik" ve "sınıfsal uyum" iddialarını dillendirmeye devam etmek zorundaydılar ve bunun için de yarattıkları araçlar vardı ellerinde. "Eğlence yoluyla güç"ten bahsetmiştim az önce, Naziler ve Alman Emek Cephesi sadece bununla yetinmemiş, başka uygulamaları da devreye sokmuştu.

Örneğin "Çalışmanın Güzelliği Dairesi" adlı bir birim kurulmuştu ve bu birim işyerinde "şirket içi birlik ve beraberlik" bilincinin yaratılması için çalışıyordu. Bunun için fabrikalarda spor tesisleri, kantinler, dinlenme alanları oluşturuluyordu. Bazı günler patronlar ve çalışanlar fabrika yemekhanelerinde birlikte çorba içiyorlar ve Goebbels bunları filme çektirerek halk birliğinin kanıtı olarak tüm Almanya'ya izletiyordu.

Başvurulan başka bir uygulama ise sürekli bir fedakârlık hissinin topluma dayatılmasıydı. Bunun için kullanılan slogan da "Bir ulus kendine yardım ediyor" şeklindeydi. Sürekli birtakım bağış toplama etkinlikleri organize ediliyor, bu organizasyonlar NSV, yani Nasyonal Sosyalist Halk Yardım Kuruluşu tarafından merkezî bir şekilde gerçekleştiriliyordu. Burada da amaç dayanışma ve yardımlaşma gösterisi üzerinden halkın gerçekten birlik içerisinde olduğunu kanıtlamaktı.

VII

İtalyan faşizmini anlatırken gençlere yönelik politikalarından ve kurdukları örgütlerden söz etmiştiniz. Naziler de aynısını yapmış olmalı.

Yaptılar elbette. Hitler ırk devletinin en önemli görevlerden birinin gençliği eğitmek olduğunu söylüyordu. *Kavgam*'da bu konuya dair yazdıklarından birkaç satır okuyayım sana Ali:

> Irkçı devlet, gençliğin kalbine ırk duygusunu, ırk ruhunu soktuğu zaman, eğitme ve terbiye etme hususunda, asıl hedefe ulaşmış demektir. Kan saflığının ne olduğunu ve bunun bir zorunluluk olduğunu tam olarak anlamadan, erkek veya kız tek bir öğrenci okuldan çıkmamalıdır. Böylece ilk önemli şart yerine getirilmiş olur: Milletimizin temeli olan ırkın korunması şartı ki, bununla da daha sonra medeniyetin gelişmesi sağlanmış olacaktır.

Naziler bu hedef doğrultusunda bütün gençliği doğrudan Hitler'e bağlayan bir teşkilatlanma kurdular ve adını da Hitler Jugend, yani Hitler Gençliği koydular. 1933'te Naziler iktidara geldiğinde partinin gençlik örgütünün üye sayısı 100 binin biraz üzerindeydi. 1936'da gençlikle ilgili bir yasa çıkartıldı ve "Reich sınırları içindeki bütün Alman gençliği Hitler Gençliği'nde örgütlenmiştir" denildi.

Yasada yer alan madde aynen şu şekildeydi: "Bütün Alman gençleri, evde ve okulda gördükleri eğitimden ayrı olarak, ulusa ve topluluğa hizmet etmek için fiziksel,

entelektüel ve ahlaki olarak nasyonal sosyalizm ruhuyla Hitler Gençliği içinde eğitilecektir."

Hitler Gençliği kız ve erkek çocukları için ayrı ayrı örgütlenmişti. Bunlar ise iki alt birime ayrılmıştı. On ile on dört yaşları arasındaki erkeklerin üye yapıldığı örgütün adı Alman Genç Halkı'ydı. Bu gençlere "Pimpf", yani yavrukurt deniyordu. On beş on sekiz yaş arası erkekler Hitler Gençliği mensubu oluyorlardı. On ile on dört yaş arası kızlar Genç Kızlar Birliği'nin üyesi yapılıyorlardı. On beş ile on sekiz yaş arası kızların örgütünün adı ise Alman Kızlar Birliği'ydi.

İlk başta Hitler Gençliği'ne üye olmak zorunlu değildi ama 1939'tan itibaren, yani savaşla birlikte zorunlu hale getirilmişti. 1939'da üye sayısı 8 milyon 870 bine çıkmış durumdaydı. Hitler Gençliği'nin sloganı ise "Führer, komuta et, izindeyiz" şeklindeydi.

Bu **gençler sıkı bir eğitimden geçmiş olmalılar.**

Evet, çok sıkı bir eğitimden geçirildiler ve bu eğitim esas olarak fiziksel bir eğitimdi. Sana Hitler'in eğitim meselesine nasıl baktığıyla ilgili birkaç satır okuyayım önce. Şöyle diyordu:

> "Acımasız, hükmedici, korkusuz ve amansız bir gençlik istiyorum. Acıya dayanıklı olmalılar, zayıf ve uysal olmamalılar. Gözlerinde özgür ve yırtıcı bir hayvanın gözlerindeki parıltı olmalı. Gençliğimin güçlü ve güzel olmasını istiyorum. Onları bütün atletik bilimlerle eğiteceğim. Öncelikli ve en önemli şey budur. Böylelikle iki bin yıllık ehlileşmeyi tasfiye edeceğim. O zaman önümde yeni olanı yarabileceğim saf, soylu bir doğa malzemesi olacak."

Hitler esas olarak fiziki eğitime önem veriyordu ve her bir üyesi asker olan bir millet anlayışına uygun şekilde, okuldaki eğitimle askerlik eğitiminin iç içe geçmesini istiyordu. Bunun için de izcilik faaliyetleri düzenleniyor, kamplarda silah kullanma ve bomba atma talimleri yapılıyor, dövüş teknikleri öğretiliyordu. Eğitimin en önemli hedeflerinden biri askerî hiyerarşi ve disiplini tüm topluma yerleştirmek olduğu için, herkes mutlak bir ast üst ilişkisine ve disiplin kurallarına tabi olacak, yani itaat edecek şekilde eğitiliyordu.

Aynı zamanda bu kamplarda ideolojik eğitim de veriliyordu. Gençler ırkçı ideolojinin tezlerini öğrenerek, Marksizm, komünizm ve Yahudi düşmanlığı temelli bir eğitim alıyorlardı. Sınavlarda sorulan ve eğitimin karakteristiğini ortaya koyan iki matematik sorusunu okuyayım sana. Sorulardan birinde şöyle deniyordu:

> Bir bombardıman uçağı her kalkışında her biri 10 kilogram ağırlığında on iki düzine bomba taşır. Bunlardan biri, Yahudiliğin uluslararası merkezi Varşova'ya doğru hareket eder ve şehri bombalar. Bombalarla birlikte 100 kilo da benzin taşıyan uçak kalktığında 8 ton ağırlığındadır. Seferden döndüğünde hâlâ 230 kiloluk bombası kalmıştır. Buna göre uçağın dönüşteki ağırlığı kaç kilodur?

Diğer bir soru ise şöyleydi:

> Bir akıl hastanesinin inşası 6 milyon marka mal olmaktadır. Bu parayla, tanesi 15 bin marktan kaç ev inşa edilebilir?

Gördüğün üzere ırkçılık, savaş ve Yahudi düşmanlığı Nazi eğitiminde iç içe geçmiş durumdaydı. Hedef ise Hitler'in idealindeki Nazi Alman yurttaşı tipini ya-

ratmaktı, böylece tüm dünyaya egemen olunabileceğine inanılıyordu.

Faşizm, kahramanlık, fedakârlık, cesaret, savaşmak gibi kavramları kullanarak asker bir ulus yaratmak istiyor, peki kadınlar da bunun bir parçası mı, faşistler kadınlara nasıl bakıyorlar?

Kadınlar elbette ki ulusun bir parçasıydı ama erkeğe ait olarak görülen değerlerin bir parçası olarak değil, "anne" olarak. Faşist ideolojide kadınlara düşen görev, fedakâr, cesur savaşçılar yetiştirmekti. Hitler bu konuyla ilgili olarak şöyle demişti: "Siyasette kadınların desteğini sağlamak önemlidir ama erkekler bir başlarına yürüyeceklerdir."

Mussolini de iktidara yürüyüşü esnasında kadınları savaşla ve milliyetçilikle ilişkilendirmiş, onlara savaşta ölen eşleri ve çocuklarının yaslarını tutmak ve anılarını yaşatmak gibi bir misyon biçmişti. İtalyan kadınları da İtalyan erkekleri gibi Mussolini'nin propagandasından etkilenmiş ve onun peşinden gitmişlerdi.

Faşist İtalya'da kadınlara oy hakkı verilmesi tartışmaları başladığında, oy verebilmek için okuryazar olmak ve belli oranda bir vergiyi ödeyebiliyor olmak dışında, seçilen kriterler tam da savaş, milliyetçilik ve kadın arasında kurulan bağlantıyı gösteriyordu. Oy verme hakkı verilecek kadınlar şöyle sıralanmıştı: "Askerî bir madalya ya da savaş haçı almış kadınlar, sivil nişan almış kadınlar, savaşta ölmüş savaşçıların anneleri, dul aylığı alma hakkını yitirmeyen savaş dulları, yani eşi savaşta öldükten sonra başka biriyle evlenmemiş olan kadınlar."

Bir süre sonra kadınlara oy hakkı tanıyan yasal bir düzenleme yapılmıştı ama bu da faşizmin ironilerinden

biriydi, çünkü faşizm oy verme mekanizmasını erkekler de dahil olmak üzere fiilen iptal etmişti. Esas mesele oy değil, nüfusun artırılmasıydı.

Nüfus artışı daha çok asker yetiştirebilmekle mi ilgiliydi?

Sadece askerlik değil, o da dahil olmak üzere güç siyasetiyle ilgiliydi Ali. Faşist nüfus politikası, nüfusun kalabalık olmasıyla ulusun gücü arasında doğrusal bir ilişki olduğunu düşünüyordu, nüfus arttıkça ülkenin daha güçlü olacağına inanıyorlardı yani. Ve bunun için de sürekli olarak üremeyi teşvik ediyorlardı. Kadınlar çalışma yaşamının içinde olmak yerine evlerinde oturacaklar, çocuk doğuracaklar ve onları büyüteceklerdi, onlardan esas beklenen buydu.

Mussolini 1932'de Fransız bir gazeteciye verdiği röportajda, gayet açıksözlü bir şekilde "bazı kadınların günümüzde bazı ekonomik zorlukların baskısıyla evinin dışında bir çalışma arar duruma düştüğünü biliyorum. Ama modern toplumda kadının gerçek yeri, geçmişte olduğu gibi aile ocağıdır" diyordu. "Makine ve Kadın" adlı yazısında, kadınların çalışmasının kadının kadınlık niteliklerini kaybetmesine ve erkeklerin işsiz kalmasına yol açtığını, tüm bunların dışında ise aileyi yıktığını ve nüfusun çoğalmasını engellediğini söylüyordu.

Faşist İtalya'da bu doğrultuda, yani kadının çalışma yaşamına katılımını engelleyecek yasalar çıkarılması ve düzenlemeler yapılması bu yüzden şaşırtıcı değildi. 1927'de çıkarılan bir kararnameyle kadın işçilerin aldıkları ücret eşdeğer erkek ücretlerinin yarısına indirildi. Yine aynı yıl, kadınlara liselerde edebiyat ve felsefe öğretmenliği yapmak yasaklandı. 1928'de kadınların orta-

öğretim kurumlarında müdürlük yapmaları yasaklandı, kız öğrencilere ortaöğretim ve üniversitede iki kat harç ödeme yükümlülüğü getirildi. 1933 yılında çıkarılan bir kararnameyle, kamu kurumlarına, açtıkları sınavlar için verdikleri ilanlarda kadınları dışarıda tutacak koşullar getirme hakkı tanındı. 1938'de çıkarılan bir kararnameyle de kadın memurların kamudaki kadro toplamının yüzde onunu geçemeyeceği yönünde bir düzenleme yapıldı.

Tüm bunlara kadınların bir şekilde ikna edilmesi gerekiyordu ve belki şaşıracaksın ama faşistler bunu başarmıştı.

Nasıl başardılar hocam?

Yine propagandayı ve kitlelerin ruh halini biçimlendiren teknikleri kullanarak elbette. Tüm bu yasalar çıkarılırken, aynı zamanda kadının faşist devletteki yerini pekiştirmek için çeşitli mitingler, törenler yapılıyor, Mussolini de buradan kadınlara sesleniyordu. Duçe, kadınlar için düzenlenen mitinglerde balkondan kadınları Roma usulü selamlıyor, kadınlar da ona coşkuyla kendilerinden geçmiş bir şekilde bebeklerini sallayarak karşılık veriyorlardı. Mussolini konuşmaya başlamadan önce "Selam sana Duçe, imparatorluğun kurucusu" şeklinde bir anons yapılıyordu. Kadınlar Mussolini'ye çiçekler sunuyorlar, o da kalabalık "Duçe, Duçe" diye tezahüratta bulunurken çok çocuklu ailelere "harçlık" dağıtıyordu.

1937'de yaklaşık 60.000 İtalyan kadın karşısında yaptığı bir konuşmadan bazı bölümler okuyacağım şimdi sana:

> İtalyan ve faşist kadınlar olarak, sizlerin gerçekleştirilecek özel ödevleriniz var. Aile yuvasının bekçileri olma-

lısınız. Çok sayıda ve sağlam yapılı olmasını özlediğimiz çocuklara, titiz dikkatinizle, kirlenmez sevginizle, ilk damgayı sizin vurmanız gerekiyor. Şu geçirdiğimiz çetin ve görkemli on iki yıl içinde, kadınlar, utanç verici Ceneviz saldırısına karşı direnişin ruhu olmuşlardır. Yüzüklerini çıkarıp yurda armağan etmişlerdir; kendilerinden istenmiş bütün özverileri kabul etmişlerdir... İmparatorluğun savunulması için zorunlu askerler kuşağını, gençleri yetiştirmek yine size düşüyor.

Bu noktada Mussolini duruyor ve kadınlara "uygulayacağınız eğitim Romalı ve faşist nitelikte olacak mıdır" diye soruyordu, kadınlar da hep bir ağızdan "evet" diye haykırıyorlardı. Ardından, "barışçıl nitelikte olmasını istediğimiz yarının eylemleri için de rejim her zaman size güvenebilir mi" diye soruyor ve yine "evet" cevabını alıyordu. "Disiplininize?" sorusuna da "evet" yanıtını aldıktan sonra, "o zaman ben size belirteyim ki, İtalyan halkının zafer yürüyüşünün önünde artık hiçbir engel kalmayacaktır" diye tamamlıyordu bu gösteriyi. Kadınlar ise büyülenmiş bir şekilde evlerine dönüyorlardı bu mitingler sonrası.

Ve elbette ki bu anlattıklarınızın aynısı Nazi Almanya'sında da yaşandı!

Evet, orada da Nazi rejimi benzer uygulamalara gitti, çünkü Hitler de nüfus artışıyla güçlü bir devlet olmak arasında doğrudan bir ilişki olduğuna inanıyor ve doğum kontrolüne şiddetle karşı çıkıyordu. Hitler'e göre doğumlar sınırlanınca "gittikçe bozulan, acınacak halde bir nesil ortaya çıkar ve yeryüzü cılız, sakat, güçsüz insanlardan ibaret kalır"dı.

Ama Naziler açısından mesele sadece nüfus artışı değildi, ırk sağlığı ve ırk saflığı da önemliydi. Kadınlar çocuk doğuracaklar ve onlara annelik yapacaklardı ama bu bebekler ırkın en saf, en sağlıklı bebekleri olacak, Ari ırkın devamını sağlayacaklardı.

Nazi propaganda afişlerinde sarışın ama sade, makyajsız Alman kadınlar gürbüz ve sarışın bebeklerini emzirirken temsil ediliyorlardı. Kadınlar iş yaşamının da, "yozlaşmış" eğlence dünyasının da dışında, sade, vakur bir hayat sürmeli ve Alman ulusuna sağlıklı çocuklar yetiştirmeliydi. Daha sonra ayrıntısına gireceğiz ama sağlıksız olduğu düşünülen çocukların öldürülmesinde ise Naziler açısından herhangi bir sakınca bulunmuyordu.

Naziler de kadınları eve kapatmak için İtalyan faşistleri gibi ardı ardına yasal düzenlemeler yaptılar. Nazi Partisi'nin daha 1932 seçimleri için hazırladığı seçim bildirgesinde "kadının ve erkeğin insan soyunu sürdürme görevi, birlikte çalışmaktan daha önemlidir" deniyordu. İktidara gelir gelmez, yaptıkları ilk işlerden biri evli bütün kadınların işten çıkarılması oldu. Buna ilişkin kararnamede otuz beş yaş altı kadınların devletin dişişleri ile ilgili kurumlara girmeleri yasaklanıyor, öncelik erkeklere tanınıyordu.

1934'te çıkarılan kararnamelerle lise mezunu kız öğrenci sayısının tüm mezunların yüzde onunu geçemeyeceği, liseyi bitiren her 10 bin kız öğrenciden de sadece 1500'ünün yüksek okul ve üniversitelere gidebileceği hüküm altına alındı. Kız öğrencilerin üniversite sınavlarında başarısız olmaları için de ortaokuldan itibaren verilen Latince derslerine girmeleri yasaklandı.

VIII

Hitler rejiminde de propaganda tıpkı İtalya gibi çok önemliydi, öyle değil mi? Ve propaganda dendiğinde de aklımıza Goebbels'in gelmesi gerekiyor.

Evet, öyle ama aynı zamanda Hitler'in de gelmesi gerekiyor. Belki Goebbels'le erken tanışmış olmalarının etkisiyle, Hitler de propagandanın önemini çok erken fark etmiş, *Kavgam*'da da bundan bahsetmişti. Son derece özlü bir ifadeyle "propaganda daima ve özellikle kitleye hitap etmelidir" diyordu. Hitler'e göre propagandanın görevi insanları bilgi sahibi yapmak değil, dikkatlerini belli olaylar ve konular üzerine çekmekti. Propaganda her zaman duygulara, pek az da akla oynamalıydı. Hitler propagandayı bir sanat olarak görüyor ve şöyle diyordu:

> Propaganda sanatı, içgüdü ile hareket eden büyük kitlelerin hayal hanesinde psikolojik bakımdan benimsenen bir biçim ve kalbine giden bir yol bulma sanatıdır.

Hitler'e göre bu sanatın hakkı verildiğinde başarılı olmaması imkânsızdı, çünkü kitleler kendilerine söylenenler yalan da olsa, bunlara inanmaya eğilimliydiler. Hitler, kitleler için "anlayışı kıt, hafızası ise çok zayıftır" diyordu. Kitleleri kadınlara benzetiyor ve akıl ve düşünceden ziyade hisleriyle hareket ettiklerini söylüyordu. Bu nedenle de zihinlerinde oluşan izlenim çok basit ve sınırlıydı.

Başarılı bir propaganda kitlelere az şey söylemeli ama bunu hiç durmadan tekrar etmeliydi. Kitlenin bir fikri

anlayabilmesi için zamana ihtiyacı vardı ve en basit bilgileri bile ancak bin kere tekrarladıktan sonra hafızasına yerleştirebilirdi. Bu yüzden de propaganda konusu hiçbir şekilde değiştirilmemeli, hiç bıkmadan ve durmadan aynı şey tekrarlanmalıydı, devamlılık eninde sonunda kazandırırdı.

Propagandaya bu kadar çok önem veren Hitler, Goebbels'in bu konuda gerçekten yetenekli olduğuna inanmış ve Nazi devletinin bütün propaganda sorumluluğunu ona vermişti.

Bakandı değil mi kendisi?

Evet, Hitler imajının yaratıcısı olan kişi, Nazilerin ünlü Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanı...

Bir yazar, onun bakanlığı için "propaganda mallarının alınıp satıldığı bir propaganda mağazası" tabirini kullanıyor. 1930'ların sonuna gelindiğinde Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı'ndaki on yedi bölümde 2000'e yakın kişi çalışıyordu, bölgesel propaganda birimlerinde çalışan personel sayısı ise 1500 civarındaydı.

Goebbels'in ikili bir görevi vardı, bir yandan Hitler'e ve Nazi rejimine bir imaj inşa etmek, bunun için de toplumu propagandaya boğmak, öte yandan Nazizme uygun bir kültür politikasını hayata geçirmek.

Goebbels, Hitler'in izinde "gerçek bir Alman kültürü" yaratabileceklerine inanıyordu. Nasıl ki ulus, ulusun sağlığını bozan unsurlardan arındırılmalıysa, Alman kültürü de Alman olmayan unsurlardan arındırılmalıydı. Bunun için girişilen ilk sembolik işlerden biri Nazi iktidarının ilk yıllarında yapılan kitap yakma eylemiydi. Nazilerin iktidara gelmelerinin üzerinden yaklaşık beş ay geçmişken, 10 Mayıs 1933'te Nazi Alman

Öğrenci Birliği üyeleri, önce "Alman olmayanlar"a karşı meşaleli bir yürüyüş gerçekleştirdiler, sonra da Alman kültürünü yozlaştırdığını söyledikleri 25 bin kitabı ateşe verdiler.

Kitapları ateşe verilenler arasında Karl Marx, Bertolt Brecht gibi komünistler, Thomas Mann, Stefan Zweig, Ernest Hemingway gibi ünlü edebiyatçılar vardı. Yaktıkları yazarların tamamına yakını hem insan uygarlığına hem de Alman kültürüne büyük katkılar yapmış önemli isimlerdi. Goebbels bu eylemin antikomünist niteliğine vurgu yapmak için, 1918-1919'daki devrimci ayaklanmayı kastederek, "Kasım Devrimi'nin entelektüel zemini işte burada yok oluyor" demişti. Goebbels'in konuşmasının devamı şöyleydi:

> Geleceğin Alman'ı, sadece kitap insanı değil, aynı zamanda karakter sahibi bir insan olacak. Sizleri bu doğrultuda, düşmanca bakışlara karşı koyma cesareti olan, ölüm korkusunu yenebilen, ölüme tekrar saygı duymayı bilen gençler olarak eğiteceğiz. Şimdiki genç neslin görevi budur.

Kitapları yakılanlardan biri 19. yüzyılda yaşamış olan büyük Alman şairi Heinrich Heine'ydi ve âdeta geleceği gören bir kâhin misali şöyle demişti: "Kitapların yakıldığı bir yerde, sonunda insanlar da yakılır."

Gerçekten de geleceği görmüş!

Kesinlikle öyle. Başka ama bu sefer biraz da komik bir örnek daha vereyim sana bu konuyla ilgili. 1937 yılında Goebbels "Yozlaşmış Sanat" adlı bir sergi açtı ve burada Almanya'nın her tarafından toplanan önemli ama Nazilerin "yoz" diye nitelendirdiği sanat eserleri sergilendi.

Eşzamanlı olarak açılan "Büyük Alman Sanat Sergisi"nde ise Nazilerin Alman ulusunun ruhuna uygun buldukları sanat eserleri sergileniyordu. Goebbels'in niyeti bu karşılaştırma üzerinden "yoz sanat"ı teşhir etmek ve Nazi sanatının üstünlüğünü ortaya koymaktı. Ancak "Yozlaşmış Sanat" sergisi "Büyük Alman Sanat Sergisi"nden tam beş kat fazla ziyaret edildi. Yani Almanlar her şeye rağmen gerçek sanatın ne olduğuna dair fikirlerinden vazgeçmemişler ve Nazilerin "yoz" dedikleri eserleri görmek için sergiye akın etmişlerdi.

Propaganda için hangi araçları kullandılar peki, bugünkü gibi internetin olmadığını düşünürsek?

İnternet olmadığı gibi televizyon da henüz yaygın kullanılan bir araç değildi. Dolayısıyla iş yazılı basına, radyoya ama özellikle sinemaya düşüyordu. Goebbels propaganda için emrine verilmiş olan sayısız araca hükmediyordu: Radyo, gazeteler, dergiler, afişler, broşürler, sergiler ve sinema filmleri... Hepsi Alman halkına Hitler'in ve Nazi rejiminin gücünü, yıkılmazlığını her gün yeniden göstermek içindi.

Goebbels özellikle sinemayı son derece etkili bir şekilde kullanmıştı. Nazizmi ve Hitler'i yücelten filmlerin hepsinin senaryolarına, çekimlerine, kurgularına müdahale ediyor, gösterime girmeden önce hepsini izliyor ve görüşlerini bildiriyor, yapılması gereken değişiklikleri söylüyordu.

Öte yandan, hemen her alanda olduğu gibi burada da Hitler nihai karar verici durumundaydı. Hitler bazen oyuncuları bile kendisi belirliyor, yardımcılarıyla filmler üzerine tartışıyor, Goebbels'in bakanlığına filmlerde hangi konuların işleneceğine dair talimatlar gönderiyor-

du. Çünkü Hitler sinemanın kitleleri etkileme gücüne sonuna kadar inanıyordu.

Bu filmlerin en ünlü iki tanesinden bahsedeyim biraz sana. İlk filmimizin adı "İradenin Zaferi" olarak konmuştu ve Hitler filmin senaryosundan çekimine kadar her şeyiyle bizzat ilgilenmişti. Film Nazilerin 1934'te Nürnberg'te düzenlendiği büyük mitingi anlatıyordu ve hem çok büyük maddi olanaklarla çekildiği hem de en yeni sinema teknolojileri kullanıldığı için sinemasal açıdan başarılı bir işti. Öyle ki film 1935 yılında Venedik Film Festivali'nde, 1937'de ise Paris Film Festivali'nde büyük ödülleri kazanmıştı.

İkinci filmin adı ise Jud Süss'tü ve bu film bütünüyle antisemitizm üzerine kurulu bir propaganda filmiydi. Jud Süss'te Almanya'nın en iyi aktörleri oynamış, 120 Yahudi de figüran olarak kullanılmıştı. Film "Yahudilerin tarih boyunca Almanları nasıl kandırdığını, Alman genç kızlarını nasıl baştan çıkardığını, yaptıkları kötülükleri" anlatıyordu. Jud Süss 1940'ta Venedik Film Festivali'nde gösterildi ve Altın Ayı ödülünü aldı.

Film Almanya içinde de çok büyük başarı kazanmış, kapalı gişe oynamıştı. Naziler durumdan çok memnundu. Gizli polis tarafından hazırlanan bir raporda "şimdiye kadar hiçbir film, toplumun geniş kesimleri üzerinde böylesine bir etki yaratamadı. Bugüne kadar nadiren sinemaya giden ya da hiç gitmeyen insanlar bile bu filmi kaçırmak istemiyor" deniyordu. Jud Süss'ü 1943 yılına kadar tam 20 milyon Alman izlemişti.

Film demişken bir de o yıllarda yapılan Nazi karşıtı ve mutlaka izlemen gereken bir filmden bahsedeyim sana. Naziler iktidardan düştükten sonra elbette ki bu tür çok

sayıda film yapıldı ama bu öyle bir filmdi ki âdeta bir "yangın alarmı" niteliğindeydi.

Hangi film hocam o?

Charlie Chaplin'in, yani sahne adıyla Şarlo'nun "Büyük Diktatör" filmi. Chaplin filmin hazırlıklarına 1937'de başlamış, üç yıl sonra da tamamlamıştı. Filmin yayınlandığı 1940 yılında Hitler'in Almanya'da ve işgal ettiği yerlerde yaptıklarına dair dünya kamuoyunda çok az şey biliniyor ve bunlar çoğunlukla umursanmıyordu.

Chaplin ise sanki Almanya'da yaşamış ve olan biten her şeyi biliyormuşçasına bir film çekmişti. Faşizmin iktidara geliş sürecinden toplumsal muhalefetin bastırılmasına, Yahudi düşmanlığından milis güçlerin halk üzerinde estirdiği teröre kadar uzanan bir genişlikte Nazi rejimi çok keskin bir gözlem gücüyle anlatılmıştı filmde.

Chaplin filmde Hitler'i, Mussolini'yi, Göring'i ve Goebbels'i de müthiş bir şekilde hicvetmiş, hastalıklı egolarını ve güce tapan, kompleksli, paranoyak ruh hallerini çok iyi sergilemişti. Ayrıca film savaşı da lanetliyor ve güçlü bir savaş karşıtlığı yapıyordu. Filmin sonundaki konuşma sahnesi ise dediğim gibi bir "yangın alarmı", daha 1940 yılında tüm dünyaya yapılmış bir erken uyarı niteliğindeydi. Sen filmi izleyeceksin zaten ama ben sana o konuşmadan birkaç satır okuyayım:

> Bu dünyada herkese yetecek yer var. Ve toprak hepimizin ihtiyacını karşılayacak kadar bereketli. Hayatın bize çizdiği yol, özgürlük ve güzelliklerle dolu olabilir ama biz onu yitirdik. Hırs ruhumuzu zehirledi, dünyayı bir nefret çemberine aldı, hepimizi kaz adımlarıyla sefalete ve kana sürükledi. Hızımızı artırdık ve bunun tutsağı olduk. Bol-

luk getiren makineleşme bizi yoksul kıldı. Edindiğimiz bilgiler bizi alaycı, zekâmızı ise katı ve acımasız yaptı.

Devamında da şöyle diyordu:

> Askerler!!! Kendinizi vahşilere teslim etmeyin. Sizleri hakir gören ve esir edenlere, hayatlarınızı yönetmeye çalışanlara, size ne yapmanız, ne düşünmeniz, ne hissetmeniz gerektiğini emredenlere, hepinizi hayvan terbiye eder gibi şartlandırıp topun ağzına sürenlere boyun eğmeyin. Bu doğa dışı adamlara, bu makine kafalı, makine kalpli adamlara boyun eğmeyin.

Gerçekten çok merak ettim hocam, mutlaka izleyeceğim. Ben de geçtiğimiz günlerde 1936 olimpiyatları ile ilgili bir film izlemiştim, şimdi orada anlatılan şeyi, yani propaganda meselesini daha iyi anlıyorum.

Evet, o olimpiyatlar Nazi saldırganlığının hemen öncesindeki son uluslararası propaganda aracıydı. O zaman da olimpiyatların boykot edilmesi fikrini savunanlar olmuştu. Hatta İspanya'da sosyalistler tarafından alternatif bir olimpiyat düzenlenmesi fikri bile gündeme gelmiş ama İspanya iç savaşı başlayınca bu fikir hayata geçirilememişti.

Naziler, Antik Yunan'dan 20. yüzyıla uzanan "Ari ırk medeniyeti"nin temsilcileri olarak sunuyorlardı kendilerini. Sağlıklı, gürbüz, sporcu Alman gençleri ırk sağlığı ve ıslahının önemini ortaya koyacak, müsabakalarda Ari ırkın gücünü göstereceklerdi.

Olimpiyatlar için devasa bir stadyum hazırlandı, Alman sporculara yarışmalara en iyi şekilde hazırlanmaları talimatı verildi, her taraf Nazi bayrakları ve flamalarıyla kaplandı. Bu süreçte Yahudilere, çingenelere ve

eşcinsellere yönelik baskılar bir süreliğine durduruldu ya da bunların üzeri örtüldü. Dünyanın dört bir yanından gelen misafirlere son derece misafirperver bir şekilde davranıldı ve elbette ki bunların hepsi Nazizmin reklamı adına yapıldı. Olimpiyatları izleyen bir Türk gazetecinin izlenimlerini okuyayım sana:

> Almanya olimpiyatlar için memleketine gelen seyyahlara bilhassa, oyunlar ile ilgili, gazeteci, sporcu ve idarecilere azami kolaylıklar tanımakta ve tasavvur edilmeyecek kadar nazik davranmaktadır. Almanya'da polis eski polis değil, gümrük memurları eski memurlar değil, gereksiz kontroller, adam hırpalamalar yok olmuş. Her tarafta selam, güleryüz, nezaket. Tam sınırdaki büyük garda kocaman çiçeklerle donatılmış kocaman bir Tak ve "Almanya'nın Muhterem Misafirleri Hoş Geldiniz" yazısı... Memleketin her yerinde bilhassa Berlin'de misafirperverliğin en âlâsını görmek mümkün. Hamallar dahi güler yüzlü ve nazik. Berlin yeni açılış merasimi yapılan bir sergi gibi, her yerde çiçekler ve kent her yere asılan flamalar ile âdeta bir gelincik tarlası gibi...

Olimpiyatın açılışını Hitler yaptı ve dünyanın dört bir yanından gelen sporcular geçit töreninde Hitler'i Nazi selamıyla selamladılar. Nazi sporcular da müsabakalarda önemli başarılar elde ettiler ve takım olarak birinci oldular. Rejim milyonlarca kişinin olimpiyatları alanda izlemesini sağladı. Bunun dışında bir olimpiyat gazetesi çıkartıldı ve "Halk Radyosu" adı verilen ve neredeyse her evde olan bir radyo sayesinde olimpiyatlar halka dinletildi, ayrıca uluslararası radyo yayınıyla da dünyadaki yaklaşık 300 milyon kişiye ulaşıldı. Hatta küçük ölçekli de olsa, yani Almanya'nın birkaç şehrine yönelik de olsa,

olimpiyat tarihinin ilk televizyon yayını burada gerçekleştirildi.

Hitler sonuçtan memnundu, yapılan propaganda son derece etkili olmuştu ama yine de ABD'li siyah atlet Jesse Owens 4 altın madalya kazandı ve Hitler'in üstün ırk teorilerinin nasıl bir çöp olduğunu dünyaya göstermiş oldu.

Bu yarışma, Hitler'in dünyaya verdiği son "barışçı" mesajdı, olimpiyatlardan sonra kafasındaki planları içeride ve dışarıda adım adım hayata geçirmeye başlayacaktı. Mussolini ve Hitler'in 1936 ve sonrasında attığı adımların sonucu ise İkinci Dünya Savaşı oldu.

IX

Neydi o adımlar hocam?

Faşizm, milliyetçiliği, emperyalizmi ve savaşı bir araya getiriyordu, bunları daha önce konuşmuştuk. Her milliyetçilik faşizm değildir ama faşizm mutlaka milliyetçilikten türer. Faşistler kendi ülkelerinin milliyetçileridir. Bu milliyetçiliklerini kan ve soy esasına dayandırırlar, yani örneğin İtalyan ya da Alman olabilmek için hukuki olarak İtalya ya da Almanya vatandaşı olmak yetmez, soy ve kan itibariyle İtalyan ya da Alman olmak gerekir. Naziler söz konusu olduğunda bu, daha sonra ayrıntılı şekilde konuşacağımız üzere, sadece Yahudi katliamının değil, "ırkın sağlığı" adına engellilerin, akıl hastalarının ve çingenelerin de toplu bir imhaya maruz kalmalarına neden olmuştur.

Faşist milliyetçilik aynı zamanda yayılmacıdır, kendi ulusunun dünyanın başka coğrafyaları ve halkları üzerinde söz ve hak sahibi olduğunu, dünyayı yönetmesi gerektiğini ileri sürer. Ayrıca hemen bütün faşizmlerde geçmişteki bir imparatorluğu ya da büyük devleti diriltme hayali vardır. Örneğin İtalyanların hayali "yeni Roma" iken, Nazilerin hayali "Üçüncü Reich", yani "Üçüncü İmparatorluk" olmuştur. Birinci Reich, 962-1806 yılları arasındaki Kutsal Roma İmparatorluğu'nu, İkinci Reich 1871 yılında Bismarck tarafından kurulan ve 1918'de yıkılan Alman İmparatorluğu'nu anlatır. Üçüncü Reich ise Hitler ve Naziler tarafından kurulacaktır ve Naziler ta-

rafından "1000 yıllık" olacağı iddia edilmektedir, ancak sadece 12 yıl, 1933'le 1945 arasında yaşayabilmiştir.

Bizdeki yeni-Osmanlı sevdası gibi mi yani?

İyi bir benzetme. Mussolini topluma Roma İmparatorluğu'nu yeniden kurmayı vaat ediyor, faşist propaganda araçları da bu vaadi kitlelere ulaştırıyordu. İtalyanlar geçmişte Roma İmparatorluğu gibi büyük bir imparatorluk kurmuşlardı ve bunu bugün bir kez daha yapabilirlerdi. Bunu yapabilecek tek isim ise Mussolini'ydi ve halkın Mussolini'nin etrafında birleşmesi gerekiyordu. Mussolini İtalyan halkına "yeni Sezar" olarak sunuluyor, o da davranışlarında ve beden dilinde ünlü Roma İmparatoru Julius Sezar'ı taklit ediyordu. Faşist selamlaşması da eski Roma selamlaşmasının aynısıydı.

1930'ların başında Agro Pontino adlı bataklık bölgenin kurutulması ve imarı çalışmaları başladığında bu bölgede yeni kurulacak şehirler Roma mimarisine özenilerek yapılmıştı. Temel atma törenlerinde ise âdeta Roma İmparatorluğu merasimleri canlandırılıyordu. Mussolini her temel atma döneminde elindeki pullukla araziyi belirliyor ve temel atma ile açılış arasında bir yıldan uzun süre geçmemesi yönünde talimat veriyordu.

Bu açılış törenlerinden biriyle ilgili olarak yayımlanan bir gazete haberinde kullanılan ifadeyi okuyayım sana: "Duce, insanın toprağı işlemek için yarattığı makineleri hoşnut bir şekilde izliyor... Toprağın bereketle sürülmesi sayesinde Roma'nın yeni bir büyüklükte dirileceği vizyonu Duce'nin gözlerinden okunabiliyor."

Buradaki anahtar sözcük "yeni"ydi. Faşizmin söyleminde, faşizm millete yeni bir değer atfediyor, onu yeniliyor, iyileştiriyor, canlandırıyor, yeniden biçimlendiriyor,

yani milleti hayata döndürüyordu. Faşizmden öncesi bir çürüme dönemi olarak görülüyor, faşizmle birlikte yeni bir çağa geçildiği iddia ediliyordu.

Yeniden imparatorluk olma hevesi, ırkçı milliyetçilik ve yayılmacılık birlikte savaşı getirdi diyebilir miyiz o halde?

Faşizm, daha önce de konuştuğumuz üzere, açıkça Birinci Dünya Savaşı'nın bir ürünüydü. İtalya'da faşist partiyi kuranlar Birinci Dünya Savaşı'nın gazileriydi. Bunların çoğunu subaylar oluşturuyordu ve bu subaylar orduda kazandıkları emretme-emir alma, fedakârlık, siper arkadaşlığı, askerî dayanışma gibi alışkanlıkları sivil hayatta kısmen de olsa faşist hareketin içerisinde devam ettirebiliyorlardı.

Faşistler örgütlenme ve iktidara gelme süreçlerinde yoğun bir şekilde savaştan İtalyan ulusunun yeterince fayda sağlayamadığı propagandasını yaptılar. İtilaf Devletleri, yani İngiltere ve Fransa, İtalyanlara 1915'te savaşa katılmaları karşılığında Dalmaçya'yı, Anadolu'nun bir bölümünü ve Afrika'da bazı sömürgeleri vaat etmişti ama savaş sonrası toplanan Paris Barış Konferansı'nda bu vaatleri yerine getirmediler. Yani İtalya kazanan cephede yer aldığı halde savaştan somut bir kazanım elde edemedi. Faşistler buna "sakatlanmış zafer" adını verdiler ve "hakiki bir zafer" kazanacakları yeni savaşların propagandasını yaptılar.

Mussolini, savaşın İtalya'nın yeni fetihler yapması, yeni sömürgeler ele geçirmesi için kaçınılmaz olduğunu, bunun İtalyan halkının yazgısı olduğunu düşünüyor, bütün bir İtalyan ekonomisinin ve siyasetinin bu hedefe kilitlenmesi gerektiğini söylüyordu. Sana 1936 yılında yaptığı bir konuşmadan kısa bir bölüm okuyayım:

> İtalya barış ve savaş için azami iktisadi bağımsızlığı elde etmelidir. İtalyan iktisadi sisteminin tümü, İtalya halkının geleceğinin bağlı olduğu bu yüce zorunluluğa yöneltilmelidir. Şimdi, gelmekte olan faşist devirde İtalyan iktisadi politikasının kontrolü olarak adlandırabileceğim tek bir kaygı vardır: ulusumuzun savaşa davet edileceği. Ne zaman? Nasıl? Kimse söyleyemez ama kaderin çarkları hızlı dönmektedir.

Savaş faşizm için hem kaçınılmaz hem de zorunluydu. Böylelikle İtalya kendine yeni sömürgeler, yeni pazarlar bulabilecek ve kendinden daha gelişkin emperyalist güçlerle rekabet edebilecekti. Nazizm için de aynı şey geçerliydi ve Naziler bundan "Lebensraum" yani "yaşam alanı" şeklinde söz ediyorlardı.

Kim için yaşam alanı?

Naziler savaştan yenilgiyle çıkan Almanya'ya imzalatılan Versay Antlaşması'na itiraz ederek, bu antlaşmanın Alman ulusunu aşağıladığı ve köleleştirdiği yönündeki propagandayla kitlelere gittiler.

440 sayfalık Versay Anlaşması Almanya için gerçekten siyasi, iktisadi ve askerî olarak bir yıkım anlamına geliyordu. Bu anlaşma uyarınca, Almanya Avrupa'da sahip olduğu toprakların bir bölümünü Fransa, Belçika, Lehistan, Çekoslovakya gibi devletlere vermiş, Afrika'daki sömürgelerinden vazgeçerek bunları İngiltere, Fransa, Belçika ve Japonya arasında paylaştırmış, Alman ordusunun büyük ölçüde ortadan kaldırılmasını kabul etmiş ve savaşın galiplerine ekonomisinin kaldıramayacağı bir savaş tazminatı ödemek zorunda kalmıştı.

İşte Naziler Versay'ın Alman halkında yarattığı "ulusal aşağılanma" duygusunu çok iyi kullandılar ve onları

bu aşağılanmadan ancak yeni bir savaşın kurtarabileceğine ikna ettiler.

Bu esnada kullandıkları kavram da Lebensraum'du. Buna göre, Almanya sahip olduğu nüfusa oranla az toprağa sahipti ve hem yeni topraklara hem de bu topraklardaki yeraltı ve yerüstü zenginliklerine ihtiyaç duyuyordu. Gözlerine kestirdikleri yer ise Doğu Avrupa'ydı. Naziler buraların aslında "aşağı halklar" olan Slavların ve Yahudilerin elinde harcanıp gittiğini düşünüyordu.

Hitler *Kavgam*'da bir ulusun beka mücadelesinin, yani var olma mücadelesinin yeterli toprağa sahip olmasından geçtiğini yazmıştı. Hitler Almanya'nın sahip olduğu toprakları dünya gücü olan ülkelerle kıyaslıyor ve bu toprakların son derece yetersiz olduğunu söylüyordu. Mevcut Alman dış politikasını "kabiliyetsiz ve şuursuz" olarak gören Hitler, Almanya'nın bir dünya gücü olmaktan çıktığını, Nazizmin bunu yeniden tesis edeceğini, bunun için de öncelikli görevin yeni topraklar elde etmek olduğunu söylüyordu.

Sana bu konuyla ilgili *Kavgam*'da yazdıklarından kısa bir bölüm okuyayım:

> Eğer Nasyonal Sosyalist Hareket, tarih karşısında milletimiz yararına gerçekten büyük bir görev almak istiyorsa, Alman milletinin dünya üzerindeki gerçek durumunu çok iyi bilmeli, acı duymalı ve tam bir şekilde bu şuura varmalıdır. Açık bir görüş ve cesaretle, Alman milletinin dış politikasını bugüne kadar yürütmüş olan kabiliyetsizlik ve şuursuzlukla mücadele etmelidir. Gelenekleri ve peşin hükümleri dikkate almadan, milletimizi ve onun gücünü toplamak, onu şimdiki dar meskeninden çıkarmak ve yeni topraklara sevk etmek gücünü bulmalı, böy-

lece bu dünyada yok olup gitmek veya başkalarına esir olmak tehlikesinden kurtarmalıdır.

Dediğim gibi, hedef seçilen yer Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği topraklarıydı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Naziler bu toprakları ele geçirdiler ve Slavları köleleştirirken Yahudileri de topyekûn imha planını devreye soktular. Sovyetleri işgal girişimi de yine Lebensraum'un bir ürünüydü ama buna İkinci Dünya Savaşı'nı konuşurken ayrıntılı bir şekilde gireriz.

Tekrar savaşın ideolojik boyutuna dönecek olursak, her iki ülkede de faşistler ulusa yeni topraklar ve böylece zenginlik vaat ettiler, kitlelerin aklını böyle çelmeye çalıştılar. Yaratmak istedikleri "yeni insan" tipi için de savaşı övmeleri, savaşı temel siyaset yapma biçimi haline getirmeleri gerekiyordu. İçerideki ve dışarıdaki düşmanlara karşı aynı anda yürütülecek bir savaştı bu.

Faşistler savaşı "ahlaki" bir mesele olarak ortaya koydular. Savaş yiğitlik, kahramanlık, fedakârlık demekti ve arındırıcı bir güçtü. Savaşla birlikte en güçlü olanlar ayakta kalacak, zayıflar ise ayıklanacaktı, yani faşizm "sosyal Darvinizm"in hayata geçirilmesi anlamına geliyordu. Aynı zamanda savaş emperyalist emellerine ulaşmaları için mutlaka başvurmaları gereken bir araçtı.

Daha önce bahsettiğinizde soracaktım ama unutmuşum. Sosyal Darvinizmin evrim teorisinin kurucusu Darwin'le bir alakası var mı?

Sosyal Darvinizmin Darwin'le doğrudan bir bağlantısı yok aslında, sadece onun doğa için ortaya attığı tezlerin çarpıtılmış bir şekilde topluma uyarlanabileceğinin öne sürülmesi var. Özellikle ırkçılığın ve sömürgeciliğin

meşrulaştırılması için ortaya atılan bir tez olduğunu söyleyebiliriz bunun.

Sosyal Darvinistlere göre, nasıl ki doğada en güçlü olanlar hayatta kalmakta, zayıflar ise yok olmaktadır, aynısı sosyal yaşam için de geçerlidir. Güçlü ırklar zayıf ırkların efendisidir, güçlü olanlar zayıf olanları sömürebilir, köleleştirebilir, güçlü uluslar ilkel olduğu söylenen halkların topraklarını işgal edebilir, onların yeraltı ve yerüstü kaynaklarını ele geçirebilir, tüm bunlar bir doğa yasası olarak meşrulaştırılır. Faşizm de hem iç düşmanlarını, yani Yahudileri, komünistleri, engellileri, çingeneleri ortadan kaldırırken hem de başka ülkeleri işgal ederken bunu bir doğa yasası olarak sunmuş, güçlünün zayıf üzerindeki egemenliğinin doğal olduğunu iddia etmiştir.

İşte bu iddialarla birlikte, Mussolini'nin gözüne kestirdiği yer Habeşistan, bugünkü adıyla Etiyopya oldu. Faşistler, bu Doğu Afrika ülkesine baktıklarında, emperyalist hedeflerine uygun, savaş propagandası yapabilecekleri ve güçlerini gösterebilecekleri bir yer bulduklarını düşünüyorlardı.

İtalya'nın Habeşistan'ı işgaliyle ve işgale direnişle ilgili bir film izlemiştim, adı "Çöl Aslanı"ydı.

Evet, Ömer Muhtar'ın hayatını anlatıyordu ama o ülke Habeşistan değil Libya'ydı. Uzunca bir süredir işgal altında olan Libya'nın İtalyanlara karşı direnişi işleniyordu filmde. 1981 yapımı bu filmin Libya'nın o dönemki lideri Muammer Kaddafi tarafından finanse edildiğini ve İtalya'da gösterime girmesinin hükümet kararıyla yasaklandığını biliyor muydun? Yani faşizmin yıkılışının üzerinden onlarca yıl geçmiş olmasına rağmen mesele güncelliğini koruyordu.

Evet, faşist İtalya Nazilerle kıyaslandığında son derece önemsiz ölçüde toprak işgal edebilmişti ve bunlardan biri de Habeşistan'dı. Ancak ondan önce faşistlerin iktidara gelmesinin ardından dış politikada yaşanan gelişmeleri kısaca anlatayım sana. Mussolini ilk iş olarak Birinci Dünya Savaşı'nda İtalya'ya yapılan haksızlıklardan biri olarak gördüğü Fiume meselesine odaklandı. Buranın alınması, Mussolini ve İtalyan faşizmi açısından sembolik bir önem taşıyordu. İtalya ile Yugoslavya arasında kalan bu bölge, 1915 Londra Anlaşması'na göre İtalya'ya verilecekti, ancak bu olmamış, 1920'de yapılan Rapallo Antlaşması'yla burası "Serbest Şehir" ilan edilmişti. Mussolini'nin iktidara gelir gelmez Yugoslavya'ya yaptığı baskılar 1924 yılında sonuç verdi ve Roma Antlaşması'yla Fiome İtalya'ya katıldı.

İtalya, 1923'te Yunanistan-Arnavutluk sınırına dair ihtilaflarla ilgili olarak bölgeye gönderdiği temsilcilerin Yunan askerleri tarafından öldürülmesi üzerine Yunanistan'a önce ültimatom verdi, sonra da Korfu adasını işgal etti. Araya Milletler Cemiyeti'nin girmesiyle birlikte, Yunanistan İtalya'dan özür diledi ve 50 milyon liretlik tazminatı ödemeyi kabul etti. Bunun üzerine İtalya Korfu adasından çekildi.

Bu dönemde faşist İtalya'nın nüfuzunu en çok artırdığı ve âdeta arka bahçesi haline getirdiği ülke ise Arnavutluk oldu. Arnavutluk'ta 1922 yılında Ahmet Zogu adlı bir siyasetçi İtalya'nın yardımıyla iktidarı ele geçirdi ve iktidarını ancak İtalya'nın yardımlarıyla sürdürebildi. 1926 yılında İtalya ile Arnavutluk arasında bir Dostluk ve İttifak Antlaşması imzalandı. Özellikle 1929'daki dünya ekonomisinin büyük bunalımıyla birlikte ise Arnavutluk bütünüyle İtalya'ya bağımlı hale geldi.

Habeşistan işgali bunların üzerine mi geldi?

Evet. İtalyan sömürgeciliği 1896'da da Habeşistan'ı işgale kalkışmış, ancak başarılı olamamıştı. Mussolini, Milletler Cemiyeti'nin Japonya'nın Mançurya'yı işgaline sessiz kaldığını gördü ve bundan cesaret aldı. Ayrıca o yıllarda İngiltere ve Fransa'nın gözlerinin Nazi Almanya'sı üzerinde olduğunu, kendisiyle pek ilgilenmeyeceklerini fark etti ve 1935'te işgale başladı. İtalya Habeşistan'da beklemediği ölçüde ciddi bir direnişle karşılaştı ve önemli sayıda asker kaybetti, ancak silah üstünlüğünü kullanarak ve her türlü zulme, gaz silahlarına, büyük katliamlara başvurarak 1936'nın sonlarında, yani henüz İkinci Dünya Savaşı başlamamışken Habeşistan işgalini tamamladı.

Dünya Savaşı öncesi Naziler herhangi bir yeri işgal ettiler mi peki?

Elbette ettiler. Hitler iktidara gelişinin daha birinci ayında, 3 Şubat 1933'te Alman komutanlarla gizli bir toplantı yaparak Doğu Avrupa'nın Almanlar için bir "yaşam alanı" olduğunu ve buraların işgal edileceğini, bunun için de Almanya'nın hızla silahlanacağını, ordusunu da modernleştireceğini söylemişti.

Yine de Nazi iktidarının ilk yıllarında görece temkinli bir dış politika izlendi. Sovyetler'le süresi dolan bir ticaret anlaşması yenilendi, Hitler'in baştan beri karşı olduğu ve Almanya'nın çıkmasını savunduğu Milletler Cemiyeti'nin Japonya'yı kınayan bir kararına olumlu oy verildi. Birkaç sene içerisinde işgal edilecek Polonya ile de karşılıklı olarak kuvvet kullanmaktan vazgeçme anlaşması yapıldı.

Yine de bu temkinli dış politikanın bir istisnası vardı: Hitler işbaşına geldiği günden itibaren Avusturya'nın ilhakını, yani Almanya'ya katılmasını savundu, çünkü Avusturya'da doğmuştu ve bu ilhakı bir takıntı haline getirmişti. *Kavgam*'ın ilk cümlesi neydi biliyor musun? Hitler "iki Alman devletini ayıran sınır"ın üzerindeki bir kasabada doğmasını kaderinin talihli olması şeklinde yorumluyor ve devamında da şöyle diyordu:

> Alman kökenli Avusturya, ulu Alman vatanına dönmelidir ve bu dönüş asla herhangi bir iktisadi sebepten olmamalıdır. Hayır, hayır! Asla! Bu birleşme iktisadi bakımdan önemsiz, hatta zararlı olsa bile gerçekleşmelidir. Aynı kan aynı imparatorluğa aittir. Öz çocuklarını tek bir devlet halinde bir araya toplamadıkça, Alman milletinin sömürge davası gütmeye hakkı olmayacaktır.

1934'te Avusturyalı Naziler, Hitler'in bilgisi dahilinde bir darbe girişiminde bulundularsa da bunda başarılı olamadılar, ancak birkaç sene sonra Nazi Almanya'sı darbevari bir girişimle Avusturya'yı ilhak etmeyi başaracaktı.

Ancak bundan önce Almanya'nın Fransa-Belçika-Hollanda sınırında yer alan Rhineland'ın işgali geldi ve 1936'da bir yandan Mussolini'nin Habeşistan işgali devam ederken, öte yandan da İspanya'da kralcılarla cumhuriyetçiler arasında iç savaş başlamışken, Hitler Alman ordusuna askerden arındırılmış bu bölgeye girmelerini emretti. Versay'ın açıkça ihlali anlamına gelmesine rağmen hiçbir Batılı devlet buna tepki vermedi.

Mart 1938'de, Nazi orduları güya Viyana'dan gelen bir davet mektubuyla ve hiçbir direnişle karşılaşmaksızın Avusturya'ya girdiler, oysa mektup Berlin'de ve Avus-

turya devletine yapılan baskıyla hazırlanmıştı. Hitler ordunun ardından Viyana'ya gitti ve büyük tezahüratlarla karşılandı. Burada bir konuşma yaptı ve "Alman halkının doğuya yürüyüşü"nden bahsetti. Yani "bu bir başlangıç" diyordu.

Aynı gün Hitler halkın çoğunluğunu yanına çekebilme açısından önemli bir görüşme yaptı. Avusturya Katoliklerinin lideri Kardinal İnnitzer'le yapılan bu görüşmeden sonra kilise Hitler'e desteğini açıkladı. Üç gün sonra kilise tarafından yapılan açıklamada "Nasyonal Sosyalist hareketin eylemleri sayesinde, her şeyi yok etmeye çalışan tanrısız Bolşevizm tehlikesinin savuşturulacağına tam bir inanç duyulduğu" söyleniyordu. Geçerken belirteyim, Mussolini de İtalya'da Vatikan'la anlaşmıştı ve Vatikan'ın da gerekçesi aynıydı: Komünizmle mücadele.

Nisan ayında Almanya ve Avusturya'da iki ülkenin birleşmesi için bir referandum yapıldı ve sandıktan birleşme kararı çıktı. Seçim süreci boyunca muhalif sesler susturulmuş, Goebbels'in propaganda makinesi işlemiş, kitleler de coşkuyla birleşmeye "evet" demişti. Böylece Avusturya tek kurşun atılmadan ilhak edilmiş oldu.

Devamı geldi mi peki?

Geldi Ali. Buna da herhangi bir ciddi karşı koyuş olmayınca, Hitler bu sefer gözüne Çekoslavakya'yı kestirdi. Çekoslovakya'nın Südetler adı verilen bölgesinde yaşayan Almanlar, Nazilerin bu toprakları talep etmesinin gerekçesini oluşturdu. Burada zaten Südet Alman Partisi adıyla bir Nazi Partisi kurulmuş durumdaydı ve Nazi Almanya'sı ile ortak hareket ediyordu.

1938'in sonlarına doğru Hitler Çekoslovakya üzerindeki baskısını artırmışken, İngiliz Başbakanı Hitler'e

bir görüşme teklifinde bulundu. 28 Eylül'de Münih'te İngiliz, İtalyan, Fransız ve Alman hükümet başkanları bir araya geldi. Kaderi görüşülecek olan Çekoslovakya toplantıya davet bile edilmemişti. Dört ülkenin başbakanı burada Münih Antlaşması olarak bilinen anlaşmayı imzaladılar ve Südetler de yine tek kurşun atılmaksızın Nazilerin kontrolüne geçti.

İngiliz başbakanı Chamberlain ülkesine döndüğünde yapmış oldukları anlaşma ile övünüyor ve İngiliz kamuoyuna "bir İngiliz başbakanı, onurlu bir barış eşliğinde Almanya'dan dönüyor. İnanıyorum ki bu, zamanımızın barışıdır. Hepinize en derin şükranlarımızı sunuyoruz. Evlerinize gidin ve rahat bir uyku çekin" diyordu.

Chamberlain İngiliz halkına "iyi uykular" dilerken, Hitler ve Mussolini ise kafalarındaki işgal ve savaş planını olgunlaştırmaya devam ediyorlardı.

Mussolini ile Naziler zaten müttefikler tamam ama İngilizler ve Fransızlar buna niye razı oldu?

Çünkü İngiltere Hitler'in esas derdinin Doğu Avrupa, esas hedefinin ise Sovyetler Birliği olduğunu biliyor ve Hitler sayesinde Sovyetler'den kurtulabileceğini düşünüyordu. Yani Naziler nasıl kendi topraklarındaki Bolşevikleri şiddet yoluyla tasfiye etmişlerse, aynısını ülke dışında da yapacaklar, komünizmi ezeceklerdi. Bu nedenle İngiltere uzunca bir süre Nazilere karşı müsamahalı bir siyaset izledi. Buna literatürde "yatıştırma politikası" adı veriliyor.

Sana az önce Avusturya'nın ilhakını ve sonrasında Südetler'in alınışını anlatmıştım. Hitler cesaretini tam da bu yatıştırma politikasından alıyordu işte. İlhaktan bir ay önce yaptığı bir konuşmada Almanya'nın bu iki

ülkede yaşayan on milyon Alman'ı kendi kaderine bırakmayacağını açıklamıştı.

Peki İngiltere'nin buna yanıtı ne oldu? İngiliz bakanlar yaptıkları konuşmalarda İngiltere'nin Avusturya'nın bağımsızlığı için bir güvence vermediğini söylüyorlardı. Yatıştırma politikasının mimarı olan İngiltere Başbakanı Chamberlein ise "Milletler Cemiyeti'nin küçük ulusların herhangi bir saldırıya uğraması durumunda onları koruyacağını düşündürtecek işlere girişmemesi lazım" diyordu.

Hatta Avusturya'nın ilhakından bir hafta kadar önce İngiltere'nin Berlin büyükelçisi, Almanya Dışişleri Bakanı Ribbentrop'la bir görüşme yapmış ve İngiltere'nin Almanya ile gerçek bir dostluk kurmak istediğini söylemişti. Hitler tüm bu açıklamaların ne anlama geldiğini gördü ve her iki ülkeyi de kolaylıkla ele geçirdi.

Az önce anlattığım Münih Antlaşması da yatıştırma politikasının bir sonucu olarak ortaya çıktı. Ancak Naziler Südetler'le yetinmediler ve Mart 1939'da bütün Çekoslavakya'yı işgal ettiler.

Bir de üzerine çok konuşulan bir anlaşma var hocam, sosyal medyada bile tartışma konusu oluyor. Nazilerle Sovyetler'in yaptığı saldırmazlık anlaşması...

Ben de tam üzerinde çokça spekülasyon yapılan o anlaşmadan söz edecektim şimdi ama önce Goebbels'in günlüğünden birkaç satır okuyayım. Sovyetler'e yönelik saldırıdan beş yıl önce yazmış bunu:

> Bolşevizm ile hesaplaşma anı yaklaşıyor. O halde hazırlanmamız gerekiyor. Ordu artık tamamen elimizde. Führer, dokunulmaz... Avrupa'da hâkimiyet bizim için ne-

redeyse kesin. Fırsatı kaçırmayalım. Dolayısıyla yeniden silahlanalım.

Sana bu satırları okumamın nedeni, daha en başından itibaren Nazilerin hedefinin Sovyetler Birliği olduğunu ve Sovyetler de dahil herkesin bunu bildiğini, buna göre hareket ettiğini göstermek. Dolayısıyla bu anlaşmayı da bu bağlama yerleştirerek okumamız gerektiğini söyleyeyim en baştan.

İmzalayan dışişleri bakanlarının soyadıyla, yani Molotov-Ribbentrop Paktı olarak da anılan bir anlaşma bu. Liberal ve antikomünist tarihçiler, bu anlaşmayı Nazi Almanya'sı ile Sovyetler Birliği, Hitler'le Stalin arasında bir fark olmadığının, iki rejimin de totaliter ve iki liderin de benzer özelliklere sahip olduğunun bir kanıtı olarak sunarlar. Oysa bu anlaşma, Stalin'in ve Sovyetler'in, Nazilerin esas hedefinin kendileri olduğunu en başından beri biliyor olmalarından kaynaklanan taktik bir anlaşmadır.

Az önce yatıştırma politikasını anlatmıştım. Sovyetler, İngiltere ve Fransa'nın yatıştırma politikasının gerisinde kendilerine karşı duyulan husumetin yattığını görmüş ve ona göre hareket etmişti. Bunu görmeleri ise çok zor olmamıştı. İngiltere ve Fransa Hitler'in silahlanma politikalarından rahatsız değildi örneğin. Ya da İspanya iç savaşında Naziler ve İtalyan faşistleri, cumhuriyetçilere karşı İspanyol faşistlerini ve Franco'yu desteklemişlerdi ve İngiltere ile Fransa olan biteni seyretmekle yetinmişlerdi, çünkü solcuların ezilmesinden memnuniyet duyacaklardı.

Çok daha somut bir örnek verelim. 1937 yılının Kasım ayında İngiliz Lordlar Kamarası'nın başkanı Lord

Halifax, Hitler'le bir görüşme yapmış ve hem Hitler'in Almanya'da komünizme karşı mücadeledeki hizmetlerini övmüş hem de Nazi Almanya'sını "Bolşevizme karşı Batı'nın kalesi" olarak nitelendirmişti. Hitler ise Halifax'ın sözlerinden son derece memnun kalmış ve esas sorunun Bolşevizm olduğunu, diğer bütün meselelerin bir şekilde çözülebileceğini söylemişti.

Savaşın başlamasına bir yıl kala ise önce İngiltere, ardından da Fransa, Nazi Almanya'sı ile birer deklarasyon imzalamışlar ve bu deklarasyonlarda Almanya ile barışçıl komşuluk ilişkisine devam edeceklerini, aralarında herhangi bir ihtilaf bulunmadığını belirtmişlerdi.

Çekoslavakya'nın tümünün işgali sonrası SSCB'nin Avrupa'nın kolektif güvenliğini sağlama çağrısıyla birlikte, İngiltere, Fransa ve SSCB müzakerelere başladılar ama İngiltere ve Fransa'nın tutumu bir tür oyalamadan öteye gitmiyor, öte yandan Almanya ile ilişkilerini de devam ettiriyorlardı. İşte bu noktada Sovyetler, tüm bu oyalama politikalarına son verecek bir şekilde, kimsenin beklemediği bir hamle yaptı ve Nazilerle saldırmazlık paktı imzaladı.

Bunun sonuçlarından biri Polonya'nın Nazi ve Sovyet orduları tarafından bölüşülmesi oldu ama eğer bu hamle olmasaydı, Naziler Polonya'yı tek başlarına işgal edecekler ve Sovyetler Birliği'ne yönelik işgal girişimi çok daha erken başlayacaktı. Kimi tarihçilere göre bu anlaşma olmasaydı ve eğer SSCB ordusunu güçlendirecek, silah üretimini artıracak, savunma hatları kuracak zamanı kazanmasaydı, Naziler savaşı kazanabilirdi. Ancak oyun bu anlaşmayla bozulmuştu, sonuçları ise savaşta görüldü.

X

Artık İkinci Dünya Savaşı'na geçebiliriz sanıyorum.

Çok yaklaştık ama önce savaşa doğru gidilirken Nazizm nasıl bir rejim kurdu ve "iç düşman" kategorisine dahil edilenlere neler yapıldı, ona bir bakalım. Bunun için de öncelikle Fuhrerprinzipe ilkesi üzerinde duralım. Çünkü bu ilke Nazi devlet aygıtının ve hukukunun işleyişini anlayabilmemiz açısından önemli.

Nedir Fuhrerprinzipe ilkesi hocam?

İtalya'da Mussolini'ye "Duçe", Almanya'da Hitler'e "Führer" deniyordu, bunun bizdeki versiyonunun "Başbuğ" ya da "Reis" olduğunu biliyorsun. Duçe de Führer de "önder, lider, kılavuz, yolgösterici" gibi anlamlar taşır. Lider, milleti, partiyi ve devleti birleştirir, bir araya getirir –yine "birlik" meselesine geldik bak–, milletle parti ve devlet arasındaki bağlantı noktasını oluşturur, bu üçlünün birliği liderin şahsında somutlaşır.

Daha 1924'te Almanya'da yayımlanan bir kitapta yazar, Hitler'den "kişiliğinin gizi, Alman halkının ruhunda bulunan şeylerin onun kişiliğin derinlerinde hayat bulmasında saklıdır... Bu kendini Adolf Hitler'de göstermektedir: milletin özlemlerinin vücut bulduğu kişide" diye söz etmiştir.

Lider milleti için en iyi olanın ne olduğunu bilir, "hikmetinden sual olunmaz", en doğru kararları verir, yasaların üstündedir ve onun ağzından çıkan söz yasa hükmün-

dedir. Dolayısıyla ona milletin tüm üyelerinin, partinin ve devletin mutlak bir itaat ve sadakatle bağlanması gerekir. Bu nedenle lider hukuku da yaratır, işte buna Nazi terminolojisinde Fuhrerprinzip adı veriliyordu.

Rahip Niemöller ismini belki duymuşsundur. Onun ünlü ve şu aralar bizde de sıkça tekrarlanan bir sözü var: "Naziler komünistler için geldiğinde sesimi çıkarmadım, çünkü komünist değildim. Sosyal demokratları içeri tıktıklarında sesimi çıkarmadım, çünkü sosyal demokrat değildim. Sonra sendikacılar için geldiler, bir şey söylemedim, çünkü sendikacı değildim. Sonra Yahudiler için geldiler, sesimi çıkarmadım, çünkü Yahudi değildim. Benim için geldiklerinde, sesini çıkaracak kimse kalmamıştı."

İşte o Rahip Niemöller'i mahkeme isyana teşvikten suçsuz bulduğunda, Hitler "son kez bir Alman mahkemesi benim suçlu ilan ettiğim bir kişinin masum olduğunu ilan etmiş olmaktadır" demişti ve gerçekten de öyle oldu.

Yani bir mahkeme hiçbir şekilde Hitler'in istemediği ya da karşı çıktığı bir kararı veremezdi, öyle mi?

Teorik olarak öyleydi ama pratikte farklı uygulamalara da rastlanmıştır, bunu ise Nazizm ve hukuk ilişkisi üzerine çalışan teorisyenler "ikili devlet" kavramı üzerinden açıklamaya çalışmışlardır. Bu kavramın mucidi olan Ernst Fraenkel bir Alman Yahudisiydi ve 1938'de İngiltere'ye iltica etmiş, 1939'da da ABD'ye yerleşmişti. Fraenkel, Nazi devletinin anayasasının olağanüstü hal olduğunu, rejimi kuran hukuki belgenin ise 28 Şubat 1933 tarihli "Milletin ve Devletin Korunmasına Dair Olağanüstü Hal Kararnamesi" olduğunu söylüyordu. Yani Nazi rejiminin bir anayasası yoktu, Olağanüstü Hal ilan etmiş ve hem anayasayı hem de temel hak ve özgürlükleri askı-

ya almıştı. Olağanüstü Hal ise "Reichstag Yangını" olarak adlandırılan karanlık hadisenin gerekçe gösterilmesiyle ilan edilmişti.

Bir provokasyon muydu bu?

Bu olayın Alman kamuoyunda yarattığı etkiyi o döneme tanıklık etmiş birinin hatıralarından aktarayım sana. Sebastian Haffner, *Bir Alman'ın Hikâyesi* adını verdiği anılarında, olan biteni biraz da ironik bir şekilde şöyle anlatıyor:

> Evet, demek komünistler Reichstag'ı kundaklamışlardı. Demek öyle! Mümkündü bu tabii, hatta çok muhtemeldi, ama tabii özellikle Reichstag'ı yakmış olmaları tuhaftı, yanmasından kimseye fayda olmayacak boş bir binayı. Tamam, belki de bu komünist devrim için bir "işaret" olarak düşünülmüştü ve hükümetin "kararlı müdahalesi" Bolşeviklerin devrim yapmasını son anda önledi. Gazetelerde böyle yazıyordu ve kulağa da hoş geliyordu bu. Fakat Nazilerin Reichstag nedeniyle bu kadar öfkelenmeleri de gerçekten anlaşılmazdı. Bugüne kadar meclisi hep "zırvalık yuvası" olarak nitelendirmişlerdi, ama şimdi birinin onu ateşle kundaklamasıyla en kutsal değerleri kirletilmiş gibi tepki vermişlerdi.

Naziler provokasyon mu yoksa bireysel bir teşebbüs mü olduğu bilinmeyen bu yangını "komünist ayaklanma"nın ilk işareti olarak göstererek Olağanüstü Hal ilan ettiler, anayasal düzeni askıya aldılar ve sola karşı büyük bir terör başlattılar. Kuşkusuz Naziler bu yangın olmasa da solla hesaplaşacaklardı. Hitler şansölye koltuğuna oturduktan sonra yaptığı ilk kitlesel toplantıda halka "Alman Marksizminin ve onun uşaklarının kökünü kazıma işinden asla ve asla vazgeçmeyeceğim" diye ses-

lenmiş ve "burada kazanan tek bir taraf olacak, ya Marksizm ya Alman halkı" demişti.

Bu konuşmadan kısa bir süre sonra Göring polis teşkilatına bir yazı göndererek devlet düşmanlarına karşı SA ve SS'le birlikte çalışmalarını emretmiş, ellerindeki bütün gücü kullanmalarını ve gerekirse ateş açma yetkisine sahip olduklarını söylemişti. Bu emirle birlikte komünistlere yönelik saldırılar, gözaltılar ve işkenceler artmıştı.

Reichstag yangını ise tüm bunların sistematik hale gelmesi için beklenen andı âdeta. Hitler yangın haberini aldıktan sonra Reichstag'a gelmiş ve başbakan yardımcısına dönerek şöyle demişti: "Herr Şansölye Yardımcısı, bu işaret bize tanrının bir lütfu! Bu yangın, benim de inandığım gibi komünistlerin işiyse, o katil haşeratı demir bir yumrukla ezmeliyiz."

Naziler meclisin yakılmasını gerekçe göstererek meclisi fiilen kapatmış oldular yani böylece.

Mükemmel bir tespit Ali. Meclisin, anayasanın ve hukukun askıya alınmasına giden yol açılmış oldu böylece. Fraenkel'e göre bu kararnameyle birlikte hukuk devleti ortadan kaldırılmış oluyordu. Nazi devletinde hukuktan ve hukuki güvenceden bahsetmek de, yurttaşlara hak ve sorumluk yükleyen bir idare hukukundan söz etmek de mümkün değildi artık. Burada normlar, yani kurallar değil, önlemler hüküm sürüyordu. Bu yüzden Fraenkel Nazi devletinden "önlem devleti" diye söz ediyordu.

Neye karşı önlem hocam?

Bu önlem esas olarak komünizme ve komünistlere karşıydı elbette, öyle ki bir mahkeme kararında "kamu

güvenliğine ve düzenine yönelen bütün saldırılar geniş anlamda komünist olarak mütalaa edilecektir" denmişti. Bu nedenle de siyasi hasımlara yönelik bütün operasyonlar, "önlem devleti"nin doğasına uygun bir şekilde, hiçbir denetime tabi olmaksızın ve Nazi polis aygıtına sınırsız yetkiler verilerek yürütülmüştü. Öyle ki polis istediği zaman mahkeme kararlarını düzelttirebiliyor ya da tamamen iptal ettirebiliyor, beraat eden kişileri belirsiz süreliğine toplama kamplarına yollayabiliyordu.

1933 yılının Mart ve Nisan aylarında on bin civarında sosyalist ve komünist tutuklandı. Ülkede bir ihbar dalgası esiyor, sosyalist ve komünistler bu ihbarlar üzerine gözaltına alınıyorlardı. Reichstag yangınının ve olağanüstü hal kararnamesinin üzerinden daha bir ay geçmemişti ki, 22 Mart 1933'te, Münih'in 20 mil uzağındaki Dachau'da ilk toplama kampı kuruldu ve kulaktan kulağa fısıldanan korkunç hikâyeler sayesinde hemen baskının ve korkunun sembolü oldu. İnsanlar birbirine "çeneni kapa yoksa Dachau'yu boylarsın" diyordu.

Ardından sendikaların kapatılması planı ele alındı ve önce 1 Mayıs'ta "sınıf ayrımlarının geride bırakılıp birleşmiş bir milli topluluk oluşturulmasının gerekliliği" üzerine kurulu etkinlikler yapıldı, ertesi gün de sosyal demokrat sendikaların büroları SA tarafından basıldı ve banka hesaplarına el kondu. Artık tek bir sendika, yani Alman Emek Cephesi vardı.

Peki "ikili devlet"in diğer tarafında ne vardı? Yani tüm bunlar olurken bir de başka bir anlayış ve uygulama mı söz konusuydu?

Evet, hukuki normların geçerli olduğu ve "norm devleti" olarak adlandırılan bir alan daha vardı ve önlem

devleti buraya kolay kolay sızamıyor, yani burada keyfi ve sınırsız bir özgürlükle hareket edemiyordu. Bu alan ise esas olarak "özel mülkiyet"in alanıydı. İktidara geliş nedeni "mülkiyeti korumak" olan -ki bu "komünizmle mücadele" ile aynı anlama gelir- nasyonal sosyalizm, Alman mülkiyet sistemine dokunmamış ve özel mülkiyeti yasal koruma altında tutmaya devam etmişti.

Fraenkel nasyonal sosyalizmi Alman kapitalizmindeki son gelişmelerin ürünü olarak görmeyen yaklaşımların buna şaşıracağını ama Nazilerin ilkesel olarak "hür teşebbüs"e karşı olmadıklarını, bu yüzden de iktisadi meselelerin norm devletinin alanına girdiğini söylüyordu. Nazi iktidarı boyunca, elbette ki komünistlerin, Yahudilerin, muhaliflerin mallarına el konmuştu ama mahkemeler ticaret özgürlüğü, fikri mülkiyet hakları, faiz anlaşmaları, rekabetin düzenlemesi gibi başlıklarda kapitalist hukuka uygun şekilde hareket etmişlerdi.

Fraenkel özlü bir ifadeyle şöyle diyordu: "Kapitalist sisteme içkin olan ilkeler tehlikeye düştüğünde, mahkemeler 'hukukun koruyucusu' olarak iş görürler."

Önlem devleti bir nevi polis devleti oluyor o halde.

Evet ama "özel" bir polis devleti. Önlem devletinin merkezinde SS, yani Schutzstaffel bulunuyordu. SS "koruma takımı", "koruma timi" demekti ve ilk baştaki amacı Hitler ve diğer önemli parti yöneticilerini korumaktı. Elit bir birlik olan SS, zamanla Nazi Partisi'nin polis aygıtına dönüştü ve Naziler iktidara geldikten sonra da bütün bir polis teşkilatını yutarak kendisine bağladı. SS aynı zamanda toplama kamplarını da yönetiyor, muhalifler ve Yahudiler bu kamplarda tutuluyordu. Yahudi soykırımını organize eden de SS'di.

Nazizmin iktidara gelişinden çok kısa bir süre sonra, Hitler SS'i "yardımcı polis" olarak görevlendirdi. Az önce konuştuğumuz 28 Şubat 1933 tarihli olağanüstü hal yasasıyla birlikte polise sınırsız yetkiler verildi ve 20 Mart 1933'te SS lideri Heinrich Himmler Dachau'da ilk toplama kampının açıldığını duyurdu. Kampa ilk götürülenler sosyalistler ve komünistler olmuştu. 1936'da tüm polis birimleri merkezileştirildi ve başına Himmler atandı.

Siyasi polisin alt birimlerinin neler olduğunu bilmek bize nasıl bir polis yapılanması ile karşı karşıya olduğumuzu daha iyi gösterecektir. Birimler şunlardı: Komünizm ve diğer Marksist gruplar, kiliseler, mezhepler, göçmenler, Yahudiler, localar, muhalefet, Avusturya'yla ilgili meseleler, nezaret, toplama kampları, ekonomi politikası, tarım politikası ve toplum politikasıyla ilgili meseleler, dernek işleri, radyo yayın işleri, parti, parti organları ve bağlı birliklerin meseleleri, yabancılar siyasi polisi, durum raporları, basın, eşcinsellik ve kürtajla mücadele, önleyici polislik... Tüm bunlar için ayrı birimler, ayrı masalar oluşturulmuştu yani.

Nazizm üzerine yapılan çalışmalara göre SS bir tür devlet içinde devlet gibiydi ve tarikat benzeri bir yapılanmayı andırıyordu. Nazi ırk kuramına kesin bir şekilde bağlı olan Himmler, SS mensuplarını ideal Alman ırkına uygun fiziksel özellikleri olanlar arasından seçiyordu. Bu ideal tip uzun boylu, sarışın, mavi gözlü ve safkan Almandı.

SS mensupları kendilerini özel bir misyonun parçası olarak görecek şekilde yetiştiriliyor, bu misyon üzerinden birbirlerini kardeş olarak görüyorlardı. SS mensuplarının Alman mahkemelerine karşı herhangi bir sorumlulukla-

rı yoktu ve Himmler SS'e seçileceklerin hukuk eğitimi almamış olmalarını bir kural haline getirmişti.

SS içerisinde toplama kamplarının muhafızlığını üstlenen ve "devlet düşmanlarına" karşı acımasız bir şekilde mücadele edecek, akla hayale gelmeyecek işkence tekniklerini uygulayabilecek ve infazlar gerçekleştirebilecek bir birim oluşturulmuştu. Bunlara da Totenkopfverbande, yani "Kurukafa Birlikleri" adı verilmişti.

Bunların giydikleri siyah şapkaların önünde bir kurukafa ve çarpı şeklinde iki kemikten oluşan bir arma bulunuyordu. Bu sistemin başına ise gerçek anlamda bir psikopat olan Theodor Eicke getirilmişti. Bu ekip kamplarda korkunç bir işkence sistemi kurmuştu ve amaç tutsakları ölünceye kadar çalıştırmak ve toplu bir şekilde imha etmekti.

Bir de filmlerde gördüğümüz Gestapolar var. SS ile Gestapo aynı şey mi?

Hayır, Gestapo SS'e bağlı bir birimdi. Açılımı Die Geheime Staatpolizei, yani Gizli Devlet Polisi'dir. Gestapo resmî olarak 26 Nisan 1933 tarihli "Gizli Devlet Polisi Yasası"yla kuruldu. Bunun hemen öncesinde ise son derece sembolik bir olay yaşanmıştı ve siyasi polis Naziler tarafından ele geçirilen Almanya Komünist Partisi'nin binasına taşınmıştı. Bir fetih mesajı verilmişti yani.

Yasanın uygulanmasına dair genelgede Gestapo'nun görevinin nasıl tanımlandığını okuyorum sana: "Tüm devlet toprakları üzerinde, devlete tehlike teşkil eden tüm siyasi teşebbüsleri araştırmak, derlenen verilerin sonuçlarını toplamak ve değerlendirmek." Bu cümledeki "devlete tehlike teşkil eden" vurgusu önemliydi, çünkü

Gestapo'ya devlet için kimin ve neyin tehlikeli olduğunu belirleme yetkisi de verilmişti.

Daha sonra yapılan başka yasal düzenlemelerle Gestapo doğrudan Nazi Partisi'nin en önemli isimlerinden biri olan Hermann Göring'e bağlandı. Ancak resmiyette Göring'e bağlılık devam etse de parti içi iktidar mücadeleleri neticesinde Gestapo'nun yönetimi fiili olarak SS komutanı Himmler'e bırakıldı. Gestapo'yu sahada yöneten "Gestapo Şefi" ise Reinhard Heydrich oldu.

Burada bir parantez açarak neden tek tek bu isimlerden söz ettiğimi anlatayım. Nazi Partisi'nde en tepede liderliği tartışılmaz bir şekilde Hitler elinde bulunduruyordu ama partinin yönetici kadroları arasında sürekli leşmiş bir güç ve iktidar mücadelesi vardı. Neredeyse hepsi birbirinden nefret ediyor ve bir diğerinin ayağını kaydırmaya çalışıyor, birbirilerine karşı sürekli ittifaklar kuruyorlardı. Dolayısıyla Nazi rejimindeki kurumların sahipliği ve yöneticiliği için bitmez tükenmez bir kavga söz konusuydu. Yani Naziler sadece iç ve dış düşmanlarla değil, birbirleriyle de sürekli bir savaş hali içindeydi.

Neyse, tekrar konumuza dönelim. 1936'da Gestapo'yla ilgili yasal bir düzenleme daha yapıldı ve "hangi hususların Gizli Devlet Polisi'nin alanına girdiğini Gizli Devlet Polisi Şefi, İçişleri Bakanı ile birlikte belirler" dendi. Bu sınırsız bir yetki genişlemesi demekti. Gestapo düşman olarak nitelendirdiği herkesi herhangi bir yargı kararı olmaksızın hapsedebilmekte ve serbest bırakabilmekteydi.

Gestapo varlık nedenini Nazi ırk kuramıyla bağlantılandırıyor ve kendisini "sağlık ve mikrop" benzetmeleri üzerinden tarif ediyordu. Gestapo'nun hukuk danışmanlığını yapan Werner Best'in bununla ilgili yazdıklarını

okuyayım: "Alman milli bünyesinin siyasi sağlığını özenle gözlemleyen, her hastalık belirtisini erkenden tanımlayan ve zararlı mikropları –ister kendi içinden türesin ister dışarıdan zehirlenmeyle içeri taşınsın– tespit eden ve uygun olan her araçla ortadan kaldıran bir kurumdur."

Gestapo önce kimin düşman olduğunu belirliyor, sonra da onu bir "mikrop" misali Alman milli bünyesinden tasfiye ediyor, böylece Almanya'nın sağlığını koruyordu. Yani Nazi ırk kuramıyla imha politikalarının kesiştiği kurumların en önemlilerinden biri Gestapo'ydu.

XI

Konuyu dağıtmak anlamına mı gelir bilmiyorum ama bu soruyu mutlaka sormalıyım. Hitler bir deli miydi?

Hayır, gelmez Ali, hatta olan biteni bu soru üzerinden giderek daha iyi anlayabiliriz. Faşizm hiçbir şekilde deliliğe, akıl hastalığına, patolojik bir duruma indirgenemez ama bu faşizmin liderleri ve ideologlarının bireysel düzlemde ciddi psikolojik sorunları olmadığı anlamına gelmez. Hitler üzerine yazılan devasa külliyatta, Hitler'in kişiliğindeki bozukluklara dair çok sayıda semptomdan, yani belirtiden söz edilmiştir.

Buna göre Hitler'de ileri düzeyde kaygı bozukluğu vardı ve bu onu korkulu ve saplantılı bir tip haline getiriyordu, bu yüzden aşırı temizlik düşkünü ve sterildi. Hastalık hastasıydı ve bu nedenle sürekli ilaç kullanıyordu, hatta hayatının sonlarına doğru bir bağımlı haline gelmişti.

Alman toplumuna mikropların, hastalıkların, yani Yahudiliğin ve komünizmin musallat olduğuna inanıyor, bu nedenle de arındırılmış bir toplum istiyordu. Bunun için de ırk-merkezci bir devlete ihtiyaç vardı.

İkinci olarak Hitler'de baskılanmış bir intihar düşüncesi söz konusuydu ve başarısızlık hissettiği anlarda hemen umutsuzluğa düşerek öfke nöbetlerine kapılıyordu. "Ya hep ya hiç" diyen karakteriyle daha 1923'te "eğer başaramazsak, sonu iyi olmazsa intihar edeceğiz" demişti. Sahiden de yenileceklerini anladığında, yani Kızıl Ordu

Berlin'deki karargâhına kadar dayanmışken, sevgilisiyle birlikte intihar etti.

Üçüncüsü, Hitler'de kötücül bir saldırganlık vardı. Acımasızlık, sertlik, güç, siyaset yapma biçiminin ve davranışlarının temelini oluşturuyordu. Hitler zulmün ve acımasızlığın bir yönetim tekniği olduğunu söylüyor, "şiddet siyasette en etkili yöntemdir" diyordu. Sahiden de bu yöntemi iç ve dış düşmanlarına kadar sonuna kadar kullanmakta bir dakika dahi tereddüt etmedi.

Dördüncüsü, zihin karışıklığıydı. Hitler fanteziyi gerçekliğe tercih ediyor, narsistik, yani âdeta kendine âşık bir şekilde, aldığı kararları kendine has bir "altıncı his"le aldığını iddia ediyor ve bu kararlara karşı çıkılmamasını istiyordu. Hitler'e göre kendisinde nadiren rastlanan bir kehanet yeteneği vardı ve bu sayede olayların gidişatını öngörebiliyordu.

Beşincisi Hitler dünyaya baktığında Almanya'ya eziyet eden ve onu köleleştirmeye ya da yok etmeye çalışan şeytani güçler görüyordu. Dolayısıyla bütün Almanların bu şeytani güçleri yok etmek için savaşması gerekiyordu, aksi takdirde kendileri yok olacaktı.

Altıncı olarak, Hitler sürekli vücudundaki nedeni bilinmeyen ağrılardan ve acılardan şikâyet ediyordu. Bu nedenle de kutu kutu vitaminler, ağrı kesiciler, uyarıcılar, gaz önleyiciler alıyordu. Ciddi bir şekilde ölümden, özellikle kansere yakalanarak ölmekten korkuyordu ve İkinci Dünya Savaşı'na girişteki acelesi fazla ömrü kalmadığına dair korkusuna dayanıyordu.

Sonuncusu, antisosyallikti. Hitler hayatı boyunca ilkel bir bencillikle ve "duyarsız bir psikopat" olarak hareket etti. Duygusuz, düzenbaz ve manipülatif bir kişiliğe

sahipti, her türlü antisosyal eğilimi sergileyen sosyopat bir kişiliğe sahipti yani.

Bir belgeselde Hitler'in etrafındaki diğer Nazi liderlerinin de benzer özelliklere sahip olduğu anlatılıyordu.

Evet, hemen hemen hepsi öyleydi. Örneğin Göring bir sosyopat ve morfin bağımlısıydı. Goebbels kariyerinin sonunda karısı ve altı çocuğuyla birlikte intihar eden psikopat bir yalancıydı. SA lideri Röhm antisosyal bir kişiliğe sahipti. Hitler'in yardımcısı Hess şizofrendi, Himmler ise bir nevrotikti.

Tek tek bu hastalıkların üzerinde durmama gerek yok, biliyorsun ama söylemiş olduğum üzere faşizm de Nazizm de bir psikolojik bozukluğa, bir akıl hastalığına indirgenemez. Yine de faşist hareketin lider kadrosunun da tabanının da faşist ideolojiyi içselleştirmelerinde, faşizme duydukları kesin inançta ve yaptıkları korkunç katliamlarda akıl sağlıklarının bozuk olmasının etkisi olduğunu söyleyebiliriz.

Sosyal medyada sıkça gördüğüm bir şey var. Kimileri ırkçılığın bir akıl hastalığı kimileri ise bir ideoloji olduğunu söylüyor, demek ki bu doğru değil?

Irkçılık da faşizm de elbette ki bir hastalık, bir zihin bozukluğu problemi değildir, bir ideoloji, bir dünya görüşüdür ama bu dünya görüşünün iddiaları sağlıklı bir aklın inanacağı türden şeyler değildir. Beyazların üstünlüğü, üstün ırk-aşağı ırk iddiaları, insanların kafataslarının ölçüsü üzerinden yapılan değerlendirmeler, kanın saflığıyla medeniyet kurma arasında kurulan bağlantı, Yahudilerin dünyayı gizlice yönettiğine duyulan inanç,

bunların hepsi bir dünya görüşünün ürünüdür ama bu dünya görüşü büyük ölçüde paranoyak bir fantezi dünyasından beslenir, hakikatle bağı zayıftır, komplo teorileri üzerine kuruludur.

Bu delilik nedeniyle milyonlarca insanın ölmesi sahiden korkunç bir şey, bu deliliğin üzerine bir rejim kurulabilmiş olması da.

Kesinlikle öyle Ali. İtalya'da değil ama Almanya'da 1933'ten 1945'e kadar gerçek anlamda bir ırk devleti kurulmuştu. Şimdi biraz bunun üzerinde duralım. Nazizmin tarihi ırklar arası mücadelenin tarihi olarak okuduğunu, Nazi devletine düşen görevi de ırkın saflığını ve sağlığını korumak olarak gördüğünü daha önce konuşmuştuk. Peki bunun için neler yapmışlardı? "Korkunç" dediğin şey işte bu sorunun yanıtında gizli sahiden de.

Süreç Reichstag Yangını'nın hemen ardından başladı ve Mart-Haziran arası çoğunluğu komünist olan yaklaşık 25 bin kişi "önleyici gözaltı" kapsamında toplama kamplarına götürüldü. 1 Nisan'da Yahudilere işyerlerine karşı bir boykot kampanyası başlatıldı ve bir hafta sonra çıkarılan "Profesyonel Devlet Hizmetini Düzenlemek İçin Kanun" adlı yasayla birlikte Yahudi devlet memurlarının azledilmeleri süreci başladı. Yerelliklerde ise Kahverengi Gömlekliler Yahudi dükkânlarını yakıp yıkıyor, Yahudileri dövüyorlardı.

Yahudi soykırımı böyle mi başladı?

Hayır, ırkın sağlığının ve saflığının korunması için ilk hedef alınanlar ilginç bir şekilde Almanlardı. Ama nasıl Almanlar? 14 Temmuz 1933'te çıkarılan bir yasayla "kalıtımsal olarak hasta" olanların kısırlaştırılması zo-

runlu tutuldu. 1934-1939 yılları arasında en az 300 bin kadın ve erkek kısırlaştırıldı, savaş sona erdiğinde ise bu sayı 400 bine ulaşmıştı. Düzenlemenin önü öyle açıktı ki binlerce kişi "geç anlayanlar", "asosyaller", "alkolikler" gibi yaftalamalarla kısırlaştırılmıştı. Hitler bu yasanın "ahlaki" temelini şöyle anlatmıştı: "Kalıtımsal hastalığa sahip kişiler ciddi oranda çoğaldığı takdirde, milyonlarca sağlıklı çocuğun doğma şansına sahip olamayacağını düşünürsek, bu önlemlerin ahlaki açıdan doğruluğunun tartışılamaz olduğunu görürüz."

Hitler bu fikirlerini iktidara gelmeden önce de hiç saklamamış, devletin görevinin ırkın sağlığını ve saflığını korumak olduğunu *Kavgam*'da yazmıştı. Sana konuyla ilgili bazı yerleri okuyayım, altını çizmişim:

> Irkçı devlet ırkı toplum hayatının merkezi haline getirecektir, onun saf kalması için çalışacak, çocuğun bir millet için en kıymetli varlık olduğunu ilan edecektir. Yalnız sıhhatli fertlerin çocuk yapması için çalışacak ve utanç verici bir tek hareket olduğunu söyleyecektir: Hasta ve sakat olduğu halde dünyaya çocuk getirmek!

Bir başka yerde şöyle diyordu:

> Devlet kendi inancını aydınlatmak için en modern tıp kaynaklarından faydalanmalıdır. Hastalığı besbelli ve ırsi olan, bu hastalık zürriyetine de geçecek olan fertlerin zürriyet verme hakları olmadığını ilan etmeli ve bu gibilerin zürriyet verme imkânlarını maddi olarak önlemelidir.

Ve şu satırlar:

> Fiziki bakımdan dejenere olmuş yahut akıl hastalıklarından mustarip fertler altı yüz yıl çocuk yapmaktan

alıkonulsaydılar, insanlık ölçüsüz derecede vahim dertlerden kurtulmuş, bugün hayali bile güç olan bir sıhhate ve mutluluğa kavuşmuş olurdu. Milletimizin en gürbüz unsurlarınının zürriyet verimliliğini şuurlu ve sistemli bir şekilde geliştirmek, hiç olmazsa ve evvela fiziki, daha sonra da bugün acısını çektiğimiz manevi çöküşe sebep olan tohumları tasfiye edilmiş bir ırka sahip olmak mümkündür.

Nazi ırk devleti sahiden de bu bakış açısına göre örgütlendi ve tamamen akıl ve bilim dışı bu görüşler nedeniyle yüz binlerce kişi kısırlaştırıldı ya da yok edildi.

Yine 1933'te "toplumdışı" olarak adlandırılan kesimler, yani evsizler, dilenciler ve fahişeler sokaklardan toplandı ve şehirlerin uzağında polis kontrolündeki kamplara yerleştirildi. Cinsel suç işlediği öne sürülenlere karşı bir hadım yasası çıkartıldı ve 1933 Kasım'ında yapılan bir düzenlemeyle "suç işlemeyi alışkanlık haline getirmiş olanlar"ın herhangi bir yargı kararı olmaksızın belirsiz süreliğine cezaevlerine konmasının önü açıldı. 1933-1936 yılları arasında 30 bin erkek homoseksüel oldukları gerekçesiyle tutuklandı.

Esas "arındırma" programı ise 1939'da savaşla birlikte başladı. Hitler Ekim ayında "yaşanmaya değer olmayan hayatlar"ın ortadan kaldırılması emrini verdi ve bu emrin savaşın başladığı gün olan 1 Eylül'den itibaren geçerli olduğunu ilan etti. T-4 adı verilen bir program dahilinde, aralarında binlerce çocuğun da olduğu fiziksel ve zihinsel engelliler özel olarak inşa edilmiş gaz odalarında ya da zehirli iğne yapılarak öldürüldüler. Savaş boyunca T-4 kapsamında öldürülen engelli sayısının 200 bin civarında olduğu tahmin ediliyor.

Şimdi Yahudi soykırımı üzerine konuşabiliriz ama soykırıma giden yolu anlamamız için önce Nürnberg Irk Yasaları'nı anlamalıyız.

XII

Yasal düzenlemeler miydi bunlar hocam?

Evet ama tam da Nazi rejimine ve onun hukuk anlayışına uygun bir şekilde yürürlüğe sokulmuş yasalardı Ali. 15 Eylül 1935'te Nazi Partisi Nürnberg'de yıllık kongresini yaptı, aynı akşam ise Reichstag, yani meclis toplantısı yapıldı. Bu toplantı, Nazizm döneminde Berlin dışında yapılan ilk ve son toplantıydı.

Hitler burada yaptığı konuşmada önce Bolşevizm ve uluslararası komünizm tehdidine vurgu yaptı ve artık Almanya'da komünistlere yer olmadığını söyledi. Ardından Yahudi sorununa geçti. Yahudilerin kışkırtıcı davranışlarla halklar arasındaki gerilimi artırdığını söyleyen Hitler, meclisten birazdan Göring'in okuyacağı yasaları kabul etmesini istedi. Hitler'e göre üç yasanın da arkasında Nazi Partisi ve "millet" bulunmaktaydı.

Birinci yasa "Reich Bayrak Yasası"ydı ve gamalı haçlı Nazi bayrağını milli bayrak, bayraktaki siyah, kırmızı ve beyaz renkleri de milli renkler ilan ediyordu. İkinci yasanın adı "Vatandaşlık Yasası"ydı ve siyasal haklara ve yurttaşlık haklarına sahip "Reich vatandaşları"yla, yani gerçek Almanlarla "tebaa"yı ayırıyordu. Artık sadece Alman kanından olanlar vatandaş olabilecekti, böylece Yahudiler vatandaşlıktan çıkarılmış oluyordu. Üçüncü yasa "Alman Kanı ve Onurunu Koruma Yasası" olarak adlandırılmıştı. Sana önce yasanın başlangıç cümlesini okuyayım: "Alman kanının saflığının, Alman Volk'unun yaşayabilmesinin koşulu olduğu bilinciyle ve Alman mil-

letini sonsuza kadar koruma yönündeki sarsılmaz iradesiyle Reichstag'ın oybirliğiyle aldığı karar şöyledir."

Alman Volk'u Alman ulusu mu demek?

Evet ama Nazi literatüründe bunun daha "derin" bir anlamı vardı. Kan ve soy esası üzerine kurulu olan ve ta 18. yüzyıla kadar uzanan milliyetçilik anlayışını anlatmak için kullanılıyordu bu söz. Alman Volk'u aynı kandan gelen insanlardan oluşan bir halktı, yani Alman olmak için sadece Almanya'da doğmak, hukuken Almanya vatandaşı olmak, Almanca konuşmak yetmiyordu, Alman anne babadan doğmuş olmak gerekiyordu, ayrıca o anne baba da en az birkaç kuşak öncesine uzanan Alman bir aileden gelmeliydi. "Volkish milliyetçilik" denen Alman milliyetçiliği bunun üzerine kurulmuştu ve Naziler de bu mirası devralmışlardı.

Anladım hocam, ne yazıyordu peki yasada?

Yasa Almanlarla Yahudiler arasındaki evlilikleri ve evlilik dışı ilişkileri yasaklıyordu. Yasayı dikkate almadan yapılan evlilik sözleşmeleri Almanya dışında yapılmış olsa bile geçersiz sayılacaktı. Yahudiler evlerinde 45 yaş üzeri Alman vatandaşı kadın istihdam edemeyeceklerdi ve son olarak Yahudilerin Alman bayrağı çekmeleri yasaklanmıştı.

Bu yasa iki ay sonra bir ek kararnameyle genişletildi ve "ırkı şüpheli" çocuklar doğmasına sebep olabilecek tüm evlilikler yasaklandı. İçişleri Bakanlığı da bunu Almanlarla çingenelerin ve siyahların evlenmesinin yasaklanması olarak değerlenirdi ve ona göre hareket etti.

Nürnberg yasaları çıkarıldığında Naziler henüz Yahudileri toplu olarak Almanya'dan göndermeyi de, imha et-

meyi de planlamaya başlamamışlardı. Yahudiler Almanya içerisinde izole edilecek, Almanlarla aynı mekânlarda bulunamayacak, "Getto" adı verilen mahallelerde yaşayacaklardı. Hitler şöyle demişti: "Hangi meslekten olursa olsun bir gettoda, bir bölgede toplanacaklar ve orada vahşi hayvanların izlendiği gibi, Alman halkı onları izlerken, kendi doğalarına uygun olarak davranabilirler."

Yani 1935 yılında henüz "nihai çözüm" ortaya çıkmamıştı, Hitler'in kafasında vardı belki ama dillendirilmesi için erkendi.

İtalyan faşistleri de benzer yasalar çıkardılar mı peki?

Biyolojik ırkçılık ve antisemitizm İtalyan faşizminin kurucu unsurları değildi ama Hitler-Mussolini yakınlaşmasından sonra ve yeni bir dünya savaşına gidilirken İtalya'da da antisemitizm devreye girdi ve Nazilerinkine benzer yasalar çıkartıldı. Kimi tarihçilere göre başka bir neden de Mussolini'nin elindeki araçların çoğunu tüketmesi ve halkı seferber edebilmek için yeni bir kampanyaya ihtiyaç duymasıydı. Bunun için de ırkçılık ve antisemitizm seçilmişti.

Yahudi karşıtı kampanyanın Hitler'in 1938'de İtalya'yı ziyaretinden iki hafta sonra başlaması çoğu tarihçiye göre bir tesadüf değildir. Kampanya Mussolini yönetiminde hazırlanan "Irkbilimcilerin Manifestosu" adlı bir çalışmanın kamuoyu ile paylaşılmasıyla başlatılır. Buna göre İtalyan halkı ari ırktandır, İtalyan uygarlığı ari bir uygarlıktır ve İtalyanların artık açık bir şekilde ırkçı olduklarını ilan etme zamanı gelmiştir.

Manifestonun yayınlanmasını Naziler elbette ki sevinçle karşıladılar. Nazi Partisi'nin resmî gazetesinde bu

haberin veriliş biçimini okuyayım sana: "Irkçılık meselesi üzerindeki bu beyanatın gösterdiği şey, nasyonal sosyalizm ile faşizmin bu alanda da aynı görüşte olduklarıdır. Bugünden itibaren 140 milyon insan aynı dünya görüşünü paylaşmaktadır."

Irk yasaları çıkarılmadan önce, Mussolini kampanyayı yürütme görevini Halk Kültürü Bakanlığı'na vermiş ve kampanyayı yakından izleyeceğini belirtmişti. Kampanya kapsamında profesörlerden kampanyaya destek vermeleri istendi, ırkçı edebiyata ayrılan kütüphaneler kuruldu, yirmi bin fotoğraftan oluşacak bir arşiv için planlama yapıldı ve "Irkın Savunması" adlı resimli bir popüler derginin çıkarılması için çalışmalara başlandı.

1 Eylül'de yeni yasalar ilan edildi ve 1919'dan sonra vatandaşlığa alınan ve yabancı bir ülkede doğmuş olan Yahudilerin vatandaşlığı geri alındı, vatandaş olmayan Yahudilerin ise altı ay içinde ülkeyi terk etmeleri istendi. Ertesi gün ilkokuldan üniversiteye kadar bütün eğitim kurumlarında çalışan Yahudi öğretmenler ve üniversite hocaları meslekten uzaklaştırıldı, Yahudi çocuklarının devlet okullarına gitmesi de yasaklandı. Kısa süre sonra kapsam genişletildi ve Yahudilerin yüzden fazla işçi çalıştıran işyerlerine sahip olmaları, elli hektardan fazla toprağa sahip olmaları ve İtalyan ordusunda görev yapmaları da yasaklandı.

Tüm bunlara rağmen İtalya'da Almanya'dakine benzer bir "nihai çözüm" planı gündeme gelmedi. Mussolini bir grup Yahudi'yi Almanya'daki kamplara göndermekle yetindi. Nazilerin yaptığı şey, yani "nihai çözüm" dünya tarihine eşi benzeri olmayan bir hadise olarak geçti.

"Nihai çözüm" Yahudileri imha planının adı olsa gerek, öyle değil mi?

Evet, tam olarak öyle. "Nihai çözüm" planı savaşla birlikte yürürlüğe sokuldu ama savaşın hemen öncesinde yaşanan kimi gelişmeler gidişatın nereye doğru olduğunu gösteriyordu. Hitler, şansölye seçilmesinin birinci yıldönümünde, yani 29 Ocak 1934'te, mecliste yaptığı konuşmada savaşla soykırım arasındaki bağlantıyı çok açık olarak ortaya koyan bir konuşma yapmıştı Ali. Sana o konuşmadan bir bölüm okuyayım hemen:

> Hayatım boyunca çoğu kez bir kâhin gibi görüldüm ve genellikle bununla alay ettiler. İktidar mücadelesi verdiğim dönemde, bir gün Devlet'in ve onunla birlikte bütün ulusun liderliğini alacağımı ve işte o zaman, diğer sorunların yanı sıra Yahudi sorununu da çözeceğimi söylediğim zaman, benim kehanetime ilk gülen Yahudi ırkı oldu. Gülüşleri gürültülüydü, fakat öyle sanıyorum ki bir süredir yüzlerinin sadece öteki tarafıyla gülüyorlar. Bugün yine bir kehanette bulunacağım: Avrupa'nın içinde ve dışında uluslararası Yahudi bankerlerin ülkelerini bir kez daha dünya savaşına sürüklemeyi başarmaları halinde ortaya çıkacak sonuç, yeryüzünün Bolşevikleştirilmesi ve böylece Yahudiliğin zaferi değil, Yahudi ırkının Avrupa'da imhası olacaktır.

Ekim 1938'de, yani savaştan bir yıl önce, Naziler 17 bin Polonya Yahudisi'ni sınır dışı etme kararı aldılar, Polonya sınıra sürülenleri ülkeye kabul etmeyince binlerce kişi bölgede çaresizce beklemeye başladı. Sürülen ailelerden birinin Paris'te yaşayan 17 yaşındaki çocukları, ismini de söyleyelim, Herschel Grynszpan, Almanya'nın Paris elçiliğinde görevli Ernst Vom Rath adlı bir diplomatı 7 Kasım'da vurdu ve Rath iki gün sonra öldü.

Aynı gün, Birahane Darbesi'nin yıldönümü için bir araya gelen Nazilere Goebbels ateşli bir Yahudi karşıtı konuşma yaptı ve parti örgütlerine Yahudilere saldırma talimatı verdi. İki gün boyunca, 250'nin üzerinde sinagog yakıldı, 7000 civarında işyeri yıkıldı ve yağmalandı, Yahudi mezarlıklarına, hastanelerine ve okullara saldırılar düzenlendi. Ertesi sabah 30 bin Yahudi erkek tutuklandı ve toplama kamplarına gönderildi. Saldırılar sırasında o kadar çok dükkânın ve mağazanın camı kırılmıştı ki, yerlerdeki cam kırıklarından hareketle o geceye "Kristal gece" adı verildi.

Yağma, talan ve katliamı yapanlar Nazilerdi ama halk da saldırılara herhangi bir tepki göstermemiş, çoğunluk olan biteni sessizce izlemiş, hatta destekleyenler bile olmuştu. Yaşananlara tanıklık eden bir gazeteci gözlemlerini şöyle anlatmıştı:

> Tüm öğleden sonra ve akşam Berlin'e gangster hukuku egemendi. Serseri sürüleri yıkım ziyafetinin keyfini çıkardı. Son beş yılda Almanya'da çeşitli Yahudi karşıtı ayaklanmalara şahit olmuştum ancak hiçbiri bunun kadar mide bulandırıcı değildi. Irkçı nefret ve histeri, normalde kendi halinde yaşayan insanları ele geçirmiş gibiydi. Modaya uygun giyinmiş kadınların yaşanan şiddeti alkışlayıp sevinç çığlıkları attığını, saygın görünümlü orta sınıf annelerin de kucaklarındaki bebeklerine "eğlenceyi" izlettiğini gördüm.

Kristal gece sonrasında yaşananlar Yahudiler için ekonomik olarak da bir felaket anlamına geldi. Yahudiler tarafından yönetilen işletmelerin tekrar açılmasına izin verilmedi. Nazi devleti Alman Yahudi cemaatine bir milyar mark, yani yaklaşık 400 milyon dolar ceza kesti.

Dükkân ve mağaza sahiplerinin sigortadan para almaları engelledi ve sigorta şirketlerinin yapacağı ödemelere el kondu. Esas kıyımsa İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte başladı.

Savaş işlerini mi kolaylaştırdı?

Evet, öyle diyebiliriz ama Yahudilere geçmeden önce Nazilerin işgal ettikleri topraklarda yaptıklarına bir bakalım. Polonya'nın işgaliyle birlikte ve sonrasında bütün bir Doğu Avrupa'da, "lebensraum" hedefi uyarınca, bir yandan burada yaşayan insanların köleleştirilmesine, diğer yandan da bu toprakların Nazi sömürüsüne açılmasına başlandı.

Nazi ideolojisine göre İskandinavlar, Hollandalılar ve Flamanlar ırksal akraba olarak görülüyorlardı; Fransızlar, İtalyanlar ve İspanyollar aşağı ırktan olmakla birlikte potansiyel müttefik kapsamındaydılar; Slavlar ve Doğu ve Güneydoğu Avrupa halkları ise köleleştirilecek unsurlar olarak nitelendiriliyordu.

Hitler Doğu Avrupa'daki bataklıkların kurutulacağını, buraya dev otobanlar inşa edileceğini, büyük çiftlikler kurulacağını ve yeni inşa edilen Alman şehirlerine 2-3 milyon civarında Alman'ın yerleştirileceğini söylüyordu. Buralar Almanlaştırılacak, buralarda yaşayan halklara ise "Kızılderili" muamelesi yapılacaktı, yani Amerika kıtasında Kızılderililerin maruz kaldığı şeye, soykırıma maruz kalacaklardı.

Bu halklar köleleştirilirken, insansızlaştırılan bölgelerde çok büyük bir yağma düzeni de kurulmuştu. SS lideri Himmler bir konuşmasında "ülkelerin refah içinde mi, yoksa açlıktan ölmekte mi oldukları beni sadece Kultur'umuz açısından, onlara olan ihtiyacımız ölçüsünde

ilgilendirir" demişti. Kultur burada Nazi ideolojisini ve çıkarlarını temsil ediyordu.

Hitler de yaptığı bir konuşmada "bu bölgelerden çekip almanın mümkün olduğu her şeyi çekip almak üzerinde yoğunlaşmalıyız" demişti. Hitler'e göre, yüz milyon civarı Slav'dan "en iyileri" Nazilerin işine yarayacak şekilde biçimlendirilecek, geriye kalanlar ise "kendi domuz ahırlarında" tecrit edilecekti. Hitler "her kim yöre sakinlerine değer verecek şekilde konuşur ve onları uygarlaştırmaya kalkışırsa, doğruca toplama kampını boylayacaktır" diyordu.

Bu politika doğrultusunda, Lehler Polonya'nın doğusuna göç ettirilirken, Yahudiler gettolara yerleştirilerek izole edildi ve kontrol altına alındı. Yahudiler buralarda büyük bir emek sömürüsüne maruz kaldılar, malları mülkleri yağmalandı. Henüz imha programı başlamamışken bile gettolardaki kötü koşullar, açlık ve hastalıklar yüzünden 500 bin civarında Yahudi hayatını kaybetmişti.

Bunlar olurken, Naziler Doğu Avrupa'da yaşayan Almanları boşaltılan topraklara yerleştirme planları yapıyorlardı ve bunun için yaklaşık 200 bin kişi başvuru yapmıştı. Sistematik katliam ve hem Almanya hem de Batı Avrupa Yahudileri'nin katledilmek üzere Doğu Avrupa'da işgal edilen topraklara gönderilmeleri ise 1941 yılında başladı.

Neden 1941?

Bu yıl Naziler güçlerinin zirvesindeydiler Ali, çünkü hemen öncesinde Avrupa'nın hemen her yerinde çok hızlı bir şekilde ilerlemiş ve çok sayıda ülkeyi ele geçirmişlerdi. Bu yılın Haziran ayında en başından beri asıl hedefleri olan Sovyetler Birliği'ne karşı Barbarossa Harekâtı'nı

başlattılar ve altı ay boyunca çok hızlı bir şekilde ilerleyerek Sovyet topraklarının önemlice bir bölümünü ele geçirdiler.

Hitler daha savaş başlamadan önce yüksek rütbeli subaylarla yaptığı toplantıda, yapılacak savaşın bir "imha savaşı" olacağını söylemişti. Karşıda Nazizmin en büyük düşmanı Bolşevikler vardı ve yok edilmeliydiler. Dolayısıyla bu savaşta geleneksel savaş kuralları uygulanmayacaktı.

Savaşın başlamasına günler kala Nazi liderliği "Komiserler Kararnamesi" adlı bir kararname yayımladı. Buna göre, ele geçirilen esirler arasındaki komünist parti görevlileri, yani komiserler derhal infaz edilecekti. İşgal başladıktan sonra yayımlanan "Rusya'daki Birliklerin Tutumu için Kılavuz" adlı genelgede ise savaşın basitçe bir devlete karşı değil, bir ideolojiye karşı verildiği söyleniyor, Bolşevizm "nasyonal sosyalist Alman halkının ölümcül düşmanı" olarak gösteriliyor ve düşmanın topyekûn bir şekilde imha edilmesi gerektiği söyleniyordu.

Diğer bir kararname olan "Barbarossa Kararnamesi" ise sivillere yönelik imha eylemlerini her türlü yargılamanın dışına çıkartarak serbest bırakıyordu. Yani savaş hukuku bir kenara bırakılmış ve sivil ya da asker fark etmeksizin katliam yapmaya izin verilmişti, tüm bunlar için herhangi bir cezalandırma söz konusu olmayacaktı.

Şimdi sana Nazilerin bakış açısını tam anlamıyla ortaya koyan bir konuşmadan küçük bir bölüm okuyayım. Bu konuşmayı bir Alman general cephede birliklerine yapmış. Şöyle diyor:

> Rusya'ya karşı savaş Alman ulusunun var olma mücadelesinde önemli bir bölümdür. Bu, Germen halklarının Slav halklarına karşı eski savaşı, Avrupa kültürünü Mos-

kovalı-Asyalı istilasına karşı savunma savaşı ve Yahudi Bolşevizmini püskürtme savaşıdır. Bu savaşın hedefi bugünün Rusya'sını yok etmek olmalıdır ve bu nedenle görülmemiş bir şiddetle yürütülmelidir. Her askerî eylem planlı biçimde yürütülmeli, düşmanı acımasız biçimde ve topyekûn yok etmek için demir bir iradeyle icra edilmelidir. Özellikle mevcut Rus-Bolşevik sistemine bağlı olan hiç kimse esirgenmemelidir.

Nazi yönetimi katliam kararı almıştı ama sıradan askerlerin bu emri tam anlamıyla yerine getirip getiremeyeceğinden emin olamıyordu. İşte bu noktada yeni bir birim oluşturuldu: Einsatzsgruppen!

Telaffuz etmek bile zor ama infaz mangaları mıydı bunlar hocam?

Evet, tam olarak öyle Ali. İşgal başladıktan bir ay sonra Hitler, ele geçirilen topraklarda güvenliği sağlayacak Nazi güçlerinin, kendilerine yönelik direnişi mahkemelerde cezalandırarak değil, her türlü direniş arzusunu ezecek şekilde hareket ederlerse başarılı olabileceklerini söylemişti.

Hitler, Stalin'in partizan savaşı başlatma kararını, yani Nazi birliklerine vur kaç eylemleriyle saldırılması kararını duyduğunda, bunun imha savaşı için çok iyi bir fırsat olduğunu düşünmüştü. "Bu bize düşman olan herkesi imha etme fırsatı veriyor. Doğaldır ki, o büyük topraklar en kısa zamanda kontrol altına alınmalıdır ve bu, bize yan gözle bakanların bile öldürülmesi ile en iyi şekilde sağlanacaktır" diyordu.

İşte SS'e bağlı Einzsatzgruppen adlı ölüm mangaları bunun için kuruldu. Birimin üyeleri Güvenlik Polisi'nden ve SD'den yani SS İstihbarat Teşkilatı'ndan oluşuyordu.

Bunlar Alman ordusunun arkasından geliyor ve ele geçirilen bölgeleri Yahudilerden, komünistlerden ve Nazi karşıtı direnişin mensuplarından arındırıyordu. Bunu yaparken kendilerine yerel işbirlikçiler buluyor, bu yerel işbirlikçiler para karşılığı Yahudileri ihbar ediyor ya da bizzat kendileri yakalıyordu.

Nazi komutanlarından biri imha programının yürütülmesinde görevli polis birliklerine yaptığı teftiş ziyaretinde onlara şöyle seslenmişti:

> Tüm dünyanın düşmanı olan Bolşevizmin yenilgisine iştirak ettiğiniz için gurur duyabilirsiniz. Başka hiçbir askerî sefer bunun kadar önemli değil. Bolşevizm Almanya'nın, Avrupa'nın ve evet, bütün dünyanın yararına nihayet yok edilecek.

1941 yılının en büyük katliamlarından biri Eylül ayında Kiev yakınlarındaki Babi Yar'da yapıldı. Naziler burada iki günde 33.771 Yahudi'yi vurarak öldürdü. Yahudilere büyük çukurlar kazdırılıyor, sonra da kurşuna dizilerek bu toplu mezarlara atılıyorlardı. Sana bir tanığın anlattıklarını okuyayım:

> Mahkûm edilen insanlar sadece kamyonlarla taşınmıyor, 70-80 kişilik gruplar halinde yürütülüyor ve yol boyunca amansızca dövülüyorlardı. Kurşuna dizilecek 20 ya da 25 kişi, hazırlanana kadar infaz yerinden 50 metre kadar uzakta tutuluyordu. Mezarların yakınında elbiselerini çıkarıyorlardı. Tamamen soyununca mezarların içine sürülüyorlar ve yüzüstü yatmaya zorlanıyorlardı. Almanlar makineli tüfekler ve tabancalarla onları vuruyorlardı. Böylece birbirini izleyen gruplar mezarlara sürülüp vuruluyor, daha önce vurulmuş olanların cesetlerinin üzerine yatmaya zorlanıyorlardı.

1942-43'te ise katliamlar akıl almaz boyutlara ulaştı. 1942'nin başında soykırım boyunca öldürülecek olan Yahudilerin yüzde 75'i henüz hayattaydı, 1943 başına gelindiğinde ise yüzde 75'i öldürülmüştü. Çünkü Wansee Konferansı 1942 yılının Ocak ayında yapılmış ve hemen uygulamaya geçilmişti.

Ne **konferansıydı hocam** bu?

"Nihai çözüm" kararının resmî olarak alındığı, daha doğrusu koordineli bir şekilde hayata geçirilmesi için yapılan bir toplantıydı. Bu toplantından iki ay önce Nazi ırk kuramcısı Alfred Rosenberg "İşgal Altındaki Doğu Bölgeleri Bakanı" olarak atanmıştı. Yaptığı ilk açıklamalardan birinde gazetecilere söylediklerini okuyacağım şimdi sana:

> Doğu bölgesinin Avrupa halklarına dayatılan bir sorunu çözmesi isteniyor; yani Yahudi sorununu. Halen Doğu'da altı milyon Yahudi yaşıyor ve bu sorun ancak bütün Avrupa Yahudiliği'nin biyolojik olarak yok edilmesiyle çözülebilir. Almanya için Yahudi sorunu, ancak son Yahudi Alman topraklarını terk ettiği zaman, Avrupa için ise Urallar'a kadar Avrupa kıtasında tek bir Yahudi bile yaşamadığı zaman çözülebilir. Kaderin bize dayattığı görev budur. Onları Urallar'ın ötesine sürmek ya da başka şekilde yok etmek gerekir.

Bu açıklamadan iki ay sonra yapılan toplantı Berlin yakınlarındaki Wansee gölünün kıyısındaki bir villada yapıldığı için bu adla anılır. Toplantıya üst düzey Nazi yetkilileri, bakanlar ve komutanlar katılmış, Himmler'in sağ kolu olarak bilinen ve katliamları yöneten SS Generali Reinhard Heydrich katılımcılara "nihai çözüm" ile ilgi-

li bir sunum yapmıştı. Heydrich yaptığı sunumda Hitler tarafından Yahudi sorununu çözmek için yetkili olarak atandığını, Hitler'in çözüm için bir taslak plan beklediğini, Nazi devletinin bütün organlarının bunun için eşgüdüm halinde çalışması gerektiğini söylemişti.

Heydrich, sadece Avrupa'dakileri değil, Sovyetler Birliği, Ukrayna, Belarus ve Türkiye'deki Yahudileri de "nihai çözüm" kapsamında gördüklerini söylüyor ve imha edilecek Yahudi sayısını 11 milyon olarak veriyordu. Yani 1942 yılına gelindiğinde, Naziler 11 milyon Yahudi'yi öldürmeyi gerçekleştirilebilir bir plan olarak önlerine koymuş durumdaydılar. Bu toplantı tarihçilerin çoğu tarafından Yahudi soykırımının bizzat Hitler'in emriyle ve belirli bir plan dahilinde yapıldığının en büyük kanıtı olarak görülmüştür.

Bu kadar insanı vurarak öldüremedikleri için mi gaz odalarını icat ettiler?

Çok iyi bir soru bu Ali. Evet, tam olarak bunun için icat ettiler. Herkesi kurşunla öldürmek hem çok masraflıydı hem de zaman kaybı anlamına geliyordu. Böyle söylüyor olmam seni şaşırtmasın, gerçekten de işin para ve zaman boyutu Naziler için giderek bir sorun halini almaya başlamıştı, bu nedenle de modern bilimin, teknolojinin ve bürokrasinin yöntemlerini kullandılar. Sana günümüzün önemli filozoflarından biri olan Zygmunt Bauman'ın "Modernite ve Holokost" adlı kitabından bir holokost, yani Yahudi soykırımı tarihçisinden yaptığı çok çarpıcı bir alıntıyı okuyayım bu konuyla ilgili:

> Auschwitz modern fabrika sisteminin sıradan bir uzantısıydı. Mal üretmek anlamında, hammadde insanlardı

ve son ürünse ölümdü; ki yöneticinin ölüm planında, "günde şu kadar ünite" diye özenle belirtilmişti. Modern fabrika sisteminin en önemli simgesi olan bacalar insan etinin yakılmasıyla oluşan keskin dumanlar püskürtüyordu. Modern Avrupa'nın çok mükemmel organize olmuş demiryolu ağı, fabrikalara yeni bir tür hammadde taşıyordu. Bunu tıpkı diğer kargolarda olduğu gibi yapıyordu. Gaz odalarındaki kurbanlar ileri Alman kimya sanayisince yapılmış prusik asit tabletlerinden üretilen gazı soluyorlardı. Mühendisler krematoryumları düzenledi, yöneticiler de daha geri kalmış ulusların imreneceği bir heyecan ve verimle çalışacak bir bürokrasi sistemi düzenledi. Genel plan da çarpıklaşmış modern bilimsel ruhun bir yansımasıydı. Tanık olduğumuz şey, toplumsal mühendisliğin büyük bir şemasından başka bir şey değildi.

Başka bir neden ise birebir infazların bir noktada Alman asker ve polislerinin moralini bozabileceğinden, bu yükü taşıyamaz hale gelebileceklerinden ve imha sürecinin aksayabileceğinden duyulan endişeydi. Gaz odalarının henüz devreye girmediği dönemde, infazlar sonrası Nazi güçlerinin moralini yüksek tutmak için sosyal etkinliklerin düzenlenmesi yönünde talimat bile verilmişti. Sana bununla ilgili gizli bir talimatnameden satırlar okuyayım. Bir Nazi komutanı tarafından birliklere gönderilen emirde şöyle deniyordu:

1. Yüksek SS ve Polis Komutanı'nın emriyle yağmacılık suçu sabit görülen 17 ve 45 yaş arası bütün Yahudi erkekler kurşuna dizileceklerdir. İnfazlar şehirlerden, köylerden ve anayollardan uzakta gerçekleştirilecektir.

Mezarlar bir ziyaret alanına dönüştürülemeyecek kadar derin kazılacaktır. İnfazlar sırasında izleyicilerin bulun-

> masıya da fotoğraf çekilmesini yasakladım. İnfaz ve mezar yerleri gizli tutulacaktır.
>
> 2. Tabur ve bölük komutanları bu harekâtlara katılan adamların manevi ihtiyaçlarını gidermekten özel olarak sorumludur. Gün boyunca yaşananların izleri, akşam gerçekleştirilecek sosyal etkinliklerin düzenlenmesi ile ortadan kaldırılmalıdır.
>
> Ayrıca önlemlerin siyasi gerekliliği adamlara devamlı olarak izah edilecektir.

Yardımcısı Heydrich'le birlikte soykırımı yöneten Himmler, imha programını yürüten kadroların üzerindeki yükten şikâyet ederek şöyle demişti: "Çok sayıda olması beklenen bunca insanı kurşuna dizmek imkânsız olacak ve kurbanlar arasında kadınlar ve çocuklar da olacağı için bu görevi yerine getirecek olan SS çok ağır bir yük altında kalacaktır."

İşte bu yüzden "ölüm trenleri" diyebileceğimiz özel trenler yapıldı Ali ve hava sızdırmayan vagonlara doldurulan Yahudiler içeriye pompalanan karbonmonoksit gazıyla öldürüldü. Yine de cesetlerin vagonlardan çıkarılması ve trenlerin temizlenmesi zahmetli bir iş olarak görüldüğü için hem gaz odaları kuruldu hem de vurarak öldürme yöntemi savaşın sonuna kadar devam etti.

Yerleşik gaz odalarının, yani imha kamplarının ilki Polonya'nın Lublin şehri yakınlarında kuruldu, bu kampta günde 15 bin Yahudi öldürülüyordu. Lublin'deki kampı yine Polonya'daki Sobibor ve Treblinka kampları izledi. Kampların en korkunç olanı ise Auschwitz'di, Yahudiler burada Zyklon-B adlı bir maddeyle öldürülüyorlardı.

Küçük bir metal kap içerisinde taşınabilen ve mavimsi topaklardan oluşan bu madde, gaz maskesi takan bir görevli tarafından gaz odasının içine bırakılıyor, topaklar kısa süre içinde gaza dönüşüyor ve yirmi otuz dakika içerisinde odadaki bütün insanları öldürüyordu.

Peki Yahudiler bu süreçte hiç direnmediler mi?

Elbette ki direnenler oldu ama bu direniş hiçbir zaman tek merkezden yönetilen, etkili silahları olan, Nazileri geriletebilecek kadar güçlü bir karakter kazanmadı. Katliamın yapıldığı yerler Nazilerin mutlak kontrolü altındaydı ve hedef alınanlar savaşmayı bilmeyen sivillerdi.

Yine de yeraltı direniş örgütleri kuruldu ve Nazilere karşı eylemler ve ayaklanmalar gerçekleştirildi, bunlardan en ünlüsü Varşova Gettosu'ndaki büyük ayaklanmaydı.

SS gettolara yerleştirdiği Yahudilere buraların kalıcı yerleşim yerleri olduğunu söylüyordu. Oysa amaç onları belirli merkezlerde toplamak ve böylece imhalarını kolaylaştırmaktı. Gettolardan kamplara düzenli olarak ve kitleler halinde götürülüyor, yolda ya da kamplarda öldürülüyorlardı.

İşte ayaklanmanın tohumları 1942 yazında Varşova'dan Treblinka toplama kampına 300 bin kişinin gönderilmesiyle atılmıştı. Sürgün devam ederken Yahudi gençler Zydowska Organizacja Bojowa, yani "Yahudi Muharebe Örgütü" adlı bir direniş örgütü kurdular. Kısaltması ZOB olan bu örgüt giderek büyüdü ve Polonya'daki direniş güçleriyle bağlantıya geçerek silah ve patlayıcı temin etti.

Naziler 1943 yılının Ocak ayında yeni bir sürgün dalgası için harekete geçtiklerinde ilk direnişle karşılaştılar,

halk Nazilere karşı direnmek için sokaklara çıkmıştı. Çatışmalarda 50 civarında ölü veren Naziler şaşkınlığa uğradılarsa da misilleme olarak kent meydanında 1000 civarında Yahudi'yi katlettiler. 20 Nisan'da da Hitler'e bir "doğum günü hediyesi vermek için" gettoya karşı büyük bir operasyon başlattılar. Getto halkı ise ZOB'un öncülüğünde direnişe geçti. Yahudiler Nazilere karşı yaklaşık bir ay boyunca direndiler. 16 Mayıs'ta Naziler gettonun kontrolünü ele geçirdi ve 56 bin Yahudi'den 7 binini katlettiler, geriye kalanları ise toplama kamplarına götürdüler.

Kamplara esir alınan Sovyet askerleri ve direnişçiler de götürüldü, öyle değil mi?

Evet, öyle. Nazi ordularının hızla ilerlediği ilk birkaç ayın sonunda Naziler 3 milyona yakın Sovyet askerini esir almış durumdaydılar. Bu esirler için 80'den fazla kamp kuruldu. Ancak bu kamplarda doğru dürüst beslenme ya da tıbbi hizmet yoktu ve hem açlık hem de hastalıklar nedeniyle kitlesel ölümler başladı. 1942'nin başlarında, yani savaşın başlamasının üzerinden altı ay gibi bir süre geçmişken, esir alınan 3 milyon 900 bin Sovyet askerinden geriye sadece 1 milyon 100 bin kişi kalmıştı ve bunların da sadece 400 bini çalışabilecek durumdaydı.

XIII

Nazi toplama kamplarının birer ölüm merkezi olduğunu biliyordum ben de.

Tam olarak öyleydiler. Sana önce buralarda yapılan bazı "bilimsel" deneylerden bahsedeyim. Daha önce Almanya'daki T-4 programı uyarınca engelli Alman vatandaşlarına yapılanları konuşmuştuk. Bunun gerisinde Nazilerin ırkın sağlığı ve ıslahı anlayışları vardı. Toplama kamplarındaki deneyler de esas olarak bunun üzerine inşa edilmiş, daha güçlü bir Alman ırkı yaratma hedefi doğrultusunda yapılmıştı.

Bu deneyleri yapan isimlerin en bilineni Joseph Mengele'dir. Ünlü Auschwitz kampında görev yapan Dr. Mengele, dünya tarihinin en acımasız deneyleri olarak nitelendirilen bu deneylerde çocuklara birtakım hastalıkların mikroplarını enjekte ediyor ve bu hastalıkların insan bedeni üzerinde yarattığı etkiyi gözlemliyordu. İnsan vücutlarını kesip biçerken anestezi uygulamıyordu.

Gözbebeği renginin değişmesi ile ilgili yaptığı deneylerde esirlerin gözlerine birtakım sıvılar şırınga ediyor, bu da esirleri kör ediyordu. Mengele'nin bir "göz" koleksiyonu bile vardı. Öldürülen tutsaklara ait farklı renklerdeki gözleri laboratuvarında topluyor, özellikle kalıtımsal göz hastalıkları konusunda çalışıyordu. Gözler üzerinde yapılan çalışmalarda elde edilen bilgiler, Almanya'daki bilimsel makalelerde veri olarak kullanılıyordu.

Yaptığı en korkunç deneylerden biri ikizlerle ilgili olandı. Mengele yaklaşık 250 ikizi genetik araştırmaları

için âdeta birer denek hayvanı gibi kullandı. İmha edilmek için kamplara getirilen esirler trenden iner inmez, SS subayları gelenlerin arasında ikiz çocukları aramaya başlıyor, aileleri gaz odalarına gönderilirken, onlar da deneyler için Mengele'ye gönderiliyorlardı. Bu ikizler bir süreliğine de olsa ölümden kurtuluyorlar, hatta iyi yemekler yiyebiliyorlar, bazen çikolatayla bile ödüllendiriliyorlardı. Ancak deneylerin sonunda ya ölüyor ya da ölene kadar sakat kalıyorlardı.

Mengele Auschwitz'deki binlerce insanın ölümünün ve sakat kalmasının doğrudan sorumlusuydu. Sana onun asistanlığını yapmaya zorlanmış bir doktorun Mengele ile ilgili söylediklerini okuyayım. Doktor şöyle diyordu:

> Mengele'de ancak manyaklık olarak betimlenebilecek bir özellik gördüm. Gerçeği kendi kafasında dönüştürüyordu. At yetiştirir gibi yeni bir ırk yaratabileceğine inanıyordu. Bütün bir ırk üzerinde mutlak bir denetim kurmanın mümkün olduğunu düşünüyordu. O bir ırkçı ve Nazi'ydi. Tamamen insanlık dışı olacak kadar hırslıydı. Genetik mühendisliği konusunda çılgınca fikirleri vardı.

Benzer deneyler başka kamplarda da yapıldı. Örneğin Dachau kampındaki esirler üzerinde donma ve basınç deneyleri gerçekleştirildi. Bu deneylerde komünistler, Yahudiler, Polonyalılar, çingeneler kullanıldı. Denekler buzlu suya yatırılıyor ve vücutlarının verdiği tepkiler, acıdan kıvranmaları, can çekişmeleri, bilinçlerini kaybetmeleri an be an kaydediliyordu. Esirlerin vücut ısıları 26.5 derecenin altına düştüğünde ise vücudu yeniden ısıtmak için çeşitli yöntemlere başvuruluyordu. Aynı şekilde, esirlerin basınç odalarına konduğu ve aşırı basınca maruz bırakıldığı deneyler yapılıyordu. Tüm bu deneylerdeki amaç

ise Alman askerlerinin soğuğa ve basınca daha dayanıklı olmasını sağlayacak yöntemler geliştirmekti.

Başka yerlerde de bu tür çok sayıda deney yapıldı. Örneğin deniz suyunun içilebilir olup olmadığına ilişkin çingeneler üzerinde deneylere başvuruldu. Zehirli mermilerle vurulma, vücuda sarılık enjekte edilmesi ve vücutlarında kangrene yol açacak yaralar açılması da deneylerin bir parçasıydı. Kamplarda Polonyalı kadınlara kemik grefti uygulandı, yani ağız ve dişlerinde korkunç acı verici operasyonlar yapıldı, yine kadınlar üzerinde x-ray cihazları kullanılarak kısırlaştırma deneyleri yapıldı.

Kısırlaştırma yöntemleri üzerinde hassasiyetle duruluyordu, çünkü temel amaç esir alınan üç milyon Sovyet askerinin "çalışmaya uygun biçimde, fakat üremeleri engellenmiş olarak kısırlaştırılmaları"ydı.

Bu kamplar aynı zamanda çalışma kampıydı yani?

Evet ama "ölesiye" bir çalışma. Esirler, mecaz anlamda değil gerçek anlamda, ölümüne çalıştırılıyorlardı bu kamplarda. Ünlü bir söz vardır bu kampları sembolize eden. Auschwitz'in kapısında "Arbeit macht frei" yani "Çalışmak özgürleştirir" yazıyordu. Bu sözde elbette bir ironi saklıydı, kamplarda ancak ölünerek özgür olunabilirdi ve bu yüzden ölesiye çalışmak gerekiyordu.

Bu noktada sana önce biraz kamp yaşamından söz edeyim. Kimliklerinin bilinebilmesi için kamplardaki tüm tutsakların üniformalarının üzerinde seri numaraları ve bazı işaretler vardı. Kırmızı üçgen politik tutsak, yeşil üçgen sıradan suçlu, mor üçgen Yehova Şahidi, siyah üçgen işe yaramaz unsur, pembe üçgen eşcinsel, kahverengi ise çingene anlamına geliyordu. Yahudilerin üni-

formalarında, bu üçgenlerin üzerinde, davut yıldızı oluşturacak şekilde bir de sarı üçgen bulunuyordu.

Tutsaklar şafakla birlikte uyandırılıyor ve bazen saatler süren bir yoklamaya tabi tutuluyorlardı. Yoklama sonrası bağırış çağırış ve hakaretlerle çalışacakları yerlere gönderiliyorlardı. Beslenme çok kötüydü, verilen günlük yemek çok kötü bir çorbayla bir parça ekmekten ibaretti. Bir tür yiyecek karaborsası kurulmuştu ve bundan yararlanabilmek için pratik bir zekâya sahip olmak gerekiyordu. Ağır çalışma koşulları, kötü beslenme ve son derece sağlıksız koşullar beraberinde hastalıkları, aşırı zayıflamayı, güçsüzlüğü ve hissizleşmeyi getiriyor, insanlar âdeta birer "yaşayan ölü"ye dönüşüyordu.

Kamplarda Nazilerle işbirliği yapan ve kamp yöneticiliği görevini üstlenen esirler vardı ve bunlara "şef" anlamına gelen "Kapo" deniyordu. Ayrıca Nazilere muhbirlik yaparak hayatta kalan çok kişi vardı, güvensizlik ve korku ortamı bu işbirlikçiler sayesinde daha kolay yaratılabiliyordu.

Kampa getirilen Yahudi tutsaklar "hoş geldiniz" töreni için kamp meydanında toplanıyor ve bir subay tarafından yapılan seçme işlemine tabi tutuluyordu. Subay çalışmaya gönderilecekleri bir tarafa, öldürülecek olanları ise diğer tarafa ayırıyordu.

İhtiyarlar, kadınlar ve çocuklar genelde ölüme gönderiliyorlardı. Bu kişilere soyunmaları ve duş için beklemeleri söyleniyordu. Başlarına gelecekleri anlamamaları için, çıktıklarında kolayca bulabilmeleri için ayakkabılarını birbirine bağlamaları ve elbiseleriyle birlikte kancalara asmaları gerektiği söyleniyordu. Gaz odalarına girerken ellerine birer sabun veriliyor, kadınların saçları kesiliyordu.

Gaz odalarına o kadar kalabalık bir şekilde sokuluyorlardı ki, öldüklerinde ayakta birbirlerine yapışmış bir hale geliyorlar ve cesetleri çıkarmak yarım saatten fazla sürüyordu. Bunun ardından "diş komandoları" devreye giriyor ve ölülerin dolgularını ve varsa altın dişlerini söküyorlardı. Daha sonra ise cesetler ya açık havada ya da krematoryumlarda, yani ceset yakma fırınlarında yakılıyordu.

İnanması çok zor gelebilir ama ceset yakmak için bir sektör oluşmuş durumdaydı, büyük Alman şirketleri devletin açtığı ihalelere giriyorlar ve daha etkili ve daha çok ceset yakacak krematoryumlar yapmak için birbirleriyle yarışıyorlardı. Yani ortada baştan sona kadar devam eden bir "ölüm endüstrisi" vardı.

Gaz odasında öldürme uygulamasına 1 Kasım 1944'te son verildi ama kamplardaki ölümler 1945'e, yani savaş bitene kadar devam etti. Bu süre zarfında milyonlarca kişi Nazi ölüm makinesinin kurbanı oldu ve yaşamını yitirdi. Bir de kampların dışında kalan ve çalışmaları için Almanya'ya gönderilen esirler var, onlar belki böylesine büyük bir dehşet yaşamadılar ama yine de ölümüne çalıştırıldılar.

Nerede çalıştılar hocam, onlar da mı kamplardaydı?

Hayır, onlar tarlalarda ya da fabrikalarda çalıştılar, bu da Nazi politikaları açısından ironik bir durumun ortaya çıkmasına sebep oldu. Naziler bir yandan başta Yahudiler olmak üzere hem Almanya'dan hem de işgal ettikleri topraklardan Alman olmayan nüfusu sürerken, bir yandan da artan işgücü ihtiyacı nedeniyle çok sayıda Alman olmayan işçiyi Almanya topraklarına taşımak zorunda kalıyorlardı.

İlk başta yüz binlerce Polonyalı savaş esiri statüsünden çıkartılıp Almanya'ya gönderildi. Ancak bunların Alman nüfusla karışmasını önlemek için kolluk takmaları zorunlu tutuldu; lokantalara giremiyor, bisiklete binemiyor, Alman kadınlarla herhangi bir ilişki kuramıyorlardı. Polonyalıların ardından Belçikalı, Hollandalı ve Norveçli esirlerden de Almanya'ya bir milyondan fazla işçi götürüldü. Bunlar tarımda, madencilikte ve sanayide son derece kötü koşullarda çalıştırılıyorlardı. O dönemde yazılmış bir rapordan birkaç satır okuyayım sana:

> Odalar tamamen karanlık. Jimnastik salonu tamamen karanlık. Orta yerde açık bir ateş var. Yabancıların üzerinde yatması için saman yığınları konmuş... İnsanların giysileri yetersiz, pis ve yırtık... 320 kişinin sadece 150-160 kadarı bugün işe gitti; 120'si ayakkabısı olmadığı için kampta kaldı (ayaklarının altında şişlikler oluşmuş). Yaklaşık yarısı soğuk algınlığına yakalanmış... Kamp pislik ve karışıklık içinde, giysi bulma imkânı az, ısıtma yetersiz, insanların üzeri bit dolu.

Çalışma koşullarının ne kadar ölümcül olduğunu görüyorsun. Ancak mesele bununla da kalmadı. Nazi ırk kuramı Almanya'ya işçi olarak taşınan kitleler için de devreye girdi. Çok geçmeden bu yabancı işçilerin Alman ulusal güvenliği için bir tehdit haline geldikleri söylenerek SS devreye sokuldu ve SS şüphelendiği binlerce yabancı işçiyi herhangi bir yargılamaya tabi tutmaksızın infaz etti.

Esirlerin köle gibi çalıştırılmalarından en çok Alman sanayiciler memnun kalmış olmalı!

Elbette çok memnun kaldılar Ali. Hem kampların bazıları âdeta entegre birer sanayi merkezine dönüştü-

rülmüştü hem de sanayicilerin işçiye ihtiyaç duydukları her durumda bu kamplardan fabrikalara köle misali işçi taşınıyordu.

Örneğin Berlin'in biraz dışında kalan Oranienburg'daki kampın esirleri Heinkel fabrikasının, yine Berlin yakınlarındaki Sachsenhausen kampının esirleri Daimler-Benz'in işçi ihtiyacını karşılıyordu. Münih'teki Dachau kampı ise BMW'ye çalışıyordu. Güya halkın kesesine göre bir araba yapması için kurulan Volkswagen fabrikası bir süre sonra sadece savaş malzemeleri üretmeye başlatmıştı ve SS için jip yapıyor, SS de fabrikanın çok yakınına inşa ettiği bir esir kampı üzerinden onlara işçi tedarik ediyordu.

Hitler iktidara geldiğinde patronlara verdiği "her patron kendi fabrikasının führeri olacak" sözünü gerçek anlamda tutmuştu yani.

Peki bu kamplarda hiç isyan, ayaklanma olmadı mı?

Oldu ama kampların ve kamplarda tutulan insanların sayısına bakıldığında son derece az diyebiliriz. Yine de bir iki örnek vereyim sana. Örneğin 1943 Ağustos'unda, en ölümcül kamplardan biri olan Treblinka'da, cephanelikten silah çalmayı başaran bir grup esir kamp yönetimini ele geçirmeye çalıştı ama başaramadılar. Yine de yüzlerce esir kaçmak için kampın ana kapısına doğru koşmaya başladı. Açılan makineli tüfek ateşiyle birçoğu öldü ama üç yüz civarında esir kaçmayı başardı. Ancak çoğu SS tarafından yakalanarak öldürüldü.

Bir diğer ayaklanma ise Sobibor kampında yaşandı. Esirler kamptaki görevlilerden bir kısmını öldürdükten sonra kamp kapısına doğru ilerlemek istediler, ancak açı-

lan ateş sonrası mayın tarlasına doğru yönelmek zorunda kaldılar. Esirlerden üç yüze yakını kaçmayı başardı, yüz esir ise yakalanarak öldürüldü. Kamplarda ölmemeyi başaranların kesin olarak kurtuluşu ise ancak Nazilerin yenilgisiyle söz konusu olabildi.

Kamplardaki vahşet ve geriye kalanların hali ancak Kızıl Ordu bu kamplara girdiğinde gerçek anlamda dünya kamuoyuna ulaştı. Bir Sovyet subayı Auschwitz'de gördüklerini şöyle anlatmıştı:

> Bölgedeki günümüzün ikinci yarısında kamp alanına girdik ve üzerinde "Arbeit macht frei" yazan ana kapıdan geçerek kampa girdik. Ağzımızı burnumuzu kapamadan barakalara girmek imkânsızdı. Çift katlı ranzalar cesetlerle doluydu. Ranzaların altına gizlenmiş ve neredeyse ölmek üzere olan iskeletler ağır ağır sürünerek dışarı çıktı ve Yahudi olmadıklarına yemin etmeye başladılar. Hiçbiri kurtarılmakta olduklarına inanamıyordu.

Diğer bir Sovyet subayı ise şunları söylemişti:

> İlk etapta kimseyi göremedik. Sonra iki yüz metre kadar yürüyünce, çizgili gömlekler içerisindeki üç yüz kadar mahkûmun koşarak bize geldiğini fark ettik. Almanların kılık değiştirebileceğine dair uyarılar almıştık. Ancak bunlar gerçek esirlerdi. Ağlıyor, bize sarılıyorlardı. Milyonlarca insanın öldürüldüğünü söylediler.

Kamplarda olan bitenlerin gerçek niteliğine dair bilgiye dünya kamuoyu ancak Kızıl Ordu bu kamplara girdikten sonra sahip oldu, ortada kimsenin kolay kolay inanamadığı, korkunç bir tablo vardı.

XIV

ABD savaşa sonradan mı katıldı?

ABD'nin ilk başta Nazi rejimiyle herhangi bir derdi yoktu. Amerikan yönetici sınıfı da tıpkı Avrupa'dakiler gibi Hitler'i komünizmin panzehri olarak görüyor, "Nazi Almanya'sı ve Sovyetler birbirini ne kadar yıpratırsa o kadar iyi olur" diye düşünüyor, nihai olarak ise Nazilerin Sovyetler'i yok etme ihtimalinden büyük bir keyif alıyordu. Ayrıca Sovyetler yıkılırsa dünyada olduğu gibi ABD'de de komünist faaliyetlerin zayıflayacağı hesaplanıyordu.

Tüm bunların dışında, ABD'li şirketlerin Almanya'da çok önemli yatırımları vardı. Bunlardan birkaç tanesinin ismi çok tanıdık gelecektir: Ford, General Motors, Coca-Cola, IBM... Kimi hesaplamalara göre, ABD savaşa girdiğinde Amerikan şirketlerinin Almanya'da 500 milyon dolar civarında bir yatırımı söz konusuydu. Hatta Almanya'daki Coca-Cola fabrikası savaş boyunca üretime devam etmiş, ancak ABD'nin savaşa girişi sonrası kola özütünün ithalatı imkânsız hale gelince, bugün de içilen "Fanta"yı icat etmişti.

Bu süreçte ABD'li şirketler Alman silah sanayine yaptıkları yatırımlarla çok büyük kârlar elde etmişler, Ford ve General Motors'un Almanya'daki iştirakleri Nazilere tank, uçak ve kamyon satmış, Texaco ve Standart Oil gibi petrol şirketleri de lastik, dizel, yakıt, motor yağı ve başka birçok petrol ürünü tedarik etmişti. Amerikalı bir tarihçi konuyla ilgili olarak şöyle diyor: "Naziler İsviçre banka-

ları olmadan da Polonya ve Rusya'ya saldırabilirlerdi ama General Motors olmadan bunu yapamazlardı."

Naziler İkinci Dünya Savaşı'nın ilk başlarındaki askerî zaferlerini Blitzkreig, yani "Yıldırım Savaşı" adı verilen bir taktikle kazanmıştı. Bu taktik, kara ve hava unsurlarının koordineli bir şekilde düşman hatlarına hızlı ve şok edici bir şekilde saldırması ve çok kısa sürede kazanılan bir zafer anlamına geliyordu. Eğer Amerikan şirketlerinin desteği olmasaydı, Naziler Yıldırım Savaşı'nı öyle kolay kolay hayata geçiremezlerdi.

Bunun dışında IBM tarafından sağlanan bilgi teknolojileri de Nazilerin Yahudileri ve diğer savaş esirlerinin kimlik bilgilerini düzenlemelerini, onları fişlemelerini ve sistematik bir şekilde kamplara götürülebilmelerini sağlamıştı. En korkunçları olan Auschwitz de dahil olmak üzere, bütün kamplarda IBM'in ofisleri vardı.

Daha 1933'te Almanya'da bir nüfus sayımı yapılmış, ancak bu nüfus sayımı diğerlerinden farklı olmuştu. Amaç Almanya'daki Yahudilerin, özellikle Doğu Avrupa kökenli Yahudilerin sayısını, mesleklerini ve Almanya'daki dağılımlarını kesin bir şekilde öğrenmekti. Bu nüfus sayımı için IBM ile anlaşılmış, IBM'in elindeki teknoloji sayesinde Yahudilerle ilgili bilgileri tek bir merkezde bir araya getirmek mümkün hale gelmişti.

Aynı yöntem kamplarda da kullanıldı ve her bir mahkûm, mesleğinden yaşına, daha önce çalıştığı yerlerden kampta aldığı cezalara kadar, kendisiyle ilgili bütün bilgilerin yer aldığı bir kart aracılığıyla takip edildi. Kamplara sevkiyat ve gaz odalarında ölüm de bu teknoloji aracılığıyla yürütülüyordu, bunun karşılığında da IBM'e çok büyük paralar ödeniyordu.

Yani Nazi rejiminin bilgi ve ölüm üzerindeki hâkimiyetini kolaylaştıran da yine Amerikan şirketleri olmuştu.

Peki o halde niye savaşa girdiler?

Bunun birden çok nedeni var Ali. Naziler 1941'de Sovyetler'e saldırdığında, Hitler başta olmak üzere bütün bir Nazi liderliği savaşın çok kısa süreceğine, çünkü Sovyetler'in Yıldırım Savaşı'na dayanamayacağına inanıyordu. Bu inanç sadece Naziler için değil, ABD ve İngiltere için de geçerliydi. Her iki ülkenin askerî birimleri de istihbarat servisleri de hazırladıkları raporlarda Sovyetler'in ancak birkaç ay dayanabileceğini söylüyorlardı.

Sahiden de ilk birkaç ay Naziler çok büyük bir hızla ilerlediler ve Sovyet ordusuna çok büyük kayıplar verdirdiler. Öyle ki saldırı Haziran ayında başlamış, Kasım ayının ortalarına gelindiğinde ise Alman ordusu Moskova'nın 30 kilometre yakınına kadar ulaşmayı başarmıştı.

Ancak Alman generaller yavaş yavaş Sovyet cephesinin Batı'daki diğer cephelere benzemediğini fark etmeye başladılar, karşılarında gerilla savaşını da içeren çok sert, hatta Nazilerin "vahşi" diye nitelendirdiği bir direniş vardı. Alman askerleri için hazırlanan bir bültende şöyle yazıyordu:

> Bir Kızıl Komiser'e saldıran herkes için Bolşeviklerin kim oldukları açık olmalıdır. Artık burada kuramsal açıklamalara gerek yok. Bu insanların davranışlarını hayvanca diye nitelemek hayvanlara hakarettir... Bu komiserlerde alt-insanın asil kana karşı ayaklanmasını görüyoruz.

Üstelik Sovyetler daha önce Nazi istihbarat birimleri tarafından tespit edilememiş olan birtakım yeni silahlar, örneğin Katyuşa füzeleri ve T-34 adlı tanklar kullanıyor-

lar, bunlarla Nazilere büyük zayiat verdiriyorlardı. Naziler ideolojik bir imha savaşı başlatmıştı ama Sovyetler de buna ideolojik bir direnişle, yani sosyalizmi savunmak için yanıt veriyorlardı. Alman Genelkurmayı'na cepheden gönderilen bir raporda şöyle yazıyordu:

> 1914-1917'de gördüğümüz, çatışma şiddetlendiği an kaçan ya da beyaz bayrak kaldırıp teslim olan Ruslara ne oldu böyle? Şimdi yanıp kavrulma pahasına sığınaklardan çıkmıyor, tankın içinde kavrulmayı göze alıyor, uçakları düşerken bile bize ateş açmaya devam ediyorlar. Ruslara ne oldu? İdeoloji onları değiştirmiş!

Nazi saldırısının başlamasından yaklaşık altı ay sonra, Sovyetler Nazi ilerleyişini durdurmayı başardı ve 5 Aralık'ta da Nazi ordularını yaklaşık üç yüz kilometre geriye çekilmeye mecbur bırakacak bir saldırıya geçtiler. Bu saldırının ardından Nazilerin Yıldırım Savaşı taktiğinin Sovyet cephesinde işe yaramadığı ve savaşın uzayacağı görüldü, genel kanaat ise uzayan bir savaşı Nazilerin kazanamayacağı yönündeydi.

Yani ABD, Nazilerin Sovyetler'i yenemeyeceğini gördüğünde mi savaşa katıldı?

Bu sorunun yanıtı esas olarak evet Ali ama gelişmelere biraz daha yakından bakmamız gerekiyor. Sovyetler'in karşı saldırısından iki gün sonra, Japonya, Havai adalarındaki ABD üssüne ve Pasifik Okyanusu'ndaki ABD donanmasına, tarihe "Pearl Harbor saldırısı" diye geçen bir saldırı düzenledi ki bu aslında ABD'nin uzun süredir beklediği ve hatta tahrik ettiği bir saldırıydı.

ABD Başkanı Roosevelt ülkesinin Nazilere karşı değilse de Japonya'ya karşı bir savaşa girmesinin zorunlu

olduğunu düşünüyordu. Çünkü eğer bu olmazsa, ABD Uzakdoğu pazarlarına ve bu coğrafyanın sahip olduğu yeraltı zenginliklerine dair hayallerinden vazgeçmek zorunda kalabilirdi.

Ancak savaşa girmek çok kolay bir iş değildi, çünkü ABD'de "izolasyonist" politikaları savunanlar, yani ABD'nin Amerika kıtası dışında kalan coğrafyalardaki meselelere müdahale etmemesi gerektiğini düşünenler son derece güçlü bir konumdaydılar.

İşte Pearl Harbor saldırısı başkana istediği fırsatı vermiş oldu. ABD saldırının ertesi günü Japonya'ya savaş ilan etti ve İkinci Dünya Savaşı'na girmiş oldu.

Peki bunun Nazilerle ilgisi ne?

Almanya, Japonya ve İtalya, tarihçiler tarafından "mihver devletleri" adıyla anılırlar. Mihver "eksen" demektir. 1936'da Mussolini ile Hitler antlaşma imzaladıktan sonra, Mussolini bir süre sonra tüm Avrupa devletlerinin Berlin-Roma eksenine geleceğini söylemişti. Aynı yıl Almanya ve Japonya komünizme karşı bir anlaşma imzaladılar ve 1937'de İtalya da bu antlaşmaya katıldı. 1940'ta ise bu üç devlet "Üç Güç Paktı" ya da "Mihver Paktı" denen askerî ittifak anlaşmasını imzaladılar.

Antlaşma, ABD Japonya'ya saldırdığında Nazilerin ve İtalyan faşistlerinin Japonya ile birlikte savaşa girmelerini zorunlu tutan bir hüküm içermiyordu ama Hitler 11 Aralık 1941'de, Japonya'nın yanında ABD'ye savaş açtı, bu ise doğrudan Sovyet cephesiyle ilgiliydi.

Hitler ABD'ye savaş açarak müttefiki Japon ordusunun Sovyetler'e doğudan saldıracağını ve böylece Sovyet güçlerinin iki cephede birden savaşmak zorunda kalacaklarını, bunun da Nazi ordularının elini güçlendirece-

ğini hesaplamıştı ama öyle olmadı. Japonya iki düşmanla birden baş edemeyeceğinin farkındaydı ve bu nedenle Sovyetler'e karşı yeni bir cephe açmadı. Hitler'in planı böylece suya düşmüş oldu. ABD ise âdeta "mecburen" savaşa girdi. Ünlü ABD'li tarihçi Howard Zinn ne demiş bu konuyla ilgili, sana okuyayım hemen:

> Birleşik Devletler'i İkinci Dünya Savaşı'na sokan şey Hitler'in Yahudilere yönelik saldırıları değildi... Birleşik Devletler'in savaşa bütünüyle girmesine neden olan şey, Pearl Harbor'daki Amerikan deniz üssüne yapılan Japon saldırısıydı... Buna neden olan Amerika'nın Pasifik İmparatorluğu'nun bir halkasına yönelik Japon saldırısıydı.

Amerikan filmlerinde bunlar böyle anlatılmıyor ama! Dünyayı hep Amerikalılar kurtarıyor.

Evet, Hollywood'a bakarsan dünyayı Nazilerden de uzaylılardan da hep Amerikan askerleri ya da ajanları kurtarıyor, ABD her yere demokrasi, insan hakları ve özgürlük götürüyor. Bugün insanlara "dünyayı Nazilerden kim kurtardı" diye sorulduğunda, çoğu kişi Hollywood filmlerinin ve ABD propagandasının etkisiyle bu soruya "Amerika Birleşik Devletleri" yanıtını veriyor. Bu algıyı pekiştirmek için ise müttefikler tarafından her yıl "D-Day kutlamaları", yani Normandiya Çıkarması'nın yıldönümü anmaları yapılıyor. Oysa ortada tarihin çok ciddi bir şekilde tahrif edilmesi, yani çarpıtılması var.

Nasıl bir çarpıtma hocam?

ABD ve İngiltere, İkinci Dünya Savaşı'nın Normandiya Çıkarması sayesinde kazanıldığına, savaşın kırılma anının, dönüm noktasının bu olduğuna dair yeni bir tarih yazımına girişmiş durumda yıllardır.

Oysa Normandiya Çıkarması yapıldığında savaşın kaderi çoktan değişmişti. Kızıl Ordu, dünya tarihinin en büyük muharebelerinden biri olan Stalingrad muharebelerinde Nazi ordularına çok büyük kayıplar verdirmiş, Nazileri Doğu Avrupa'ya doğru püskürtmeyi başarmıştı. 1942 yılının Kasım ayında başlayan bu muharebe yaklaşık altı ay sürmüş, Şubat 1943'te bittiğinde iki taraftan yaklaşık iki milyon kişi hayatını kaybetmişti. 1943'ün sonlarına gelindiğinde ise Alman orduları yaklaşık bin kilometre geri çekilmek zorunda kalmıştı. O günlerde ABD Başkanı Roosevelt, Stalin'e yolladığı kutlama mesajında şöyle demişti:

> Şanlı zaferiniz saldırganlık dalgasını durdurmuştur ve müttefik ulusların saldırgan güçlere karşı sürdürdüğü savaşın dönemeç noktası olmuştur.

Müttefikler uzun süre Avrupa'da ikinci cepheyi açmamışlar, ancak Kızıl Ordu'nun Stalingrad'da Nazileri püskürtmesi ve Doğu Avrupa boyunca ilerlemesi ile birlikte Normandiya Çıkarması'na girişmişlerdi. Aksi takdirde bütün bir Avrupa'nın Bolşevikleşeceğini, Sovyet eksenine gireceğini düşünüyorlardı.

Sonradan bunu bir kahramanlık destanına dönüştürmeye çalıştılarsa da ABD'nin çıkarlarını belirleyen şeyin Amerikan şirketlerinin ve uluslararası kapitalizmin çıkarları olduğunu biliyoruz. İkinci Dünya Savaşı'nda da aynı şey oldu. ABD insanlığın yüce değerleri adına değil, birtakım çıkarlar adına savaşa girdi ve daha savaş esnasında bile savaş sonrası oluşacak düzene kafa yormaya başladı. İtalya'da yaşananlar, ABD ve İngiltere'nin savaş sonrası kurmak istedikleri düzene dair önemli ipuçları veriyordu.

XV

Ne oldu İtalya'da hocam?

Faşist İtalya, Hitler'in Fransa'yı işgal etmesinin hemen ardından savaşa dahil olmuş ve Kuzey Afrika'da bir cephe açmış, Arnavutluk ve Yunanistan işgallerine girişmişti. Ancak İtalyan ordusu Nazi ordularından farklı olarak güçlü silahlara, zırhlılara, tanklara sahip değildi. Dolayısıyla İtalyanlar neredeyse savaştıkları bütün cephelerde başarısız oldular ve arkalarını toplayan Nazi orduları oldu. Örneğin Yunanistan'ı işgal etmeye kalkıştılar ama güçlü bir direnişle karşı karşıya kaldılar ve bunu beceremediler. Onların beceriksizliği ise Naziler tarafından telafi edildi ve Naziler Yunanistan'ı işgal ettiler.

Dolayısıyla müttefikler 1943 yılında Husky Operasyonu adı verilen saldırıyı başlattıklarında karşılarında görece zayıf bir rakip buldular. Eğer Alman desteği olmasaydı işleri çok daha kolay olabilirdi ama nihayetinde Mussolini'nin kuzeyde kaçtığı küçük bölge dışında İtalya'nın tamamında kontrolü ele geçirdiler.

Müttefikler İtalya'da kontrolü sağladıktan sonra buradaki sol güçlerle işbirliği yapmayı reddettiler. İtalya'da savaş esnasında faşizme karşı ciddi bir partizan direnişi ortaya çıkmıştı ve bu direnişi komünistler örgütlemişti, bu da solun toplumsal desteğini çok artırmıştı.

ABD ve İngiltere bunu görmezden geldi, çünkü antifaşist cephe, sadece faşizmin ortadan kaldırılmasını değil, radikal birtakım değişiklikler yapılmasını istiyordu. Bu ise İtalya'daki yerleşik sınıf ilişkilerinin değişmesi,

kralın ve yönetici sınıfların aleyhine birtakım gelişmelerin yaşanması demekti. İngiltere Başbakanı Churchill'in en büyük endişelerinden biri, savaş sonrası İtalya'da komünistlerin iktidara gelmesiydi.

Bu nedenle müttefikler Mussolini'yi işbaşına getiren güçlerle, yani kralla, sanayicilerle, toprak sahipleriyle ve Vatikan'la anlaşmayı tercih ettiler. Hatta Mussolini'nin eski adamlarından biri olan, Habeşistan'daki zulüm politikalarının mimarı Mareşal Badoglio ilk hükümet başkanı oldu.

İtalyanlar bu süreç için "faşizm eksi Mussolini" demişlerdi, çünkü ABD ve İngiltere'nin, Mussolini dışında sistemin değişmeden devamından yana olduğunu görüyorlardı.

O zaman Almanya için de benzer bir şeyi düşünmüş olmalılar.

Evet, düşündüler, hatta bütün bir Avrupa için düşündüler. Çünkü Sovyetler Birliği Nazi saldırısını püskürtüp Kızıl Ordu Berlin'e doğru yürümeye başladıktan sonra, müttefikler Sovyetler'in tek başına Berlin'e girmesinin çok önemli sonuçları olacağını biliyorlardı. Önemli sonuç derken Avrupa'nın Bolşevize olması ihtimalinden söz ediyorum.

Savaşın sonlarına doğru, yani faşizmin yenilgiye uğratılması artık an meselesi haline geldiğinde, "kim hangi toprağı kurtarırsa orada kendisine yakın bir rejimin iktidara gelmesini sağlar" gibi bir durum ortaya çıkmıştı ve işte İtalya bunun örneklerinden biriydi.

Sovyetler de buna göre hareket edecek ve Avrupa'nın doğusunda ilerlerken sosyalist rejimlerin kurulmasını sağlayacaktı. Bu nedenle müttefikler açısından

Almanya'ya Kızıl Ordu'dan önce ya da hiç olmazsa Kızıl Ordu'yla eşzamanlı olarak girmek en önemli mesele haline gelmişti.

Bunlar olurken, ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği arasındaki diplomatik görüşmeler de devam ediyor, Avrupa'da savaş sonrası oluşacak yeni düzen için sıkı pazarlıklar yapılıyordu.

Sovyetler birleşik bir Almanya istediği halde, müttefiklerin talepleri üzerine Almanya önce dört bölgeye ayrıldı, sonra da 1949'da ABD, İngiltere ve Fransa, ellerinde tuttukları toprakları birleştirerek Federal Almanya'yı kurdular. Sovyetler'in kontrolündeki bölgede ise yine aynı yıl Demokratik Almanya Cumhuriyeti kuruldu.

Müttefikler Federal Almanya'da da tıpkı İtalya'da olduğu gibi kurulu düzeni ve sınıf ilişkilerini muhafaza edecek şekilde davrandılar. Yani "denazifikasyon" politikası hiçbir zaman gerçek anlamda hayata geçirilmedi.

Denazifikasyon nedir hocam?

"Nazizmden, Nazilerden arındırma" diye çevirebiliriz Ali. Almanya'daki tüm kurumların Nazilerden arındırılması, Nazi etkisinin kültür, sanat ve siyasetten silinmesi, ayrıca Nazilerin yargılanması anlamına geliyordu. Ancak gerçek bir arındırma hiçbir zaman söz konusu olmadı, ne Nazileri destekleyen işadamları ve şirketlerle ne de bürokrasi içerisindeki işbirlikçilerle gerçek bir hesaplaşma yaşandı.

Hayatta kalan Nazilerden bazıları bu mahkemelerde yargılandı, Göring, Rosenberg, Ribbentrop gibi önemli Naziler idama mahkûm edildiler evet ama Nazi rejimi boyunca olağanüstü kârlar elde eden sanayici ve banker-

ler ya hiç yargılanmadılar ya da çok hafif cezalara çarptırıldılar, üç yıl sonra da çıkarılan afla salındılar.

Oysa birçok Alman şirketi, daha önce de konuştuğumuz üzere, SS'le birlikte hareket etmiş, işgal edilen topraklardan getirilen esirleri fabrikalarında çalıştırmış, bununla da yetinmeyip kampların yakınlarında fabrika ve laboratuvarlar kurmuş, esirleri köle ve kobay olarak kullanmışlardı.

Müttefikler elbette ki bunlara dokunmadılar, çünkü Almanya'yı yeniden imar ederken ve uluslararası sisteme dahil ederken bu şirketlere ihtiyaçları vardı. Üstelik daha önce anlattığım üzere, ABD'li birçok şirket savaş sırasında bile Alman şirketlerle çalışmaya devam etmişti ve bu nedenle ABD bombardımanı gayet seçici davranarak bunların tesislerini vurmamayı ya da etrafını bombalamayı seçmişti, yani bu tesislerin zarar görmemesini istiyorlardı.

"Hitler'in bankeri" olarak bilinen Hjalmar Schacht Nürnberg'de yargılanırken ne demişti biliyor musun?

> Eğer Hitler'e yardım eden Alman sanayicilerini mahkemeye çıkarmak istiyorsanız, kendi sanayicilerinizi mahkemeye çıkarmalısınız.

Tam olarak böyleydi, zaten savaştan sonra da Amerikalılar Nazi bilimcilerini, askerlerini, istihbaratçılarını ABD'ye taşıdılar ve onlardan Sovyetler'e karşı başlatacakları yeni savaşta, yani Soğuk Savaş'ta faydalandılar.

"Ayaklarından asılma" hikâyesine yavaş yavaş yaklaşıyoruz galiba.

Evet Ali, bayağı yaklaştık sayılır. Bunun için önce 1943 yılında yaşanan birtakım kritik gelişmelere bakmamız

gerekiyor. 1943'e gelindiğinde, İtalyan orduları bütün cephelerde gerilemeye başlamış, müttefik güçleri ise Sicilya adasına çıkarma yapmış ve İtalya'nın kapısına dayanmıştı. İtalya'da ise hem ülke içi hem de faşist parti içi dengeler Mussolini aleyhine değişmeye başlamış, ordu, kral ve Papa Mussolini'nin görevden alınmasını konuşmaya başlamıştı.

Mussolini darbeyi hiç beklemediği yerden aldı. 24 Temmuz günü Faşist Büyük Konsey saatler süren bir toplantının ardından 20 yıllık tarihi boyunca ilk kez gerçek bir oylama yapacak ve bu oylamada 8'e karşı 19 oyla Mussolini'nin yetkilerini İtalya Kralı'na devretmesine karar verecekti.

Mussolini bu kararı ciddiye almamış, hatta yakınındakilerin evet oyu verenlerin tutuklanmasını önerisini kabul etmemişti, çünkü kralın böyle bir işe girişeceğine ve kendisini azledeceğine inanmıyordu. Bu nedenle ertesi günkü görüşmeye son derece rahat bir şekilde gitmişti ama kral ona Büyük Faşist Konsey'in bir devlet organı olduğunu ve kararlarına uyulması gerektiğini söyledi. Kral, Mussolini'ye "İtalya'nın en nefret edilen adamısınız ve tek bir dostunuz dahi kalmadı, benden başka. Kişisel güvenliğinizden endişe etmenize lüzum yok. Bununla ilgileneceğim" dedi.

Tüm bu sözlere rağmen Mussolini tutuklanacağına ihtimal dahi vermemişti. Ancak görüşme bitip kralın yanından ayrıldıktan sonra, yanına gelen bir yüzbaşı Mussolini'ye kralın kendisini onun güvenliğini sağlamakla görevlendirdiğini söyledi ve arka kapıları açık bir ambulansa binmesini işaret etti. Mussolini kendi arabasına binmeye çalıştıysa da etrafını saran askerler Mussolini ve sekreterini ambulansa bindirdiler.

O akşam saat tam 22.45'te İtalyan radyosunda yayınlanan duyuruyu okuyayım sana:

> Dikkat dikkat! Majesteleri Kral ve İmparator, ekselansları Bay Benito Mussolini'nin hükümet başkanlığı, başbakanlık ve dışişleri bakanlığından istifasını kabul etmiş ve ekselansları Bay Mareşal Pietro Badoglio'yu başbakanlık ve hükümet başkanlığıyla görevlendirmiştir.

Faşistler bu kararı kabul etmemiş ve direnişe geçmiş olmalı.

Normalde böyle olması beklenir, değil mi? Doğru ama böyle olmadı. Ordu Mussolini'nin görevden alındığı saatlerde bütün devlet binalarına, elektrik santrallerine, radyoya girmiş, faşist liderlerin bir kısmı Nazi büyükelçiliğine sığınırken bazıları da yeni yönetimle çalışacaklarını açıklamış, faşist taban ise direnmek için sokağa çıkmamıştı.

Tam tersine, sokağa çıkan ve sevinç gösterileri yapanlar Mussolini'den bıkmış olanlardı. Üstelik Faşist Parti'nin gazetesinin binası yakılmış, sokaklardaki faşizm amblemleri sökülmüş, Mussolini'nin heykelleri parçalanmıştı. Herhalde hiç kimse 21 yıllık faşist diktatörlüğün böylesine kolay bir şekilde yıkılacağını tahmin etmemiş olacak ki herkeste büyük bir şaşkınlık ve olan bitene inanamama hali vardı.

Mussolini de bu esnada mı öldürüldü?

Hayır, daha sonra. Çünkü Mussolini'nin görevden alınmasının ardından İtalya'nın savaştan çekileceğini tahmin eden Hitler, dostunu kurtarmak için harekete geçti. Bir Nazi timi Mussolini'yi bulunduğu hapishaneden kurtarıp

ülkenin kuzeyine götürdü ve orada İtalya Sosyal Cumhuriyeti adlı kukla bir devlet ilan edildi, başına da Mussolini geçti. Bu esnada Naziler ülkeyi işgal ediyor, müttefikler de İtalya topraklarına giriyorlardı. İki taraf arasında şiddetli çatışmalar yaşandı ve 1945 yılında İngiliz ve Amerikan kuvvetleri üstünlüğü ele geçirmeye başladı.

Mussolini yanındaki faşist liderlerle birlikte İsviçre sınırını geçmek ya da Alplerde bir yerde saklanmak umuduyla ülkenin kuzeyine doğru kaçarken, sınıra doğru giden bir Nazi konvoyu gördü ve onlara katılmanın tek şansı olduğunu düşündü. Bir Nazi üniforması giyerek konvoya katıldı, yanında sevgilisi Clara da vardı.

Çok geçmeden konvoyun önü partizanlar tarafından kesildi. Nazilerin sayısı ve silah gücü partizanlardan daha fazlaydı ama savaşma heveslerini kaybetmişlerdi. Partizanlarla Naziler arasında pazarlıklar başladı ve partizanlar konvoyu kontrol etmek istediklerini ve eğer herhangi bir İtalyan faşistine rastlamazlarsa konvoyun gidişine izin vereceklerini söylediler. Yaklaşık altı saat süren pazarlıkların sonucunda Naziler buna razı oldu.

Konvoyu ararken Mussollini'yle karşılaşmak partizanlar için büyük bir sürpriz oldu, gördüklerine inanamıyorlardı. Yerel partizan komutanı hemen Milano'daki direniş merkezine haber gönderdi ve ne yapması gerektiğini sordu. Partizanlar Mussolini ve sevgilisini yakınlardaki bir çiftlik evine götürerek gelecek talimatı beklemeye başladılar. Ertesi sabah talimat geldi. Çift bir arabaya bindirilerek kısa bir yolculuğa çıkarıldı. Bir süre sonra araba bir duvarın kenarında durdu. Mussolini ve sevgilisi bu duvarın önünde kurşuna dizilerek öldürüldü, cesetleri de bir kamyonla Milano'ya götürüldü.

Burada, bir süre önce Naziler tarafından on beş partizanın kurşuna dizilmesine ve cesetlerinin sergilemesine misilleme olarak partizanlar on beş faşisti öldürmüş ve cesetlerini meydanda sergilemeye başlamıştı. Mussolini ve sevgilisinin cesedi de bunların yanına kondu. Halk öfkeyle bu cesetleri tekmelemeye, onlara tükürmeye başladı. Hatta bir kadın Mussolini'nin cesedine beş kurşun sıktı. Partizanlar halkın saldırısından korumak için cesetleri meydanın köşesindeki bir benzin istasyonunun iskelesine astılar. Ve işte senin en başta sorduğun ayaklarından sallanma görüntüsü böyle ortaya çıkmış oldu Ali.

Korkunç ama hak edilmiş bir son hocam. Peki ya **Hitler, o da böyle mi öldü?**

Berlin'e yönelik nihai Kızıl Ordu saldırısı, Mussolini'nin kurşuna dizilmesinden iki gün önce, yani 26 Nisan 1945'te başlamıştı. Kızıl Ordu birlikleri şehirde sokak sokak ilerliyor, Naziler direnmeye çalışıyor, telsiz frekansları birbirine karışıyordu. Bu esnada bir Sovyet subayı, telsizden Goebbels'e ulaşmayı başardı ve aralarında son derece enteresan bir konuşma geçti. Sana bu konuşmanın kaydını okuyayım:

"Berlin'i ne kadar süre elde tutabileceksiniz?"

"Birkaç..."

"Birkaç ne? Hafta mı?"

"Oh hayır. Ay. Neden olmasın? Sivastopol'u siz dokuz ay savundunuz. Aynısını kendi başkentimizde biz niye yapmayalım?"

"Bir soru daha. Berlin'den ne zaman ve hangi istikamette kaçacaksınız?"

"Bu soru cevabı hak etmeyecek ölçüde hakaret içeriyor."

"Şunu bilin ki sizi bulacağız, dünyanın öte ucuna kaçsanız bile sizi arayıp bulacağız. Sizin için bir darağacı hazırladık."

Mussolini'nin kurşuna dizildiği haberi ertesi gün, yani 29 Nisan 1945'te Hitler'e ulaşmıştı. Aynı gün Hitler sekreterini çağırıp vasiyetini yazdırdı. Yaptığı plana göre sevgilisi Eva Braun'la evlenecekler ve sonra da intihar edecekti, cesedi ise yakılacaktı. "Balmumuna bulanarak Moskova'da sergilenmek istemiyorum" demişti. Eva Braun ise Hitler'e onunla birlikte ölmek istediğini söylemiş ve kabul ettirmişti, bu yüzden ertesi gün Hitler ve Braun siyanür içerek intihar ettiler, Hitler şakağına bir de kurşun sıkmıştı.

Hitler'in vasiyeti, ölürken bile fikirlerinde en ufak bir değişiklik olmadığını, olan biten her şeyden Yahudiliği sorumlu tuttuğunu gösteriyordu. Sana vasiyetten kısa bir pasaj okuyacağım şimdi. Hitler şöyle diyordu son sözlerinde:

> Benim ya da Almanya'da herhangi başka birinin 1939'da savaş istediği doğru değildir. Bunu isteyenler ve başlatanlar, özellikle, ya ataları Yahudi olan ya da Yahudi çıkarları için çalışan uluslararası devlet adamlarıydı... Yüzyıllar geçecek, fakat şehirlerimizin ve kültür anıtlarımızın harabelerinden kaynaklanan, her şeyden nihai olarak sorumlu tuttuğumuz kişilere, uluslararası Yahudiliğe ve onun yardımcılarına yönelen kin asla dinmeyecektir.

Vasiyetin ikinci kısmı da ilginçti. Hitler Nazilerin direnmeye devam edeceklerini düşünüyordu ki, kendisinden sonra ülkeyi kimlerin yöneteceğini de isim isim yazdırmıştı. O zamana kadar birlikte çalıştığı Himmler

ve Göring'i sadakatsizlikle suçluyor, Nazi Partisi'nden ihraç ettiğini ve bütün görevlerden aldığını söylüyordu. Devletin ve ordunun başına ise Grandamiral Dönitz'in geçtiğini söylüyordu. Ancak burada bir nüans vardı. Dönitz "führer" olmayacaktı, çünkü tek bir führer vardı, o da Hitler'di. Dönitz'in ünvanı "Reich Başkanı"ydı. Goebbels'i ise son ana kadar yanından ayrılmaması ve sadakati için "mükâfatlandırmış" ve şansölye, yani başbakan olarak atamıştı.

Elbette ki bu atamaların herhangi bir karşılığı olmadı. Çünkü Naziler yenilmişlerdi ve çok geçmeden de teslim olacaklardı. Goebbels ise eşi ve altı çocuğuyla birlikte, Hitler'den hemen sonra 1 Mayıs'ta intihar edecekti. Sana daha önce, 1932 yılında günlüğüne yazdığı cümleyi okumuştum, hatırlarsın. "İktidarı bir kez ele geçirdiğimizde, bürolarımızdan cesetlerimiz çıkmadıkça onu asla teslim etmeyeceğiz" demişti ve sözünü tuttu sahiden de.

Aynı gün, yani 1 Mayıs günü, Alman radyosu yalanlar üzerine kurulu Nazi rejimin doğasına uygun bir şekilde Hitler'in ölümünü şöyle duyurdu: "Führerimiz Adolf Hitler, Bolşevizme karşı son nefesine kadar savaşarak Reich Şansölyeliği'ndeki harekât komuta noktasında hayatını kaybetti."

Mussolini'nin kurşuna dizilmesi ve Hitler'in intiharıyla birlikte, faşistler teslim oldular ve savaş sona erdi. Sana burada kısaca hikâyesini anlatmaya çalıştığım faşizm milyonlarca insanın hayatına mal olduktan sonra, hayli uzun süren, çok fedakârca ve kahramanca bir mücadele neticesinde yenildi! Tarihe ve insanlığa kalan ise hâlâ nasıl olabildiğine inanamadığımız büyük, çok büyük trajediler oldu.

XVI

Peki o yıllarda Avrupa'daki faşizm dalgasından Türkiye nasıl etkilendi hocam, Türkiye'de de faşistler var mıydı?

Bu konunun benim doktora tez konum olduğunu, tezimin de sonradan *Kinimiz Dinimizdir Türkçü Faşizm Üzerine Bir İnceleme* adıyla kitap olarak yayımlandığını biliyor muydun Ali? Kitabı sana veririm okursun, tüm bu konuştuklarımızdan sonra anlamakta zorlanacağını sanmıyorum. Yine de o dönem Türkiye'sinden biraz bahsedelim, senin okumana da bir ön hazırlık olsun.

Öncelikli olarak bilmemiz gereken konu, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'na girmemiş olması. Türkiye savaş boyunca "resmî" olarak tarafsız kaldı. Ancak savaşın ilk yılları boyunca Nazilerle iyi ilişkiler devam etti, özellikle ekonomik alanda ilişkiler bir hayli canlıydı. Türkiye Nazilere tank yapımında kullanılan krom madenini satıyor, karşılığında da ihtiyacı olan sanayi ürünlerini alıyordu.

Ayrıca 1942 yılında Avrupa'daki antisemitizm atmosferinden faydalanarak güya savaş zenginlerini vergilendirmeye yönelik olan ama pratikte Yahudi vatandaşları hedef alan bir "Varlık Vergisi" uygulamasına gidildi. Yahudiler bu yüksek oranlı vergiyi ödeyebilmek için sahip oldukları malı mülkü çok ucuza elden çıkarmak zorunda kaldılar ve böylece çok ciddi bir "servet transferi" yaşandı. Bu transfer yerli sermayenin palazlanmasında büyük rol oynarken, Yahudilerin bir bölümü ülkeyi terk etti, kimileri de Erzurum'daki çalışma kamplarına gönderilerek cezalandırıldı.

Türkiye'yi yönetenler her ne kadar resmî olarak tarafsız kalmışlar ve Türkiye'yi savaşa sokmamışlarsa da, Nazilere sempati duyuyor ve Sovyetler'in yenilmesini istiyorlardı. Böylece yanı başlarındaki "komünizm tehdidi"nden kurtulabileceklerini umuyorlardı. Ancak 1944 yılına gelindiğinde, yani artık Sovyetler'in savaşı kazanacağı anlaşıldıktan sonra, Nazi Almanya'sına karşı bir tutum değişikliğine gidildi. Hatta savaş sonrasındaki diplomasi masasında yer alma kaygısıyla, savaşın bitmesine iki ay kala mihver devletlerine savaş ilan edildi. Bu tutum değişikliği elbette ki iç politikaya da yansıdı. O tarihlere kadar içerideki faşist akımlara müsamaha gösterilirken, savaşın seyrine bağlı olarak bundan vazgeçildi, hatta bir tutuklama dalgası bile yaşandı.

Demek ki o dönemde Türkiye'de de faşist akımlar vardı.

Vardı, evet. Nazi ideolojisinin temel unsurlarını Türk milliyetçiliğine uyarlayan ve benim "Türkçü faşizm" olarak adlandırdığım bir akım, 1930'lardan İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına kadar varlığını devam ettirdi. Belki çok kitleselleşemediler ama yürüttükleri yayıncılık, dergicilik faaliyetleri üzerinden özellikle gençlik içerisinde belli bir etki yaratmayı başardılar. Fakat az önce söylediğim gibi, Sovyetler'in Nazileri yeneceği anlaşılınca bir operasyona maruz kaldılar ve etkinliklerini yitirdiler. Bu olay Türkiye'nin siyasi tarihinde "Irkçılık-Turancılık Davası" olarak adlandırılır.

Türkiye'deki faşistlere "ırkçı-Turancı" adı mı verilmişti hocam?

Devletin onlara verdiği isim buydu Ali. Ancak onlar kendilerine "Türkçü" diyorlardı. Ben ise "ırkçı-Turancı" tabirinin de Türkçülüğün de yeterince açıklayıcı olmadığını, faşist ideolojiyle ilişkileri nedeniyle bu akımın "Türkçü faşizm" olarak adlandırılması gerektiğini düşünüyorum, kitaba da zaten bu yüzden *Türkçü Faşizm Üzerine Bir İnceleme* adını vermiştim. Sana kitaptan kısa bir bölüm okuyayım. Neden böyle denmesi gerektiğini düşündüğümü daha iyi anlayacaksın:

> Bu akımın ideologları milliyetçiliklerini kan ve soy esasına dayandırmışlar, biyolojik bir ırkçılığı savunmuşlar ve en temel görevlerinden biri ırkın kanının saflığının bozulmasını engellemek olan bir devlet tasarlamışlardır. Ayrıca ast-üst ilişkilerinin kesin bir şekilde tanımlandığı ve hiyerarşi dışı davranışların en sert şekilde cezalandırıldığı, askerlikle iç içe geçmiş bir emir-komuta toplumu tahayyül etmişler; siyaseti, nüfusa, doğuma ve evliliğe doğrudan müdahale eden ve bunları denetleyip düzenleyen bir biyo-siyaset olarak yeniden kurgulamışlardır.

Biyo-siyaset insan bedeninin, üremenin ve nüfusun siyasetin bir parçası haline gelmesi demektir, Nazilerin ırkın saflığı ve sağlığı hakkındaki düşünce ve uygulamalarını hatırlarsan bunun ne olduğunu daha iyi anlayabilirsin. Geriye kalan kısımları ise anlamakta sıkıntı çekeceğini sanmıyorum, hepsi üzerine ayrıntılı bir şekilde konuştuk. Devamını da okuyayım hemen:

> Böyle bir devlet ve toplum tasarımının yanı sıra, son derece güçlü bir irredantizmin (yayılmacılığın) savunuculuğunu yapmışlar, sosyal Darvinizme kesin bir inanç duymuşlar ve buradan hareketle hayatı bir var kalma savaşı olarak kurgulamışlar, ölüme ve savaşa tapınarak,

barış fikrine, enternasyonalizme ve kozmopolitliğe, entelektüalizme ve kadınsı olan her şeye ve tüm bunları tek başına temsil etme yeteneğini haiz olduğunu düşündükleri komünizme karşı derin bir nefret duymuşlardır.

Cümle biraz uzun ama anlatılan şeylerin hepsinin faşizmin temel argümanları olduğunu fark etmişsindir, dolayısıyla bu temel argümanları sahiplendikleri ve Türk milliyetçiliğiyle sentezledikleri için "Türkçü faşizm" adlandırması doğru görünüyor bana.

Peki ciddi bir etkinliği oldu mu o yıllarda bu akımın?

Avrupa ile kıyaslandığında hayır Ali. Henüz çok partili hayata geçilmediği için parti kurmaları zaten imkânsızdı. Bir sokak gücü kurmalarına da şartlar izin vermiyordu, çünkü devlet tarafından çok sıkı bir şekilde kontrol ediliyorlardı. Nazilerle kurulan iyi ilişkiler nedeniyle yayın faaliyetinde bulunmalarına izin verildi ve onlar da farklı farklı gruplar olarak kimi dergiler çıkardılar. En ünlü ideologları Nihal Atsız'dı. Reha Oğuz Türkkan ve Zeki Velidi Togan da yine bu akımın içerisinde öne çıkan isimlerdi. Türkçü faşistler bu dönemde Atsız Mecmua, Bozkurt, Orhun, Çınaraltı, Tanrıdağ gibi çok sayıda dergi çıkardılar ve bu dergiler üzerinden örgütlenmeye çalıştılar, ancak güçlü ve etkili bir siyasi aktöre dönüşemediler. Savaşın sonlarına doğru da Sovyetler Birliği'yle ilişkileri yeniden düzeltebilmek için tasfiye edildiler.

Ne anlatılıyordu o dergilerde?

Irkçı ve Turancı bir milliyetçilik anlayışına, yani "Türkçü faşizm"e uygun yazılar yayımlanıyordu doğal olarak. Bu yazılarda Türk ırkının dünyadaki en üstün ırk

olduğu iddia ediliyor, tarihî olaylar bu milliyetçilik anlayışına uygun şekilde yorumlanıyor, Türkiye'deki azınlıklar düşmanlaştırılıyor, Türkiye'nin Orta Asya'daki Türki devletlerle tek bir devlet çatısı altında birleşmesi, yani bir "Turan İmparatorluğu" propagandası yapılıyordu.

Ayrıca bu dergilerde Türkiye'nin Nazi Almanya'sının yanında savaşa girmesi ve Sovyetler Birliği'ne saldırması yönünde çağrılar yapılıyor, böylece "esir Türkler"in kurtarılacağı ve Turan devletinin kurulabileceği iddia ediliyordu. Tüm bunların ortak paydası ise elbette ki antikomünizmdi.

Sana Nihal Atsız'ın yazdığı manifestonun bazı maddelerini sadeleştirerek okuyayım benim kitaptan, "Türkçü faşizm"in faşist ideolojiyle benzerliğini daha iyi anlayabilirsin böylece:

1- Bütün Türkler bir devlet halinde bir bayrak altında toplanacaktır.

2- Türk töresine, ilme, gelişmeye aykırı hiçbir müessese Türkeli içerisinde yaşayamayacaktır.

3- Terbiye ilminin müsaade ettiği en küçük yaştan itibaren bütün Türk çocukları Türkeli'nin yatılı mekteplerine girerek milli-askerî terbiyeyi alacaklardır.

4- Sinema ve tiyatrolar halk mektepleri olduğundan mektepler gibi kontrole tabi olacaklardır.

5- Türklüğün milliyet, kültür ve ahlakına zararlı yayınlar yasaklanacaktır.

6- Büyük işler ve büyük sermaye devletin elinde olacaktır.

Gerçekten de aynı hocam. Peki bunları söyledikten sonra "faşist" olduklarını kabul ediyorlar mıydı?

Hayır Ali. Kendilerine "Türkçü" diyorlar, ırkçı ve Turancı olduklarını açık bir şekilde söylüyorlar, ırkçı olmakla ve ırkçılık yapmakla açıkça övünüyorlar ama

"faşist" olduklarını ve Nazilerle olan benzerliklerini kabul etmiyorlardı. Çünkü o zaman dışarıdan gelen bir fikri benimsediklerini kabul etmiş olacaklardı ve bu da "Türkçülük" adlandırmasıyla ve milliyetçilik anlayışlarıyla çelişecekti. Türkçü faşistlere göre Türkçülük, Türklere ait olan ve çok eski zamanlara uzanan bir düşünceydi, Türkçülüğün Hitler Almanya'sından alındığı iddiası da solcuların bir uydurmasıydı.

Nihal Atsız, Türkiye'deki "yerli ve milli" tek fikir akımının Türkçülük olduğunu ileri sürüyor, komünizmin Rusya'dan, demokrasinin İngiltere'den, iktisadi liberalizm ve devletçilik gibi fikirlerin de Almanya ve İtalya'dan geldiğini söylüyordu. Devamında söylediği şeyi de hemen okuyayım sana, çünkü orası daha çarpıcı:

> Yalnız Yahudilere karşı güdülen Alman ırkçılığı ile her millete karşı bir korunma ilkesi olarak ileri sürülen Türk ırkçılığı arasında bir bağlantı bulunmadığı ve Türk ırkçılığının Alman ırkçılığından çok daha eski olduğu belgelerle meydandadır.

Oysa sadece ırkçılık değil, Türk milliyetçiliği de aslında bir "yabancı icadı"ydı, çünkü ırkçılık da milliyetçilik de birer ideoloji olarak Avrupa'da ortaya çıkmış ve oradan tüm dünyaya yayılmıştı. Üstelik "Türkçü faşizm" anlattığım üzere Nazizm ve faşizmden birebir kopyaydı neredeyse.

Peki nasıl tasfiye edildiler?

Türkçü faşizmin faaliyetlerine 1944 yılının ortalarına kadar göz yumuldu. Ancak o yılın 19 Mayıs törenlerinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü yaptığı konuşmada dış politikada ve buna bağlı olarak iç politikada ciddi bir değişikliğe gidileceğinin işaretlerini verdi. İnönü "Turancılar

Türk milletini komşularıyla düşman etmişlerdir" diyor ve bunun için gereken tedbirleri alacaklarını söylüyordu. İnönü bu konuşmayı yaptığında, aslında sözünü ettiği "tedbirler" çoktan alınmış, operasyona girişilmişti. Tüm bunları tetikleyen olay ise 3 Mayıs günü yaşanmıştı.

Ne oldu o gün hocam?

O gün, senin de adını duyduğuna emin olduğum Sabahattin Ali'yle Nihal Atsız arasındaki hakaret davasının duruşması vardı ve adliye önünde toplanan bir kalabalık Atsız lehine gösteri yapmıştı. Bu arada, eğer okumak istersen, Sabahattin Ali o yılları *İçimizdeki Şeytan* romanında anlatmıştır. Neyse, o gösterinin hemen ardından önce Türkçü faşist dergiler kapatıldı, sonra da elliden fazla kişi gözaltına alındı. İşte siyasi tarihimize "Irkçılık-Turancılık" davası olarak geçen dava böyle başladı. İlk duruşma 7 Eylül 1944'te, son duruşma ise 29 Mart 1945'te yapıldı. Aralarında Nihal Atsız ve Reha Oğuz Türkkan'ın da bulunduğu 23 kişi, duruşmalar boyunca cezaevinde kaldı ve hapis cezasına çarptırıldı. Ancak karar Askeri Temyiz Mahkemesi tarafından bozuldu ve hepsi serbest bırakıldı. 1946'da yargılama yeniden başladı ve mahkeme bu sefer hepsinin beraatına karar verdi, hem de "Türkiye'de ırkçılık yapmanın suç olmadığı" gibi bir gerekçeyle.

Senin anlayacağın, bu dava o dönemde Nazilerle yapılan işbirliğinin üzerini örtmek ve Sovyetler Birliği ile ilişkileri düzeltebilmek adına açılmış, bir işlevi kalmadığı görüldüğünde de sanıklar beraat ettirilmişti. İşin ilginç yanı neydi biliyor musun Ali? O davanın etkileri dava bittikten sonra da devam etti ve yargılananlar arasında bulunan bir isim 1960'lı ve 70'li yıllar Türkiye siyasetinin en önemli figürlerinden biri haline geldi.

Alparslan Türkeş'ten söz ediyor olabilir misiniz?

Bravo Ali! Evet, Türkeş'ten söz ediyorum. O zamanlar genç bir teğmen ve Atsız'ın çok büyük bir hayranı olan Türkeş de Irkçılık-Turancılık Davası'nın sanıklarından biri olarak tutuklanmış ve yargılanmıştı. Beraat kararı sonrası orduya döndü ve Soğuk Savaş'ın başlamasıyla birlikte ABD'ye gönderilen ilk subay kafilesi içinde yer aldı. Orada komünizme karşı savaş teknikleri konusunda eğitildi ve Türkiye'ye döndü.

Daha sonraları NATO bünyesindeki çeşitli görevler için de sıkça yurtdışına giden Türkeş, 27 Mayıs 1960 darbesini gerçekleştiren Milli Birlik Komitesi adlı subay grubunun içerisinde yer aldı. Ancak darbe sonrası çıkan anlaşmazlık neticesinde askerî ataşe olarak ama aslında gayriresmî bir sürgün kararıyla Hindistan'a gönderildi.

Türkeş bir süre sonra askerlikten istifa ederek Hindistan'dan döndü ve siyasete girmeye karar verdi. Bir süre sonra da bir grup arkadaşıyla birlikte Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) adlı küçük bir partiye katıldı. Türkeş ve arkadaşları kısa süre içerisinde parti yönetimini ele geçirdiler ve Türkeş partinin genel başkanı oldu. 4 yıl sonra, yani 1969 yılında da partinin adını değiştirip Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) yaptılar. Senin de bildiğin üzere, Türkeş öleli çok oldu ama MHP bugün varlığını hâlâ sürdürüyor.

Peki Türkeş'in kurduğu parti ırkçı-Turancı bir parti miydi hocam?

Nazizmin ve faşizmin yenilgiye uğradığı bir dünyada açıktan bunları savunan bir parti kurmak çok zordu Ali ama Türkeş "ülkücülük" adını verdiği ve yine açıkça fa-

şizmden esinlenen bir ideolojiyi partinin ideolojisi haline getirdi. Zaten Atsız ve diğer Türkçülerle görüşmeye devam ediyor, onlar tarafından da destekleniyordu.

MHP'yi ve Ülkücü Hareket olarak anılan hareketi önemli kılan şey ise tıpkı 1920'ler ve 30'lar Almanya'sında ve İtalya'sında komünizmin karşısına faşizmin çıkması gibi, Türkiye'de de ilk kez 1960'larda kitleselleşen solun ve yükselen işçi hareketinin karşısına bir sokak gücü olarak MHP'nin ve ülkücülerin çıkarılmasıydı.

MHP, Soğuk Savaş konseptine uygun bir şekilde, dünyanın başka yerlerinde olduğu gibi solun karşısına paramiliter bir güç olarak çıkartıldı. 1960'ların ikinci yarısından 12 Eylül darbesine kadar da sola karşı şiddeti temel yöntem olarak benimsedi. Özellikle 1977 sonrası hem siyasi suikastlara hem de kitle katliamlarına başvurdu. Çok sayıda aydın, akademisyen, gazeteci ülkücüler tarafından katledildi. Sivas, Malatya, Çorum ve Maraş gibi yerlerde de doğrudan halkı hedef alan kitle katliamlarına girişildi. Ülkücü Hareket bunları yaparken hem devlet içi bazı odaklardan hem de yabancı istihbarat örgütlerinden destek aldı.

Bu noktada keselim ve daha fazla ayrıntıya girmeyelim istersen, çünkü "Türkiye'de faşizm" meselesini apayrı bir şekilde değerlendirmemiz gerekiyor. Ancak bu konuda okumalar yapacaksan, *Türkçü Faşizm*'den sonra, bu anlattığım olayları detaylı bir şekilde inceleyen *Antikomünizm, Ülkücü Hareket, Türkeş* kitabıma bakabilirsin. O ikisini okuduktan sonra belki daha ayrıntılı bir şekilde konuşabiliriz tüm bu meseleleri.

XVII

Size son bir konuyu sormak istiyorum hocam, bugün faşizmin yeniden iktidar olması gibi bir durum söz konusu olabilir mi, bugün böyle bir tehlike var mı?

Dünyanın birçok yerinde faşizmin ve Nazizmin takipçisi olan ve "neo-faşist" olarak adlandırılan çok sayıda hareket var; ancak bunlar genellikle zayıf ve marjinal bir nitelikteler, herhangi bir güç teşkil etmiyorlar.

Fakat günümüz dünyasında, özellikle son on yıldır yükselişte olan ve sağ popülizm diye adlandırılan bir akım var ki asıl tehdidin buradan kaynaklandığını söyleyebiliriz. Bu akımın bazı temsilcilerinin adını, örneğin ABD Başkanı Trump'ı sen de duymuşsundur. Macaristan'da Orban iktidarı, Fransa'da Ulusal Cephe, Almanya'da açılımı "Batının İslamlaşmasına karşı Vatansever Avrupalılar" olan Pegida hareketi sağ popülist akımlardan en bilinenleri. Erdoğan da sağ popülizmin temsilcilerinden biri olarak değerlendiriliyor.

Sağ popülizm, tıpkı faşizmde olduğu gibi, sınıf mücadelesinin yerine sözde diyebileceğimiz bir şekilde "halk ya da millet ve elitler" ikiliğini koyuyor. Milleti tek bir bütün olarak hayal ediyor, "elitler" ise basitçe zenginleri tarif etmiyor, bu sözcükle milletin değerlerine yabancılaştığı iddia edilenler kastediliyor. Örneğin Trump ABD'nin en zengin adamlarından biri ama kendisini elit olarak görmüyor, halkın, milletin adamı olduğunu, onların adına konuştuğunu iddia ediyor.

Sağ popülizmde antisemitist bir damar varlığını devam ettirse de, esas düşman göçmenler olarak görülüyor. Avrupa'da Müslümanlar, ABD'de ise siyahlar, Hispanikler ve yerliler hedefe yerleştiriliyor, düşmanlık politikalarına maruz bırakılıyor. Sağ popülist partiler, seçmenlerine göçmenleri ülkeden göndermeyi, göçmen akınını durdurmayı, göçmenlere yönelik yardımları kesmeyi vaat ediyor.

Sağ popülizmin yükselişinin gerisinde ise esas olarak kapitalizmin krizi var. Faşizm ve Nazizm nasıl ki kapitalizmin kriz yıllarında yükselmişse ve krizin sorumluluğunu komünistlere ya da Yahudilere atmışsa, sağ popülizm de günah keçisi olarak göçmenleri seçmiş durumda. Halkı içerisinde bulundukları durumun sorumlusunun göçmenler olduğuna, onlar yüzünden gelirlerinin ve alım güçlerinin düştüğüne ya da işsiz kaldıklarına inandırmaya çalışıyor. Böylece tıpkı faşizm ve Nazizmde olduğu gibi gerçek sorumlu, yani kapitalist sistem gizlenmiş, saklanmış ve aklanmış oluyor.

Yani dünyada bir faşizm tehdidi mevcut!

Benzerliklerden söz ettim ama bu akımlarla faşizm arasında ciddi farklar da var. Örneğin hemen hiçbirinin paramiliter güçleri yok, hiçbiri biyolojik anlamda bir ırkçılığı resmî olarak ideolojisinin merkezine koyamıyor, hiçbiri iktidara geldiğinde parlamentoları, muhalefet partilerini, sendikaları resmî olarak kapatamıyor, bir iki istisna dışında hiçbiri devletleşme ve rejim inşa etme gibi bir safhaya geçebilecek kadar güçlenemiyor.

Az önce dediğim gibi, bunlar faşizan, ırkçı eğilimlere sahip olan hareketler ama belki de konjonktür gereği, bizim burada kastettiğimiz anlamda birer faşist parti ya da hareket değiller henüz.

Öte yandan kimi küçük neo-faşist grupların ya da neo-faşistlerin sansasyonel eylemlere girişerek insanlığı tehdit ettiğini biliyoruz. Örneğin Almanya'da Nasyonal Sosyalist Yeraltı isimli üç kişilik bir örgüt, 2002-2006 yılları arasında sekizi Türkiye, biri Yunanistan göçmeni dokuz kişiyi ve bir de Alman polis memurunu öldürdü. Bu üç kişiden ikisinin yakalanmamak için birlikte intihar ettiği iddia edildi ama kamuoyunda güvenlik birimleri tarafından infaz edildikleri yönünde de güçlü bir kanaat vardı. Çünkü birçok kere Alman istihbarat örgütleriyle neo-Nazi gruplar arasında ilişkiler olduğu öne sürülmüştü.

Daha büyük bir katliam ise 2011 yılında Norveç'te, tek bir seferde gerçekleşti. Anders Behring Breivik adlı bir neo-Nazi tek başına düzenlediği saldırıda 77 kişiyi öldürdü, 242 kişiyi ise yaraladı. Breivik önce başkent Oslo'da bir otomobile yerleştirdiği bombayı patlatıp 8 kişiyi öldürdü, ardından polis üniforması giyerek İşçi Partisi'nin Ütoya adasında düzenlediği gençlik kampını bastı ve 69 kişiyi katletti.

Saldırıyı düzenlediği gün internet üzerinden bir manifesto yayınlayan Breivik, "kültürel Marksizm"i hedef aldığını söylüyordu. Buna göre kültürel Marksizm Avrupa'da çokkültürlülüğü, göçmenleri, Müslümanları savunuyor ve bunlar yüzünden Avrupa ırkının saflığı bozuluyordu. Breivik, klasik faşizmden farklı olarak, Avrupa için esas büyük tehdidin Yahudiler değil Müslümanlar olduğunu, dolayısıyla İslam'la savaşılması gerektiğini söylüyordu.

Yine de referansları itibariyle Breivik bir Nazi'ydi. Mahkemede Nazi selamı veriyor, Ari ırktan, ırkın saflığının bozulmasından, beyazların üstünlüğünden bahsediyordu.

Peki sözünü ettiğiniz sağ popülist partiler ileride faşistleşebilir ve benzeri katliamlar daha örgütlü bir şekilde yaşanabilir mi?

Bu mümkün elbette. Faşizmin nasıl ortaya çıktığını ilk başta konuşmuştuk. Düzenin normal yollardan çözemeyeceği bir krize girdiği ve sınıf mücadelesinin yükseldiği dönemlerde faşizm karşı-devrimci bir güç olarak sahneye çıkmıştı. Kapitalizm bugün tüm dünyada ciddi bir kriz içerisinde, salgın da bu krizi iyice derinleştirmiş, kapitalizmin çelişkilerini açığa çıkarmış durumda.

Ancak bununla aynı ölçüde yükselen bir sınıf hareketi, bir toplumsal hareketlenme göremiyoruz. Tüm dünyada işçi hareketi ve toplumsal hareketler güçsüz bir dönemden geçiyor. Korona salgını kapitalizmin gerçek yüzünü bir kez daha ortaya çıkarmış durumda ama henüz büyük bir toplumsal tepkiyle karşı karşıya değiliz. Yani alt sınıflar henüz "yetti artık" demiş durumda değiller. Sistem de krizini bir şekilde yönetmeye devam ediyor.

Peki böyle gitmezse, yani yönetenler eskisi gibi yönetemez, yönetilenler de eskisi gibi yönetilmek istemezlerse ve dolayısıyla sınıf mücadelesi ve devrimci, komünist partiler yeniden güçlenmeye başlarsa, dünya yeniden bir devrimler çağına girerse ne olacak?

İşte bu noktada gerici, ırkçı, faşist hareketler, sistemin bir reaksiyonu olarak ve elbette ki hem devletlerin hem sermayenin desteğiyle yeniden yükselecekler, yeniden sokağa çıkacaklar, ellerine sopa alacaklar ve kapitalizme karşıymış gibi yapıp kapitalizmin yardımına koşacaklardır. Tarihten çıkardığımız ders bize böyle bir öngörüde bulunma hakkı veriyor.

Yani insanlık faşizm belasından hiçbir zaman kurtulamayacak demek mi bu?

Horkheimer isimli bir Alman filozof, "kapitalizm hakkında sessiz kalanlar faşizm hakkında da konuşmasınlar" demişti. Bu, faşizmin kapitalizmin bir ürünü olduğu ve kapitalizmle hesaplaşılmadan faşizmle de gerçek anlamda hesaplaşılamayacağı anlamına geliyordu. Dolayısıyla kapitalizm var olduğu ve sınıfsal eşitsizlikleri yeniden ürettiği sürece faşizm de, ırkçılık da, savaşlar da devam edecek Ali. Bu nedenle de faşizmin gerçek anlamda yenilgiye uğratılması ve bir daha dirilemeyecek şekilde gömülmesi ancak ve ancak kapitalizmin ortadan kaldırılmasıyla söz konusu olabilecek.

Eğer insanlık gezegen ölçeğinde eşitlikçi, adil, özgür bir toplum modeline geçebilirse, üretim tüm toplum tarafından örgütlenebilir ve kâr esası üzerine değil toplumsal fayda üzerine kurulabilirse, üretilen zenginlik adil bir şekilde paylaşılabilirse, biz ancak o zaman faşizmi doğuran koşulları ortadan kaldırmış ve gerçek anlamda faşizmi yenmiş olabiliriz. Son söz olarak şunu söyleyip bitirelim: İnsanlık eğer günün birinde kapitalizmi yenebilirse, işte o gün faşizmi de yenmiş olacak.

Şu an Türkiye'de yaşanan süreç ve bu sürecin faşizmle ilişkisi konusunda da çok soru var aklımda, çağrışım yapan bir sürü şey var ama anlaşılan bunun için en az faşizm kadar uzun bir sohbet yapmamız gerekiyor hocam. Onu da başka bir sefere konuşmayı çok isterim.

Konuştuklarımızdan Türkiye'ye dair zaten bir sürü çıkarım yaptığına eminim ama evet, bunun için ayrıca

uzun uzun konuşmamız, senin bazı okumalar yapman, sorular hazırlaman gerekiyor. Belki ileride böyle bir işe kalkışabiliriz. Gayet de güzel olur.

Çok teşekkürler hocam.

Zihin açıcı soruların için asıl ben teşekkür ederim Ali. Görüşmek üzere.

Nazi Partisi nasıl kuruldu? Faşistler iktidara seçimle mi geldiler? Faşizmin kapitalizmle ilişkisi nedir? Sokak gücü faşizm için neden önemlidir? *Kavgam*'da ne anlatılıyor? Irkçı politikalar neyi amaçlıyordu? Hitler rejiminde propagandanın önemi neydi? Naziler nasıl bir rejim kurdu? Faşizmin gençlere ve kadınlara bakışı nasıldı? Hitler deli miydi? İkinci Dünya Savaşı'na giden yolun taşları nasıl döşendi? Faşizm sosyalist hareketlere ve Sovyetler Birliği'ne nasıl bakıyordu? Yahudi soykırımı nasıl örgütlendi? Denazifikasyon nedir? Avrupa'daki faşizm dalgasından Türkiye nasıl etkilendi? Bugün faşizmin yeniden iktidar olması gibi bir durum söz konusu olabilir mi?

Fatih Yaşlı bu kısa ama yoğun kitapta genç bir işçi olan Ali'ye Almanya ve İtalya'da faşizmin iktidara gelişini ve yarattığı yıkımı ayrıntılı bir dille anlatıyor. Faşizmi toplumsal, siyasi, ekonomik, kültürel, tüm yönleriyle ele alan kitap, her ne kadar belli bir tarihsel döneme odaklansa da, günümüze dair çağrışımları ve soruları da hemen beraberinde getiriyor, çünkü bu tarihsel faşizm deneyimlerinin kimi yönleri ürkütücü bir biçimde tanıdık ve güncel.

Nitekim Fatih Yaşlı da *"Eğer insanlık gezegen ölçeğinde eşitlikçi, adil, özgür bir toplum modeline geçebilirse, üretim tüm toplum tarafından örgütlenebilir ve kâr esası üzerine değil toplumsal fayda üzerine kurulabilirse, üretilen zenginlik adil bir şekilde paylaşılabilirse, biz ancak o zaman faşizmi doğuran koşulları ortadan kaldırmış ve gerçek anlamda faşizmi yenmiş olabiliriz"* diyerek bitiriyor sözlerini.

16 TL. KDV'den muaftır

ISBN 978-605-172-414-0

Yordam Kitap

YordamKitap YordamKitap YordamKitap